

Μνήμων

Τόμ. 5 (1975)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ε Μ Π Τ Ο Σ

JOHANNES KODER : Ένα άγνωστο νομικό χειρόγραφο από τη Μάνη
● ΕΛΕΝΗ ΣΑΡΑΝΤΗ : Η Πάτρα όπως την είδαν οι περιηγητές από
το 1204 ως το 1500 ● Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ : Ένα χειρόγραφο από το
Μελάνικο στη Βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ ● ΕΛΕΥΘΕ-
ΡΙΟΣ Π. ΑΛΕΞΑΚΗΣ : Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη
● ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ : Ανέκδοτα κείμενα γύρω από το Κίνημα της
9ης Μαρτίου 1933 ● ΕΥΤΥΧΙΑ Δ. ΛΙΑΤΑ : Μαρτυρίες για την πτώση
τ' Αναπλιού στους Τούρκους (9 Ιούλη 1715) ● ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ :
'Ο Καλαβρυτινός δάσκαλος Γρηγόριος Ίωαννίδης και η Βιβλιοθήκη του
● ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ : 'Ο Μακρυγιάννης προσφέρει στη βασιλεύσα
της 'Αγγλίας Βικτωρία τις εικονογραφίες του Εικοσιένα ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑ-
ΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1974.

Α Θ Η Ν Α 1 9 7 5

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ
ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

ΕΥΤΥΧΙΑ Δ. ΛΙΑΤΑ

doi: [10.12681/mnimon.358](https://doi.org/10.12681/mnimon.358)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΙΑΤΑ Ε. Δ. (1975). ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715). *Μνήμων*, 5, 101–156. <https://doi.org/10.12681/mnimon.358>

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

Ανάμεσα στις γραπτές πηγές της Ιστορίας, την πρώτη θέση σε όγκο και βαρύτητα έχουν οι εμπειριστατωμένες εκθέσεις των πρωταγωνιστών-της, αυτών που όχι μόνο είχαν τη δυνατότητα να συνθέσουν έργο, αλλά και την υποχρέωση να δώσουν εξηγήσεις. Παράλληλα όμως και η λαϊκή δημιουργία, όταν συνθέτει όχι για να κάμει συνειδητά επιστήμη, μα για να εξωτερικεύσει συναισθήματα, μπορεί να μας αφήσει μνημεία αξιόλογα, που, παρά την ελλειπτικότητα και τη μονομέρειά-τους, γίνονται σημαντική πηγή στη σύνθεση της Ιστορίας. Ο λόγος των ανθρώπων του λαού, σιγανός και λιτός, με έντονο το προσωπικό στοιχείο και χαρακτηριστικό την αμεσότητα, παίρνει τη μορφή της ενθύμησης, του ιστορικού τραγουδιού, του απομνημονεύματος ή στιβάζεται στα στενά πλαίσια ενός γράμματος.

Έτσι, και για τα γεγονότα του 1715, όταν τ' Ανάπλι κι ολόκληρος ο Μοριάς πέρασε οριστικά από τη βενετσιάνικη στην τουρκική κατοχή, πέρα από τις επίσημες πηγές¹ και τα στοιχεία που αντλούμε από τη δημο-

1. Οι πηγές -μας για τ' Αναπλιού το πέσιμο στους Τούρκους και γενικότερα για την κατάληψη όλου του Μοριά είναι πλήθος· οι βασικότερες όμως είναι τα έργα τεσσάρων ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα απο κοντά, γι' αυτό και έχουν περισσότερη αξία από όλους τους άλλους που, έστω κι αν είναι σύγχρονοι, περιγράφουν την κατάσταση σαν παρατηρητές, έχοντας έμμεση μόνο γνώση των πραγμάτων. Συγκεντρωμένες όλες οι πηγές αναγράφονται κριτικά στο έργο του Μιχ. Β. Σακελλαρίου, «Η ανάκτησις τής Πελοποννήσου υπό τών Τούρκων εν έτει 1715». *Ελληνικά* 9 (1936) 221 σημ. 1. Εδώ αναγράφω τα τέσσαρα μόνο έργα στα οποία ανατρέχω για να διασταυρώσω τις μαρτυρίες των κειμένων που δημοσιεύω: Μάνθου Ίωάννου, *Ιστορία περί τής συμφοράς και σκλαβίας του Μωρέως και στιχολογία πολλών άλλων υποθέσεων συντεθεισα παρά Μάνθου Ίωάννου εξ Ίωαννίνων, Βενετία 1779*· η πρώτη έκδοσή του 1739 λανθάνει· πρβλ. Δ. Μ. Μιχαηλίδη, «Ο Ήπειρώτης ποιητής Μάνθος Ίωάννου και τὸ ἔργο του». *Ήπειρωτική Έστία* 18 (1969) 598 - 606. Πέτρου Κατσαίτη, *Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου*, έκδ. Έμμ. Κριαρά, Ἀθήνα 1950· τὸ ἔργο γράφτηκε κατά τη διάρκεια της σκλαβιάς του Κατσαίτη στα Χανιά και, κατά τη μαρτυρία του ίδιου του ποιητή, τέλειωσε στις 10 Ιούλη 1716. Ἐν συγκριθεῖ ο

τική ποίηση², έχουμε και τις μαρτυρίες απο λαϊκά κείμενα, σαν αυτά που δημοσιεύονται πιό κάτω, ξεχωρισμένα ανάμεσα απο μιá καθαρά εμπορική αλληλογραφία³. Όλες οι ειδήσεις προέρχονται απο πρώτο χέρι, απο ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα στο χώρο και το χρόνο που διαδραματίστηκαν κι αυτό μεγαλώνει περισσότερο την αξία-τους σαν ιστορικών μνημείων. Άν τώρα θελήσουμε να τα αξιολογήσουμε απο την καθαρή λογοτεχνική πλευρά-τους, η καθαρότητα ύφους, η απλότητα της φράσης, η ζωντάνια-τους, τα κατατάσσουν στα γνήσια λαϊκά δημιουργήματα του νεοελληνικού λόγου. Παρατηρείται βέβαια κατάχρηση ξένων λέξεων, κυρίως ιταλικών και σε δεύτερη μοίρα τούρκικων, που στερεί τη γλώσσα απο ενότητα και πειθαρχία. Η «βάββαρη» αυτή γλώσσα, που δέν την απόφυγαν ούτε οι γραμματισμένοι, είναι αποτέλεσμα συμβίωσης αιώνων των Ελλήνων με τους Φράγκους και τους Τούρκους και αντικατοπτρίζει την ελληνική κοινωνία, όπως είχε διαμορφωθεί ύστερα απο αυτές τις κατοχές. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιαίτερος λόγος: Οι άνθρωποι που γράφουν είναι έμποροι· η αγραμματοσύνη και η συνήθεια, μα και η πραχτικότητα της δουλειάς-τους, δέν τους επιτρέπει να σκεφτούν, άν οι λέξεις είναι ρωμικές ή ξένες, φτάνει πως έτσι γίνονται καταληπτοί απ' όλους. Λίγες δεκαετίες αργότερα ο Σπυρ. Μίλιας⁴, πρώτος ύστερα απο τον Κορυδαλλά

Κλαθμός με τα ομοειδή - του ιστορικά στιχουργήματα και μάλιστα τη Συμφορά του Ιωάννου, θα βρεθεί απο λογοτεχνική άποψη ανώτερο απο εκείνα Ben jamin Brugé, *Journal de la campagne que le Grand Visir Ali Pachia a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*, Παρίσι 1870. Constantin Diichiti, *Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga*, Βουκουρέστι 1913.

2. Τα δημοτικά ιστορικά τραγούδια για την πώση τ' Αναπλιού στους Τούρκους το 1715, σε διάφορες παραλλαγές, βλ. 'Α. Ίατρίδου, Συλλογή δημοτικών άσμάτων παλαιών και νέων, Άθήνα 1859, σ. 98 - 99. Δημ. Ά. Πετροπόλου, «Ιστορικά δημοτικά τραγούδια τής Πελοποννήσου». *Πελοποννησιακά* 1 (1956) 174 - 179, 186. Δικαίου Βαγιακάκου, «Λαλλούδι - λαλλούρι - λαλλάτζιν - λαλλαι». *Άρχειον Πόντου* 19 (1954) 325 - 327.

3. Τα κείμενα στο σύνολο - τους είναι παρμένα απο το ιδιωτικό αρχείο του Έλληνα εμπόρου στη Βενετία Γεωργίου Αντων. Μέλου, που βρίσκεται στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας. Τα λίγα εμπορικά και οικονομικά στοιχεία που δίνουν τα δημοσιεύόμενα έγγραφα δέ γίνεται προσμάθεια να μελετηθούν εδώ, επειδή η επεξεργασία - τους συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη για διδακτορική διατριβή, που ετοιμάζω απ' ολόκληρο το αρχείο Μέλου. Επικουρικά χρησιμοποιούνται στοιχεία απο το αρχείο Περούλη που βρίσκεται στα Κρατικά Αρχεία τής Βενετίας· την παραχώρησή - τους οφείλω στο φίλο - συνάδελφο Π. Μιχαηλάρη, που επεξεργάζεται το αρχείο Περούλη.

4. C. Carpi, «Spiridione Milia (1700? - 1770)» *Orientalia Christiana Periodica* 37 (1971) 441 - 490.

συντάχτης Επιστολαρίου, θα δικαιολογήσει και θεωρητικά αυτή την πρακτική: «... *Εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὁποῦ μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου καὶ μάλιστα Ἱταλικαῖς, ὡσὰν ὀρθοειάν, Μάρκαν, Νόταν, Καμπιάλε, Τζίρο, Λέτεραις, Κομμέρτζιο καὶ ἄλλα ὁμοια, διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὄρους, ὁποῦ εἶναι πλέον κοινοὶ καὶ ὁποῦ καταλαβαίνονται ἀπὸ ὅλους...*»⁵.

Η επιλογή των εγγράφων έγινε με κριτήριο την προσφορά-τους στη γνώση-μας για το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός: έτσι, αρκετά κείμενα δίδονται μονάχα αποσπασματικά. Τα έγγραφα εκδίδονται με απόλυτη χρονολογική σειρά και ανάγονται στα χρόνια απο το 1712 ως το 1720 πλαισιώνοντας τα βασικά κείμενα (έγγραφα 13, 14, 15, 16), που μιλάνε γι' αυτή καθ' εαυτή την πτώση τ' Αναπλιού. Με τον τρόπο αυτό, έστω και σε αδρές γραμμές, έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε κι απο την ανεπίσημη σκοπιά τη γέννηση, την εξέλιξη και το κλείσιμο μιάς πράξης της ιστορίας-μας.

Στις αρχές του Μάη του 1712 μας πάνε οι πρώτες ειδήσεις των εγγράφων⁶. Τα νέα για τη ρωσοτουρκική συνθήκη του 1711⁷ έχουν φτάσει στο Μοριά κι αμέσως αρχίζουν οι πρώτες σοβαρές ανησυχίες. Δέ μας ξενίζει το γεγονός πως η πρώτη υποψία για τον κίνδυνο, που απειλεί τώρα την Πελοπόννησο, σπέρνεται απο Έλληνες που ζούν στη Βενετία⁸. Αυτοί, στη θέση που βρίσκονται, έχουν τη δυνατότητα καλύτερης πληροφόρησης, αφού πηγή-τους είναι η ίδια η Βενετία. Η εμπορική τάξη φυσικά είναι αυτή που περισσότερο θα πληγεί απο έναν πόλεμο, γι' αυτό και οι φόβοι των εμπόρων είναι αμεσότεροι και εντονότεροι. Ανησυχούν οι έμποροι του ελληνικού χώρου για τις περιουσίες-τους και σπεύδουν να επιστήσουν την προσοχή των αφεντάδων-τους στη Βενετία, να μή ξανοιχτούν σε οικονομικές επενδύσεις στο Μοριά στέλνοντας χρήματα για το σκοπό αυτό

5. Σ π υ ρ ί δ ν ο ς Μ ί λ ι α, Ἐπιστολάριον ἦτε ἐπιστολικὸς χαρακτήρ περιέχων ἐρμηνείας καὶ παραδείγματα εἰς διάφορα εἶδη ἐπιστολῶν . . . , Βενετία 1757, σ. 259 - 60.

6. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Νικολός Μέλος, έμπορος στ' Ανάπλι, στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθάνη στη Βενετία (έγγρ. 1), όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα που αναφέρονται εδώ.

7. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος λήγει στις 21 Ιούλη του 1711 με ήττα του Μ. Πέτρου στο Stanilesti και γεμίζει απογοήτευση και θλίψη τους Έλληνες, που με συγκίνηση και φανερή για το Μόσκοβο συμπάθεια παρακολουθούσαν την αναμέτρηση. Για τις σχέσεις της Ρωσίας με την Ελλάδα και την Τουρκία στις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα βλ. Ἄ π ό σ τ. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 69 - 75.

8. Βλ. έγγρ. 1, στ. 3 - 5.

ούτε και στα πió έμπιστά-τους πρόσωπα⁹. Ξαφνικά κάθε ανησυχία για το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται να σταματάει και για διόμισι περίπου χρόνια δέ γίνεται ο παραμικρός λόγος γύρω απο το θέμα που τόσο τους αναστάτωσε. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Μοριά και Βενετίας στο διάστημα αυτό, όπως προκύπτει απο την αλληλογραφία των συναλλασσομένων προσώπων, μοιάζει να διεξάγονται σε κανονικό ρυθμό κι η ζωή στη μητρόπολη και στην αποικία-της, φαινομενικά τουλάχιστον, κυλάει ομαλά. Για το επίσημο βενετικό κράτος όμως το φάσμα του πολέμου με την Τουρκία δέν έσβησε ούτε για μιά στιγμή, παρά τις προσπάθειες της Πύλης να κρύψει τις πραγματικές-της προθέσεις και να παραπλανήσει τον αντίπαλο, στηρίζοντας έτσι την επιτυχία των σχεδίων-της στον αιφνιδιασμό. Η Γερουσία, πάντα άγρυπνη, εντείνει τις προσπάθειες ενίσχυσης όλων των φρουριών στο Μοριά. Οι εκθέσεις των τελευταίων Βενετών διοικητών, που φτάνουν στο Συμβούλιο, μιλάνε διεξοδικά για τις εντατικές οχυρωματικές εργασίες, που γίνονται κυρίως στην πρωτεύουσα της βενετικής Πελοποννήσου¹⁰. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της υποψίας και την ένταση του εξοπλισμού κι απο τις δυό πλευρές, περνάνε περισσότερα απο δυό χρόνια, όταν το Γενάρη του 1715 αρχίζει να φουντώνει πάλι το άγχος του πολέμου.

Ο Γιωργάκης Μέλος, εγκαταστημένος πιά στη Βενετία απο καιρό, στέλνει στ' αδέρφια-του, Νικολό και Μιχάλη στ' Ανάπλι, το πρώτο ανη-

9. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Ν. Μέλος στους Σάρηδες στη Βενετία, γραμμένο στις 10 Μάη 1712 (έγγρ. 2).

10. Τις εκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου απο την περίοδο της δεύτερης Βενετοκρατίας, με πολλές ενδιαφέρουσες και λεπτομερείς ειδήσεις για τη γενική εικόνα του Μοριά, έχει δημοσιεύσει ο Σπυρ. Λάμπρος στο Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας (και στη συνέχεια ΔΙΕΕ). Ιδιαίτερα την έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Agostino Sagredo βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Έκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου εκ των έν Βενετία αρχείων». ΔΙΕΕ 5 (1896) 736 - 765. Την έκθεση του Βενετού Ναυάρχου Daniel Dolfin βλ. ό.π., σ. 765 - 809. Περιγραφή του λιμανιού και των κάστρων τ' Αναπλιού βλέπε και στα έργα : Ρ. C o r o n e l l i, Memorie istoriogeografiche della Morea riacquistata dall'armi Venete del regno di Negroponte, Βενετία 1687, σ. 36. B e r n a r d R a n d o l p h, The present state of the Morea called anciently Peloponnesus, Λονδίνο 1689, σ. 11. G i r o l a m o F e r r a r i, Delle Notizie storiche della lega fra l'Imperatore Carlo VI e la Republica di Venezia contro il gran Sultano Acmet III e dei loro fatti d'armi dell'anno 1714 sino alla pace di Passarowitz, Βενετία 1736, σ. 46 - 47. S. R e m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 8, Βενετία 1915, σ. 42. Μ ι χ. Γ. Λ ά ρ ρ υ ν ι δ ο υ, 'Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ήμας, 'Αθήνα² 1950, σ. 111 - 112, 122 - 126. K e w i n A n d r e w s, Castes of the Morea, Νέα Ιερσέη 1953, σ. 90 - 105. 'Ι ω ά ν. Θ. Σ φ η κ ό π ο υ λ ο υ, Τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

συχητικό γράμμα¹¹. Στη Γαληνοτάτη έχουν ήδη φτάσει τα νέα της επίσημης κήρυξης του πολέμου απο την Πύλη (9 Δεκέμβρη 1714) και της σύλληψης απο τους Τούρκους του Βενετού βάλιου στην Πόλη, Andrea Memmo¹². Η σύγκρουση των δυό Δυνάμεων είναι πιά γεγονός, γι' αυτό κι ο έμπορος Μέλος βιάζεται να ταχτοποιήσει τις εμπορικές-του υποθέσεις στις απειλούμενες περιοχές. Αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία κι εξουσία απο τους αντιπροσώπους και συνεργάτες-του στην Πελοπόννησο και αξιώνει να του στείλουν στη Βενετία ό,τι εμπορεύματα έχουν στα χέρια-τους το γρηγορότερο, αδιαφορώντας για τα εξαιτίας των συνθηκών υπερηφωμένα έξοδα μεταφοράς. Χαρακτηριστική της ψυχολογικής-του κατάστασης, του άγχους που τον κατέχει, είναι η τελευταία φράση στο γράμμα που στέλνει στο Νικολό (έγγρ. 3): «... και εὐχαριστήα νὰ ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δεν εἴσασται κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὄραν». Επειδή ο δρόμος που ακολουθούν τα εμπορεύματα για να φτάσουν στη Βενετία περνάει απο τη Ζάκυνθο, ο Μέλος γράφει τα ίδια και στους εκεί συνεργάτες-του επισημαίνοντάς-τους τη σοβαρότητα της κατάστασης και ζητώντας-τους να συμπληρώσουν το ταχύτερο την προώθηση των εμπορευμάτων, που θα δεχτούν απο το Μοριά¹³. Δεν είναι, βέβαια, μόνο ο Μέλος που δίνει τέτοια γραμμή στους συνεργάτες-του. Ίδιες κι ίσως πιά αποφασιστικές είναι οι συντιδράσεις κι άλλων Ελλήνων εμπόρων όχι μόνο της Βενετίας, αλλά και των άλλων ελληνικών παροικιών της Ιταλίας. Δυό μεγαλέμποροι, ο Λεονάρδος Καπετανάκης και ο Ιωάννης Μάκολας, ναυλώνουν ειδικά καράβι απο το Λιβόρνο για να πάει στην Πάτρα να φορτώσει ό,τι εμπορεύματά-τους υπάρχουν σε αποθήκες συνεργατών-τους στο Μοριά. Στο ίδιο καράβι μπορεί κι ο Νικολός να φορτώσει, καθώς του γράφει ο αδερφός-του, κι ό,τι δικά-τους μεταξύια έχουν στην Πάτρα, ή στ' Ανάπλι¹⁴. Σταματάμε στην είδηση: «... και ἂν κάμης ρεσολουτζιὸν νάν τὰ φέρης στην Πάτρα, θέλης ἔρθη ἀπὸ την Τροπόλιτζας τὴν στράτα...». Η φράση στη λακωνικότητά-της δέν είναι και πολύ διαφωτιστική· διασταυρώνεται όμως και ξεκαθαρίζει απο ένα άλλο γράμμα στις 12 Απρίλη 1715. Εκεί ο Γιαννιώτης Χρήστος Λελέκος, κάτοικος Αναπλιού κι εμπορευόμενος, γράφει στη Βενετία στο Δημ. Περούλη, που

11. Βλ. έγγρ. 3.

12. Περισσότερα για την κήρυξη του πολέμου και τη σύλληψη και φυλάκιση του Βενετού βάλιου βλ. A n d r e a M e m m o, Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo, già bailo a Constantinopoli nel 1714 e 1715, intorno alla prigionia da lui sofferta al Topana e nel castello di Abido, Βενετία 1840. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 39 - 40.

13. Βλ. 'Ελλην. 'Ινστ. Βενετίας (και στή συνέχεια Ε. Ι. Β.).—Παλ. 'Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν .

14. Βλ. έγγρ. 4, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα,

είναι τ' αφεντικό-του, πως δέν μπόρεσαν να πάνε στην Πάτρα να μαπακάρουνε στο καράβι που επίτηδες έστειλε για να τους πάρει, εξαιτίας του σκληρού χειμώνα, αλλά κυρίως απο το φόβο των Αρβανιτών, που ενεδρεύουν στο δρόμο¹⁵. Ο Μοριάς ολόκληρος είναι ανάστατος· άν και το ζήτημα της ανασφάλειας στην Πελοπόννησο δέν είναι μόνο της εποχής, αλλά εκτείνεται σ' όλη τη διάρκεια της βενετοκρατίας¹⁶, όμως τα ανακατέματα αυτά και το γενικό σάστισμα επιδεινώνουν την κατάσταση. Οι πάντα «απειθαρχοί» Μανιάτες επωφελούνται τώρα απο τη γενική αναστάτωση και την ελαστικότητα καταδίωξης-τους απο τη βενετική διοίκηση, που έχει στρέψει όλη-της την προσοχή στην αντιμετώπιση του πολέμου, και δημιουργούν συνέχεια προβλήματα. Τα φονικά διαδέχονται το ένα το άλλο· «... *Εσκοτοσαναι και τον καιμεινον τον Σαδια το Παβλί ει Μανιάτες εις τα μαιρι εκινα. Ανακατευτι ο κοσμος ολος, οπου δεν λιπουναι φονικα ολι μερα να γαινονται...*», γράφει στις 26 του Μάρτη 1715 ο Νικολός Μέλος στον αδερφό-του¹⁷. Η τωρινή, αλλά και η προηγούμενη συμπεριφορά των Μανιατών κι η εχθρική στάση-τους απέναντι στους Βενετούς, κάνει ευκολοεξηγήτη την προθυμία υποταγής-τους στους Τούρκους¹⁸. Η ανησυχία των ανθρώπων, η αγωνία κι ο φόβος για το μέλλον, είναι διάχυτα και στο πιο μικρό σημείωμα που γράφεται κι απο τα δύο μέρη¹⁹. Γράμματα με το ίδιο

15. «... διατί το καράβι ήχε δέκα μπουένται (= δέκα πέντε) ήμέραις φεργμένο εις την Πάτρα. 'Αμά μάς έγγραφε, έπλγα και το ήπα τ' αθθέντι μου του σιόρ Βενετάντου και δεν ήθελαι να το άγκικησει εις κανέναν μόδον δια νά παν τής στερίας, μόνον σάν δεν ηθελαι ήβρε χιλες πρόφασες, πως είναι εις την στράτα φόβος απο τούς Αρβανίτες, άπο το άλλο χιμόνας καιρός, που να πάν...» [Archivio di Stato Venezia (και στη συνέχεια A.S.V.) — Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8 φ. 49v].

16. Πρβλ. Κ. Ντόκοου, 'Η Στερεά 'Ελλάς κατά τον 'Ενετοτουρκικόν πόλεμον (1684 - 1699) και ό Σαλώνων Φιλόθεος, 'Αθήνα 1975, σ. 138.

17. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 345v. Για τις επαναστατικές τάσεις των Μανιατών και το μίσος - τους προς τη βενετική εξουσία βλ. Λεοπόλδου Ρανκίου, «Περί τής έν Πελοποννήσφ 'Ενετοκρατίας (1685 - 1715)», μετάφρ. Π. Καλλιγιά. Πανδώρα 13 (1862 - 3) 7 - 8. 'Απ. Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 58, 75. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Πότε και πώς έπεσεν ή Μάνη εις χείρας τών Τούρκων τό 1715». Πελοποννησιακά 3 (1949) 276 - 287.

18. Βλ. Β. Βrue, ό.π., σ. 38.

19. Στις 4 Μάρτη 1715 ο Μιχάλης Μέλος έγγραφε στον αδελφό - του στη Βενετία· «... Μού κακοφαινεται πός ήρθαν έτούτα τά ανάκατόματα εδό εις τον Μορέα και δέν ήμπορι νά επιχαιριστή κανής νά κάμι καμμία πραγματά και ό Θεος άς μάς κίβερνήση...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 96r-v). Αλλά και ο Γ. Μέλος δέ φαίνεται λιγότερο ανήσυχος, όταν γράφει στις 6 του Μάρτη στό Νικολό· «... Καί ό Θεός νά μάς φυλάξν νά μή λάβομαι καμία ζημιά, διατί ό καιρός είναι άτυχος. 'Εγώ εδρίσκομαι εις μεγάλη ένοια ώστε νά λάβομαι τό έδικό μας εδω μέσα και ως καθώς ιδούμαι τον κερό, έτιθ θέλομαι τον κυβερνήση...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ. Reg. 183, φ. 35r).

σχεδόν περιεχόμενο — συχνά το ένα μοιάζει σαν πιστό αντίγραφο του άλλου — στέλνει το ένα πίσω απο το άλλο ο Γ. Μέλος στους συνεργάτες-του, στην Πάτρα, Ιωάν. Μαντέλο, Δημ. Καπετανάκη, Μπερν. Μάκολα, στ' αδέρφια-του στ' Ανάπλι, στους Φοσκάρδη και Βενετάντο στη Ζάκυνθο. Απο όλους αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία πάνω στην εμπορική-τους δράση κι απο το Νικολό ζητάει εκκαθάριση λογαριασμών. Στην αγορά της Βενετίας παρατηρούνται «απουλησιές» και η κάμψη του εμπορίου μεταξύ Μοριά-Βενετίας, αλλά και με ευρύτερες προεχτάσεις στον ελληνικό και τον ιταλικό χώρο, είναι αξιοσημείωτη. Στο μεταξύ, όσοι έχουν δανείσει χρήματα, αρχίζουν να τα ζητάνε επίμονα απο τους οφειλότες-τους και παύουν να καταπιάνονται με καινούριες εμπορικές επιχειρήσεις²⁰. Η εμπορική κρίση εκφράζεται και με τη μορφή της αποφυγής δημιουργίας εμπορικών εταιρειών. Οι Έλληνες έμποροι της Βενετίας, άν δέν έφτασαν στο σημείο να διαλύουν παλιές εταιρείες, αρνούνται όμως την ίδρυση νέων, έστω κι άν αυτοί οι καινούριοι εταίροι βρίσκονται έξω απο τον ελληνικό χώρο και το πεδίο δράσης των Τούρκων²¹. Παράλληλα οι τρομοκρατημένοι έμποροι του Μοριά, όσοι έχουν τη δυνατότητα, για να γλυτώσουν τις περιουσίες-τους, φροντίζουν να τις φυγαδεύσουν σε σίγουρο τόπο. Η Βενετία είναι το πίο κατάλληλο καταφύγιο. Σ' αυτή-τους την προσπάθεια η Γαληνοτάτη τους συμπαραστέκεται· καράβια της Αρμάδας συνοδεύουν μέχρι τα Ιόνια νησιά, για ασφάλεια απο τα κουρσάρικα, κάθε εμπορικό που φεύγει απο τα λιμάνια του Μοριά²². Πέρα όμως απο τα εμπορεύματα, αρχίζει και η μεταφορά στη Βενετία πολύτιμων αντικειμένων. Για περισσότερη ασφάλεια, με διαφορετικά κάθε φορά καράβια και πρόσωπα, ο Ν. Μέλος στέλνει στον αδερφό-του για φύλαξη σκεύη αξίας του σπιτιού-του και κοσμήματα· στη φορτωτική, που τα συνοδεύει, υπάρχει πάντα αναλυτική περιγραφή του αντικειμένου²³.

Ανασφάλεια νιώθουν κι οι Πατρινοί και βρίσκουν κι αυτοί τη λύση στη φυγή. «... *Ήμῖς δια την άμαχη τυχένυ να μετοικησομεν, οτι εδω*

20. Βλ. έγγρ. 5.

21. Βλ. το γράμμα που ο Γ. Μέλος στέλνει στον Παντελή Λιγνό στο Ραχίτι κι εκεί γίνεται λόγος για την ίδρυση εταιρειών μεταξύ εμπόρων των δυό πόλεων (έγγρ. 8).

22. Βλ. έγγρ. 6.

23. Βλ. έγγρ. 7. Δέ θα πρέπει να φανταστούμε βέβαια πως ο Ν. Μέλος είναι η μοναδική περίπτωση ανθρώπου που προβαίνει σε μιά τέτοια ενέργεια μπροστά στον κίνδυνο. Με τον τρόπο αυτό, και στη συγκεκριμένη αλλά και σε άλλες παρόμοιες στιγμές, πρέπει να έφτασαν στη Βενετία περιουσίες Ελλήνων — όσων κατάλαβαν τους καιρούς κι είχαν τα μέσα — ακόμα κι άν δέν έφτασαν μαζί ποτέ κι οι κάτοχοί - τους, όπως στην περίπτωση του Ν. Μέλου (βλ. παρακάτω σ. 115).

είναι τόπος ανοίκτος και το Νεον Κάστρον, οποῦ ρώτισα δεν ἔχῃ τόπο οὔτε σπήτια δια φαμελλίας· και ἐτζη τωρα με το παρον καράβι το εγκλέζικον ημπαρκάρομεν ταῖς φαμελλίαις διῶ τους Κορρούς...»²⁴. Η αντίστροφη ακριβῶς μετακίνηση πληθυσμῶν επισημαίνεται 14 χρόνια πρὶν σε ἐκθεση, που ο Γενικός Προβλεπτής του Μοριά Francesco Grimani ὑπόβαλε στη βενετική Γερουσία²⁵. Η νεοεγκατάσταση των Βενετῶν, κυριάρχων τότε στο Μοριά, συνδυασμένη με ελκυστικές παραχωρήσεις χτημάτων και προνομίων, που αποσκοπούσαν στην πύκνωση του πληθυσμοῦ της ερημωμένης Πελοποννήσου, τράβηξαν πολλοὺς ἐποίκους ἀπο διάφορες περιοχές χτυπημένες ἀσχημα ἀπο τους τουρκοβενετικούς πολέμους, κυρίως ἀπο τη Στερεὰ Ελλάδα και τα Εφτάνησα²⁶. Ἐτσι πολλές οικογένειες ἐμπόρων ἤρθαν τότε κι εγκαταστάθηκαν στο Μοριά, για να παρακολουθοῦν ἀπο κοντά τις υποθέσεις-τους. Τώρα, μπροστὰ στον κίνδυνο που απειλεῖ τη ζωὴ και την περιουσία-τους, παίρνουν ἀντίστροφα ξανά τον ἴδιο δρόμο. Φυσικά δὲν πρέπει να φανταστοῦμε ὅτι ὅλοι εἶχαν τη δυνατότητα, ὅσο κι ἂν ἡ θέληση δὲν τους ἔλειπε, να ριχτοῦν σε νέες περιπέτειες ξεκινώντας ἀκόμα μιὰ φορά ἀπο το τίποτα. Οἱ προνομιούχοι και τυχεροί, αὐτοὶ που εἴτε εἶχαν την οικονομικὴ ἀνεση ἢ ἔστω κάποιο στήριγμα για το ξεκίνημα στον ξένο τόπο, ἦταν οπωσδήποτε ἡ μειονότητα. Κι ἐνῶ τὸ ἀδειασμα του Μοριά με τον καιρὸ συνεχίζεται σε ἐντονότερο ρυθμὸ, τα γυναικόπαιδα, που ἔχουν προηγηθεῖ στον ξενιτεμὸ, δὲν παραλείπουν να ἐκφράσουν στους δικούς-τους τη δυστυχία και τις ταλαιπωρίες-τους. Το γράμμα που ἡ γυναίκα του κόμη Μπερν. Μάκολα στέλνει στο Γ. Μέλο, ὅσο κι ἂν εἶναι γραμμένο ἀπο μιὰ «αρχόντισσα», ἀφήνει να φανεῖ ξεκάθαρα της προσφυγιάς το δρᾶμα²⁷.

Χαρακτηριστικὸ ὀρθῆς ἐκτίμησης των πραγμάτων μάλλον κι ὄχι ἐκφραση ἀπαισιοδοξίας και μοιρολατρίας εἶναι τα λόγια του Μάκολα: «... τον Μορέαν φοβοῦμαι τον χανόμεν, οτι, ως λέγουν, ο εχθρός ἐρχεται με δῆναιμας μεγαλαῖς δια θαλάσσης και ξηρας και ἀμποτες ο Θεός να ἠθελεν μας ευσπλαχνισθῆ να κάμη βιτόριαν ο πρωγγιπιες μας vs την θαλασσαν και ο ἡμπερατόρος vs την στεριαν, ἀμή φοβοῦμαι δια τας αμαρτίας μας και δεν θελομεν λαβν ετουτην την ευτυχίαν...»²⁸. Η ἐγκατάλειψη των

24. Βλ. το γράμμα που στέλνει στο Γ. Μέλο ο Μπερνάρδος Μάκολας ἀπο την Πάτρα στις 26 τοῦ Φλεβάρη 1715 (ἔγγρ. 9).

25. «... *Molti dell' Is-ole vennero ad habitar in Regno specialmente nella Prsvincia d' Achaia . . .*» (ΔΙΕΕ 5 (1896) 458).

26. Για τον ἐποικισμό του Μοριά και τις γαιοδοσίες βλ. Λεοπόλδου Ραγκίου, ὀ.π., τ. 12 (1869) 572 - 582. Ἄπ. Ε. Βακαλόπουλου, ὀ.π., σ. 48 - 63. Κ. Ντόκου, Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς . . . , ὀ.π., σ. 35 - 42.

27. Βλ. ἔγγρ. 10, ὅπου και εἰδήσεις για τα πρόσωπα.

28. Βλ. ἔγγρ. 9. Ο «ἡμπερατόρος» εἶναι ο Κάρολος ΣΤ΄ της Αυστρίας.

κατοίκων στη μοίρα-τους, η αδιαφορία και η απροθυμία-τους να βοηθήσουν τους Βενετούς, αποδίδεται στη δυσφορία-τους γι' αυτούς, που ήταν απόρροια της κακής διοίκησης των κυριάρχων. Έφτασαν έτσι στο σημείο να περιμένουν με ανακούφιση την αλλαγή κυριάρχου, αφού δέν ήταν ακόμα σε θέση να σκεφτούν την ολοκληρωτική απαλλαγή-τους απ' αυτόν²⁹. Από την άλλη μεριά, έχουμε την είδηση πως με την κήρυξη του πολέμου οι κάτοικοι τ' Αναπλιού έκαναν κάποια δάνεια στη βενετική διοίκηση. Ο Μιχ. Μισαραλιώτης γράφει πως δάνεισε κι αυτός τον «Πρίντζιπε» 200 ρεάλια, όπως κάμανε τότε και πολλοί άλλοι. Τώρα, ύστερα από του Μοριά την κατάληψη, επειδή βρίσκεται σε ανάγκη, γράφει στη Βενετία και τα ζητάει από το κράτος με τη μεσολάβηση εγκαταστημένων εκεί Ελλήνων³⁰. Η πληροφορία για κείνα τα δάνεια διασταυρώνεται και από έγγραφο του αρχείου Περούλη και από το Μάνθο Ιωάννου³¹: οι άλλες πηγές δεν κάνουν λόγο γι' αυτά. Όσο κι αν από πρώτη όψη τα δάνεια αυτά φαίνονται «περίεργα», αποτελούν εντούτοις πάγιο φαινόμενο στη βενετική ιστορία από την εποχή της παρακμής του κράτους. Παρόμοιοι δανεισμοί παρατηρούνται από μέρους οργανωμένων κοινοτήτων των βενετικών χτήσεων και σε προηγούμενους πολέμους. Τώρα όμως το φαινόμενο επεχτείνεται και σε δάνεια — κατά πάσα πιθανότητα μικροδάνεια — από μέρους των ιδιωτών. Βρισκόμαστε φυσικά στην εποχή που η Γαληνοτάτη έχει πάψει προ πολλού να είναι η κραταιή υπερδύναμη στον ευρωπαϊκό χώρο. Αν τώρα στην οικονομική-της παρακμή προσθέσουμε και την πανθομολογούμενη κακή-της διοίκηση, το παραμέλημα των κτήσεών-της στα τελευταία χρόνια, θα καταλάβουμε καλύτερα αυτή-της την ενέργεια απόγνωσης, μιá ακόμα έκφραση του ξεπεσμού της Βενετίας. Την τελευταία δηλ. στιγμή, για να καλύψει τα κενά κι επειδή δέν είχε το χρόνο να εφοδιάσει τις απειλούμενες περιοχές κατευθείαν η ίδια η μητρόπολη, κατάφυγε στη σύναψη μικροδανείων από ντόπιους για να ανταπεξέλθει στη δύσκολη κατάσταση. Στο θέμα όμως αυτό θα επανέλθω παρακάτω.

Στο μεταξύ η τουρκική στρατιά συνεχίζει την πορεία-της προς το

29. Για τις διαθέσεις των κατοίκων του Μοριά προς τους Βενετούς βλ. F. H. T u r r e l l, «The Turks in the Morea», *Calcutta review* 188 (1892), 1. Π ε ρ ι κ λ η Γ. Ζ ε ρ λ έ ν τ ο υ, 'Η έν Πελοποννήσφ έλληνική Έκκλησία επί 'Ενετών έτεσι 1685 - 1715, 'Αθήνα 1921, σ. 20. Τ ά κ η Χ. Κ α ν δ η λ ώ ρ ο υ, 'Ο άρματωλισμός τής Πελοποννήσου 1500 - 1821, 'Αθήνα 1924, σ. 46 - 47. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, ό.π., σ. 131, 134 - 5. 'Ι ω ά ν. 'Ε ρ ν. Ζ ε γ κ ί ν η, Τό 'Αργος διά μέσου τών αίωνων, Πύργος 1968, σ. 206. Ιδιαίτερα για των Μανιατών τη συμπεριφορά βλέπε παραπάνω σ. 106.

30. Βλ. έγγρ. 32, στ. 6 - 10.

31. Βλ. A.S.V. — *Grande Fratena* . . . , ό.π., φ. 21^r. Μ ά ν θ ο υ · 'Ι ω - ά ν ο υ, ό.π., στ. 341 - 358.

Μοριά, ενώ παράλληλα αποδεικνύονται μάταιες οι ελπίδες που οι κάτοικοι στήριζαν στη βοήθεια του αυτοκράτορα της Αυστρίας Καρόλου ΣΤ'. Τέλη του Μάη ο τουρκικός στρατός βρίσκεται ήδη στη Θήβα· οι τρομοκρατημένοι Μοραίτες έχουν λάθος ειδήσεις πως «... χωρής άλλο να έκαμε τήν λέγα ο ηπορατόρος με τον βενετζάνο και πός να του ετομάρισε την αμάχη του Τούρκου και μπορή ο Θεός είναι κακό τής κεφαλής και χαλασμός του Τούρκου»³². Τέτοια συνθήκη όμως μεταξύ Καρόλου και Βενετίας, που υπαινίσσεται εδώ το έγγραφο, έγινε πολύ αργότερα, στις 3 Απρίλη 1716³³. Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας, σαν διαφεντευτής της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699), όταν πληροφορήθηκε τις πολεμικές διαθέσεις των Τούρκων κατά της Πελοποννήσου, έσπευσε να παίξει ρόλο διαιτητή και κατευναστή· ξεγελάστηκε όμως κι αυτός, όπως κι η Βενετία, απο την παραπλανητική πολιτική της Πύλης³⁴. Η ατελέσφορη αυτή χειρονομία του Καρόλου και το χλιαρό ενδιαφέρον-του έφτασε στους δυστυχισμένους κάτοικους του Μοριά σα συνθήκη κιόλας κλεισμένη. Αυτές είναι και οι τελευταίες ειδήσεις που έχουμε απο το Μοριά πριν απο την έναρξη της περιπέτειάς-του.

Ένα μήνα αργότερα ο εχθρός περνάει τον Ισθμό και αρχίζει την κατάχτηση³⁵. Μές στου πολέμου τ' ανακατώματα φαίνεται για λίγο να σταματάνε τα πάντα· και μόνο σαν καταλαγιάζουν κάπως τα πράγματα, δίχως ακόμα του Μοριά η κατάληψη να έχει ολοκληρωθεί³⁶, έχουμε τις ειδήσεις για την πτώση αναδρομικά βέβαια, αλλά αρκετά ζωντανά. Οι πρώτες λεπτομέρειες για τ' Αναπλιού την άλωση, που φτάνουν στο Γ. Μέλο, είναι απο δεύτερο χέρο. Ο Μπερν. Μάκολας, με την ευκαιρία που ένα καράβι φεύγει απο την Κέρκυρα για Βενετία, στις 8 Αυγούστου στέλνει το πρώτο-του, ύστερα απο το κακό, γράμμα στο Μέλο³⁷. Σύμφωνα με τις πληροφορίες

32. Βλ. έγγρ. 25.

33. Βλ. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 45 και σημ. 1. Για τις σχέσεις Βενετίας — Καρόλου ΣΤ' γενικότερα βλ. R o b e r t o C e s s i, Storia della Repubblica di Venezia, τ. 2, Μιλάνο 1968, σ. 236 - 238.

34. Βλ. Ά θ α ν. Κ ο μ ν η ν ο υ - Ύ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τά μετά τήν Άλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 298.

35. Επειδή πρόθεσή - μου δέν είναι να ξαναγράψω εδώ όλο το ιστορικό της πτώσης τ' Αναπλιού και της Πελοποννήσου γενικότερα, παραπέμω τον ενδιαφερόμενο στο βασικό και μοναδικό για την περίπτωση έργο του Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., όπου υπάρχει συγκεντρωμένη και όλη η σχετική βιβλιογραφία. Βλ. επίσης και τη μελέτη του Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., χρήσιμη γιατί διορθώνει ορισμένες ημερομηνίες του Σακελλαρίου.

36. Η κατάχτηση άρχισε στις 29 Ιούνη 1715 και τέλειωσε στις 7 Σεπτέμβρη του ίδιου χρόνου, κράτησε δηλαδή 70 ημέρες· βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., σ. 277.

37. Βλ. έγγρ. 13.

του επιστολογράφου, που όμως γνώρισε τα γεγονότα απο μακριά, η πολιορκία τ' Αναπλιού απο τους Τούρκους κράτησε εφτά μόνο ημέρες³⁸. Τέλος οι εχθροί κάμανε γιουρούσι στο Παλαμήδι κι άλλοι σκαρφαλώνοντας απο το μέρος της στεριάς, άλλοι κολυμπώντας και κάνοντας τα κορμιά-τους σκάλες απ' τη μεριά της θάλασσας, όρμησαν στο κάστρο και το καταλάβανε· ανοίξανε τις πόρτες κι όλο το εχθρικό πλήθος ξεχύθηκε μέσα. «... Λέγουν νά ξγινεν σασηγαμέντον από τόν κολονέλον Σάλαν και μαγγιόρον Τρικιν και Κάπαιλον...»³⁹. Σφαγές κι ατχμαλωσίες ακολούθησαν την κατάληψη κι απο τις 25.000 ψυχές, που ήταν μέσ στο κάστρο, κανείς δέν ξέρει πόσοι γλύτωσαν⁴⁰. Το μοτίβο της θείας δίκης και η μοιρολατρική αντιμετώπιση των πραγμάτων επαναλαμβάνονται εδώ ακόμα μία φορά. Μονάχα θέλημα Θεού ήταν να χαθεί τέτοιο κάστρο, πιδ γερό κι απο την Κρήτη, που άντεξε τόσα χρόνια.

Δραματικότερα, αλλά και πιδ κοντά στην αλήθεια, μας παρουσιάζει τα γεγονότα ένας αυτόπτης μάρτυρας, ένας Έλληνας απο τη φρουρά τ' Αναπλιού. Ο Ανάργος Ψαρός με την αφήγησή-του γίνεται αξιόλογη πηγή για το γεγονός⁴¹. Ήρθαν οι Τούρκοι με πολύ στρατό και κύκλωσαν τ' Ανάπλι· 9 μέρες⁴² το πολεμάνε απο στεριά και θάλασσα και δέ θα το 'παιρναν ποτέ, άν είχε καλύτερη διοίκηση και δέν έμπαινε στη μέση προδοσία. Όμως

38. Για εφταήμερη πολιορκία δέν κάνει λόγο καμιά απο τις τέσσαρες άλλες πηγές. Ο Βγυε αναφέρει ότι η πολιορκία κράτησε 9 ημέρες απο τις 12 ως τις 20 Ιούλη (βλ. Β. Β γ υ ε, ό.π., σ. 24, 29), ο Διοικητής κι ο Μ. Ιωάννου απο την 1 μέχρι τις 9 Ιούλη (C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 169 - 178 § 86 - 95. Μ ά ν θ ο υ Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 400, 631 - 632)· τέλος ο Κατσαίτης αρχίζει την πολιορκία απο τις 28 Ιούνη κι έτσι ως τις 9 Ιούλη γίνονται 12 ημέρες (Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 43 - 185).

39. Ο Σάλλας είναι ο Γάλλος συνταγματάρχης και μηχανικός La Salle, που με την προδοσία - του έγινε αφορμή να πέσει τ' Ανάπλι στα χέρια των Τούρκων. Βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 849 - 905. Μ ά ν θ. Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 404 - 406, 485 - 542. Ο Διοικητής κάνει λόγο γι' αυτόν δίχως όμως ν' αναφέρει τ' όνομά - του (βλ. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 167 § 84), ενώ ό Βγυε τον αγνοεί εντελώς. Άγνωστα απο όλες τις άλλες πηγές είναι τα ονόματα του Τρίκη και Καπέλο.

40. Ο Μάκολας μιλάει για 25.000 στηριζόμενος σε δικούς - του υπολογισμούς: «... κάμνω νόnton να ήτον μέσα ως 25 χιλιάδαις ψυχαίς απο καθε γενός...» (βλ. έγγρ. 13, στ. 18). Οι άλλες πηγές δίνουν διαφορετικούς αριθμούς για τους υπερασπιστές τ' Αναπλιού· βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 230, σημ. 5. Ο Βγυε μόνο λέει πως οι σκλάβοι που πιάστηκαν ήταν περίπου 25.000 (βλ. Β. Β γ υ ε, ό.π., σ. 30). Ο Κατσαίτης αναφέρει πως 900 οικογένειες κατοικούσαν μέσα στην πόλη (βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 33 - 40),

41. Βλ. έγγρ. 14.

42. Βλ. σημ. 38.

οι αρχηγοί της φρουράς του Παλαμηδιού καρφώσανε τα κανόνια τριών καστελιών⁴³ και για 24 ολόκληρες ώρες οι υπερασπιστές-του δέν ήταν σε θέση να ρίξουν ούτε μία βολή. Τότε ήταν που βρήκαν ευκαιρία οι εχθροί, έκαμαν γιουρούσι και σε μία ώρα πήραν τ' Ανάπλι ολόκληρο δίχως καμιά αντίσταση. Όσοι ξεφύγαν του σπαθιού την κόψη, πιάστηκαν· άλλους μαρκάρησαν για Σμύρνη, Πόλη, Χιό και Μπαρμπαριά και περίπου 6.000 γυναικόπαιδα πήραν μαζί-τους, όταν η τούρκικη στρατιά κίνησε για να καταλάβει τη Μεθώνη και τ' άλλα κάστρα. Ανάμεσα σ' αυτούς τους σκλάβους ήτανε κι ο Ψαρός κι έμεινε στα χέρια-τους 22 ημέρες⁴⁴. Φτάνοντας όμως στη Μεθώνη κατάφερε να ξεφύγει πέφτοντας στη θάλασσα· οι Βενετοί, που τον ψάρεψαν απο το κάστρο, τον πήγανε στο διοικητή-τους το Βιτσέντσο Πάστα⁴⁵ κι αυτός τον παράδωσε στη βενετσιάνικη Αρμάδα. Στη Ζάκυνθο ο Ανάργος εγκατάλειψε τους Βενετούς κι έμεινε στο νησί στερημένος κι απο τα πιά αναγκαία για να ζήσει. Παρακαλεί λοιπόν μ' αυτό-του το γράμμα το Μέλο να μεσολαβήσει σ' ένα παλιό χρεώστη-του εκεί στη Βενετία, για να του επιστρέψει κάποια δανεικά. Η δεύτερη εκδούλευση, που του ζητάει, είναι να φροντίσει ο Μέλος, ώστε στις ελεημοσύνες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου Βενετίας, ανάμεσα στους 12 σκλάβους που λεφτερώνουν κάθε χρόνο, να συμπεριληφτούν και τα ονόματα της μητέρας και του αδερφού-του⁴⁶. Πέντε ημέρες έπειτα απο την αποστολή αυτού του γράμματος ο Ψαρός στέλνει κι άλλο, σχεδόν όμοιο⁴⁷. Στο δεύτερο γράμμα

43. Για το κάρφωμα των κανονιών βλ. και Μά ν θ. Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 495 - 520. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 125 - 138. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 172. Ο B r u e, δίχως να μιλάει για καθήλωση κανονιών, επισημαίνει την αισθητή μείωση των πυροβολισμών απο το Παλαμήδι την ίδια μέρα που οι άλλοι τοποθετούν την αρχήστευσή- τους (βλ. Β. Β r u e, ό.π., σ. 29 - 30). Απο του λαού τ' αναθεμάτισμα για την προδοσία του Σάλλα μας σώθηκε το δίστιχο :

*Ανάθεμα τον Σάλλα
που βούλωσε τα τόπια.*

Βλ. Δ η μ. Κ α μ π ο ύ ρ ο γ λ ο υ, Μνημεία τής ιστορίας τών 'Αθηναίων, τ. 3, 'Αθήνα 1892, σ. 17 - 18. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, ό.π., σ. 154 - 155. Ο σωρός του αναθέματος (αλώνι Σάλλα) υπήρχε — κατά προφορικές πληροφορίες — μέχρι το 1859 στο οικόπεδο που σήμερα είναι το σπίτι τ' Αναπλιώτη Ευάγγ. Μιχελάκη, στην πλατεία του Αγίου Νικολάου.

44. Βλ. έγγρ. 15, στ. 8 - 14.

45. Ο Vincenzo Pasta ήταν έκτακτος Προβλεπτής στο Μοριά· για τη δράση - του βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 236 - 237, όπου και οι παραπομπές στις πηγές.

46. Στο θέμα των σκλάβων και της εξαγοράς - τους επανέρχομαι πιο κάτω σ. 113 - 114.

47. Βλ. έγγρ. 15. Επειδή κανένα καινούριο αίτημα δέν προκύπτει, πιστεύω πως γράφτηκε απο φόβο μήπως το πρώτο δέν έφτανε στον προορισμό - του ή για να επιτείνει τη σημασία του προηγούμενου και να πιέσει το Μέλο να μήν αδια-

η εξήγηση που δίνει για την πτώση τ' Αναπλιού είναι πίο καθαρή. Αντίθετα με το Μάκολα, που μιλάει για θεία δίκη, αποδίνει το πάρσιμο του κάστρου σε προδοσία και κάνει λόγο ξεκάθαρα για ανικανότητα των διοικητών «...Μὲ πόλῃν ἀγροσίαν τόν κουμανταντηδὸ μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπιραν τὸ κάστρο...»⁴⁸. Αυτές είναι οι ειδήσεις που αντλούμε απο τα έγγραφά-μας για τ' Αναπλιού το πάρσιμο⁴⁹.

Απο δώ και πέρα οι μαρτυρίες-μας είναι κυρίως για τους αιχμάλωτους. Πρώτη φροντίδα όλων μετά το κακό η ανεύρεση και εξαγορά των σκλάβων. Πέρα απο την ιδιωτική πρωτοβουλία, η Εκκλησία είχε, απο τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, οργανωμένους θεσμούς στον τομέα αυτό. Έτσι, παράλληλα με την ευχή «ὕπερ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων», κύριο μέλημά-της υπήρξε η ανακούφιση και μάλιστα η απελευθέρωσή-τους. Η φροντίδα για τους σκλάβους ήταν μεγάλη στη χριστιανική κοινωνία, επειδή υπήρχε η δυνατότητα, αν βρίσκονταν τα χρήματα, να πληρώνει κανείς και να τους εξαγοράζει⁵⁰. Απο τους Πατέρες της Εκκλησίας μέχρι τους κληρικούς της Τουρκοκρατίας αδιάκοπες είναι οι εκκλήσεις για συνεισφορές των πιστών για τις εξαγορές· με προτροπή της Εκκλησίας δημιουργήθηκε η συνήθεια ν' αφήνουν στις διαθήκες-τους ειδικό ποσό για την απελευθέρωση σκλαβωμένων. Στα βιβλία της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας βρίσκουμε απόφαση εξαγοράς εφάπαξ 12 αιχμαλώτων, ανάμεσα στους οποίους είναι και μερικά γωνστά-μας απο τα έγγραφα πρόσωπα : ο Αλέξης Βερίσης, ο Νικολός Μπαλτατζής και ο Κυριάκος Ψαρός⁵¹. Υπάρχουν περιπτώσεις

φορήσει για τις χάρες που του ζητούσε. Η τεχνική όμως και των δυό γραφών, ο τρόπος που αρχίζουν, συνηγορεί περισσότερο προς την πρώτη υπόθεση· βλ. έγγρ. 14, στ. 3 - 6, πρβλ. και έγγρ. 15, στ. 3 - 6.

48. Βλ. έγγρ. 15, στ. 7 - 8.

49. Ενδειχτικό της εντύπωσης που προκάλεσε το γεγονός είναι και οι θύμησες σε διάφορα βιβλία της εποχής, όπως αυτή : *“Ετους 1715 ἐπῆραν οἱ Τούρκοι τόν Μορέαν καὶ τα ὅσα κακὰ ἔκαμαν εἰς τήν Κόνθηρον καὶ εἰς τὸ Ἀνάπλι τίς ἤμπορεῖ νά τά γράψῃ ;* Βλ. Σ π υ ρ . Π . Λ ά μ π ρ ο υ , «Ενθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογή πρώτη». *Νέος Ἑλληνομῆμων* 7 (1910) 212 - 213, όπου και άλλες ενθυμήσεις για του Μοριά την κατάληψη.

50. Βλ. Ἄ. Ἄ. Παπαδοπούλου, «Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους». *Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν* (καὶ στή συνέχεια ΕΕΒΣ) 2 (1925) 86.

51. Βλ. έγγρ. 27. Τη διαδικασία για να διεκδικήσει κάποιος την ελεημοσύνη απο τον Ἅγιο - Γεώργιο μας τη δείχνει το έγγραφο 23 : Χρειάζεται ένα πιστοποιητικό με το όνομα του σκλάβου, του τόπου που βρίσκεται τη στιγμή της αίτησης και με τις υπογραφές του επίσκοπου ή των προστῶν ή ακόμα καλύτερα πρῶν κατοικῶν τ' Αναπλιού, που να βεβαιώνουν πως πράγματι ο τάδε σκλαβώθηκε σ' εκείνη την περίπτωση. Ενα τέτοιο πιστοποιητικό, άγνωστο όμως για πίο σκοπό καμωμένο, είναι κι αυτό που ο Μητροπολίτης τ' Αναπλιού Αμβρόσιος κά-

που επεμβαίνει κι ο ίδιος ο Πατριάρχης κάνοντας έκκληση με γράμμα πατριαρχικό σ' όλα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, σ' οργανισμούς κι ελεύθερους επαγγελματίες, σε λαϊκούς και κληρικούς, για να συγκεντρωθεί το ποσό που χρειάζεται να εξαγοραστούν κάποιοι σκλάβοι⁵². Στη συγκεκριμένη περίπτωση το πατριαρχικό γράμμα απολύεται για την οικογένεια Κάσδαγλη, που τελικά λεφτερώνονται όλα-της τα μέλη⁵³. Μιά άλλη προσφυγή στις ελεημοσύνες του Αγίου Γεωργίου Βενετίας είναι κι αυτή της Κασάντρας Θωμά, που έχει ανάγκη απο 100 φλωριά προίκα για να μπορέσει να παντρευτεί, επειδή ήταν κι αυτή ανάμεσα στους σκλάβους τ' Αναπλιού⁵⁴. Το έγγραφο είναι ενδιαφέρον και σε τούτο ακόμα: μας δίνει μερικά ονόματα κληρικών και λαϊκών Αναπλιωτών, που αμέσως ύστερα απο την πτώση κατάφυγαν ή το πιθανότερο μεταφέρθηκαν σα σκλάβοι στη Σμύρνη. Απο την πλευρά της Πολιτείας, η βενετική εξουσία ίδρυσε στα 1560 στη Ζάκυνθο ειδικό «Ταμείο» εξαγοράς αιχμαλώτων⁵⁵.

Ο Γ. Μέλος, ανήσυχος για την τύχη των δύο αδερφιών-του, απευθύνεται σε συγγενείς, φίλους και γνωστούς ζητώντας να μάθει ειδήσεις-τους. Στις αρχές Αυγούστου φεύγει ο Ιωάν. Γλυκής για την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη κι ο Μέλος τον επιφορτίζει να κυττάξει να πληροφορηθεί γι' αυτούς⁵⁶. Παράλληλα δέν ξεχνάει ν' αναφερθεί στο θέμα αυτό και σε κάθε γράμμα που στέλνει για εμπρικά-τους ζητήματα στους: Μπερν. Μάκολα, Δημ. Καπετανάκη, Φοσκάρδη και Βενεάντο και σ' άλλους συνεργάτες-του⁵⁷. Ο πρώτος που τον πληροφορεί για τ' αδέρφια-του είναι ο Αν. Ψαρός⁵⁸. Απο τότε και μέχρι το τέλος του Σεπτέμβρη βροχή έρχονται στη Βενετία τα νέα, τόσο αντιφατικά όμως μεταξύ-τους, όχι μόνο για τα δύο αυτά πρόσωπα, αλλά και για αρκετούς άλλους⁵⁹. Στις 27 Σεπτέμβρη

νει στα 1716 ενώ είναι αιχμάλωτος στην Πόλη. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, «Ο Μητροπολίτης Ναυπλίου 'Αμβρόσιος αιχμάλωτος τό 1716». *Εκκλησιαστική 'Αλήθεια* 31 (1911) 205. Για τον Αμβρόσιο βλέπε καί Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 324.

52. Βλ. έγγρ. 28 με ημερομηνία 7 Μάρτη 1716.

53. Για την οικογένεια Κάσδαγλη βλέπε έγγρ. σημ. 72. Το έγγρ. 30 είναι το επιτροπικό που ο Κάσδαγλης κάνει στο Γ. Μέλο για να μπορεί να καταφύγει σε διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις και να μαζέψει το ποσό της εξαγοράς του ίδιου και των δικών - του.

54. Βλ. έγγρ. 31, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα.

55. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, Ταμείον εξαγοράς αιχμαλώτων, *ΕΕΒΣ* 5 (1928) 342 - 347.

56. Βλ. έγγρ. 12.

57. Βλ. Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 42^v - 43^r .

58. Βλ. έγγρ. 14, στ. 37 - 42.

59. Τις ειδήσεις για τ' αδέρφια του Μέλου βλέπε στα έγγραφα: 14, στ. 37 •

ο Σταμάτης Γάσπαρης απο τη Σμύρνη γράφει στο Μέλο σίγουρες πιά ειδήσεις. Ο Μιχάλης είναι σκλάβος στην τούρκικη Αρμάδα και περιμένουν να φτάσει στη Σμύρνη για να φροντίσουν την εξαγορά-του⁶⁰. Το Νικολό το σκότωσε ο Τούρκος που τον είχε πιάσει σκλάβο⁶¹. Εδώ θα είχαμε να παρατηρήσουμε το εξής· απο την αρχή, ενώ όλα τα νέα συμφωνούν για το Μιχάλη, για το Νικολό υπάρχει μεγάλη σύγχυση. Ο πρώτος στάλθηκε σκλάβος στην Αρμάδα· ο δεύτερος προσωπικός αιχμάλωτος κάποιου Τούρκου. Άν δέ δεχτούμε αβασάνιστα την περίπτωση απλής σύμπτωσης σ' όλο αυτό το μπέρδεμα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως, ίσως για τους σκλάβους που ήταν στην υπηρεσία του κράτους, έγινε κάτι σαν απογραφή κι έτσι ήταν εύκολο να πληροφορηθεί κανείς γι' αυτούς, ενώ για όλο το άλλο πλήθος των «προσωπικών» σκλάβων φυσικό ήταν να μπερδεύονται ή και να χάνονται συχνά τα ίχνη-τους.

Στο μεταξύ οι Τούρκοι στο Μοριά συνεχίζουν και ολοκληρώνουν την κατάκτηση. Το μοναδικό κάστρο που ακόμα απομένει, άν και αποκλεισμένο, είναι η Μονεμβασιά⁶². στις 7 του Σεπτέμβρη παραδίνεται κι αυτή στους Τούρκους. Ύστερα απο την υποταγή-της, οι Βενετοί κάτοικοι, που βρέθηκαν μέσα στο κάστρο, αφέθηκαν λήφτεροι· τους Έλληνες, μαζί με τις οικογένειες και τα πράγματά-τους χωρίς να τους βλάψουν τους μπαρκάρησαν για την Πόλη⁶³.

42· 15, στ. 37 - 40· 16, στ. 5 - 7· 17, στ. 7 - 9· 18, στ. 2 - 10· 19, στ. 4 - 11· 20, στ. 5 - 11· 21, στ. 5 - 12· 22, στ. 2 - 6· 24, στ. 2 - 7· 30, στ. 7 - 23. Για τον Ταρωνίτη βλ. έγγρ. 15, στ. 40 - 41 και έγγρ. 17, στ. 9 - 10· για το Βενετάντο βλ. έγγρ. 15, στ. 41 - 42 και 17, στ. 10 - 11· για το Ν. Μπαλτατζή στα 14, στ. 39 - 42 και 30, στ. 7 - 22· για τον Παρδικάρη στα 17, στ. 5 - 7· 19, στ. 19· 21, στ. 16 - 18· για τον Κάσδαγλη βλ. τα έγγρ. 28 και 29· για το Ν. Βαρλάμο το 30, στ. 8 - 26· για το Γιάκωβο Καλογερά το έγγρ. 30· για το Μ. Μισαραλιώτη το έγγρ. 32· ένα σημαντικό αριθμό ονομάτων μας δίνουν και τα έγγρ. 27, στ. 22 - 59· και 31. .

60. Βλ. έγγρ. 21. Στο τέλος του Νοέμβρη του 1715 ο Μ. Μέλος είναι λεφτερωμένος πιά και βρίσκεται στο Λιβόρνο, όπου του γράφει ο αδερφός - του (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 46γ).

61. Βλ. έγγρ. 21, στ. 5 - 12. Χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των Τούρκων απέναντι στους σκλάβους είναι και η περίπτωση της Μουσμουρήχης· « . . Τη Σμουσμουρήχη την εχή χρησττιανος και την εχη δηα ρηάληα 25· και ανίσος και εγό της στήλο τα φλογήα δεκά, όπου μου γραφης, εκινός όπου την εχη τα κρατή, ός καθός έχουνε σινίθια εδό ής την Τι·ορτζηι, και ο σκλαβός εδικός μου και τό μαλη του εδικο μου· και αν τα στίλο, εκίνη δε·ν ξελειφθαιρόνετε με ταύτα, μονέ θελονέ να πάνε ανέμος του ανέμου . . . »· το γράμμα στέλνει ο Μ. Μέλος απο τη Σμύρνη στο Γ. Μέλο και είναι αχρονολόγητο (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 154ν).

62. Βλ. έγγρ. 16, στ. 8 - 9.

63. Οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές μιλούσαν για αιχμαλωσία όλης της φρουράς· βλ. Μ ι χ . Β . Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ , ό.π., σ. 239 - 40, όπου και οι παραπομπές.

Το χάσιμο του Μοριά έχει πιά αρχίσει να γίνεται απ' όλους συνειδηση' με την ορμή μάλιστα που ο εχθρός έχει πάρει, γεννιούνται ήδη οι φόβοι για επεχτατικές-του διαθέσεις και πέρα απο την Πελοπόννησο⁶⁴. Ο χειμώνας όμως πλησιάζει κι οι Τούρκοι είναι αρκετά εξαντλημένοι· υπάρχει λοιπόν η ελπίδα μέχρι την ερχόμενη άνοιξη, που αρχίζει η πολεμική περίοδος, να γίνει ειρήνη κι έτσι να ησυχάσει ο κόσμος. Σε μιά συμμαχία μεταξύ Βενετίας - Αυστρίας - Ρωσίας - Πολωνίας ελπίζουν κι αυτοί που, φεύγοντας απο το Μοριά, πέρασαν στα Εφτάνησα· έτσι, αναβάλλουν τον ξεριζωμό τους κι απο τον τόπο εκείνο και την καταφυγή-τους στη Βενετία. Αλλά και οι Έλληνες της παροικίας ανησυχούν το ίδιο σοβαρά για την εξέλιξη των πραγμάτων στην Ελλάδα και δέν ξανοίγονται σε κανενός είδους επιχειρήσεις περιμένοντας μιά σωτήρια συνθήκη με τους Τούρκους, που όμως δέ φαίνεται και πολύ κοντινή⁶⁵. Απο την άλλη μεριά, οι Εφτανησιώτες, κινημένοι απο τους ίδιους φόβους, συνεχίζουν να στέλνουν τις οικογένειές-τους στη Βενετία⁶⁶. Υπάρχουν βάσιμες υποψίες πως η τουρκική Αρμάδα, αφού στο μεταξύ ξεκουράστηκε και ανασυγκροτήθηκε ,ετοιμάζεται να κατέβει στην Αδριατική μαζί με τα κουρσάρικα καράβια⁶⁷. Μπροστά στον καινούριο αυτό κίνδυνο, νέο κύμα μετακίνησης πληθυσμών αρχίζει· όσοι παλιοί μετανάστες στο Μοριά ύστερα απο την κατάληψή-του πέρασαν στα Εφτάνησα, τώρα παίρνουν το δρόμο για τη Βενετία. Αντίθετα, οι ξεριζωμένοι Μοραίτες, απο το να υποστούν για δεύτερη φορά τα δεινά ενός πολέμου, προτιμούν να ξαναγυρίσουν στον τόπο-τους, που, όντας ήδη κάτω απο τον τουρκικό ζυγό, δέ διατρέχει πιά κανένα κίνδυνο. Ήδη στο Μοριά

64. Ύστερα απο του Μοριά την απώλεια οι Βενετοί περιορίστηκαν μόνο στις κτήσεις - τους στα Ιόνια νησιά' για τις περιοχές αυτές ανησυχούν τώρα οι Έλληνες και τα γεγονότα που ακολουθούν δικαιώνουν τους φόβους - τους. Για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Τούρκων ύστερα απο την κατάληψη της Πελοποννήσου βλ. 'Α π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, ό π., σ. 83 - 86.

65. Στις 9 Οχτώβρη 1715 ο Γ. Μέλος γράφει στο Μπερν. Μάκολα στην Κέρκυρα: « . . . Δια τον γαμπρο μας τον Μπερουλι, οπου μου γραφεις, απ' οτι γλεπο εινε ει γνομι τνυ, α γενι αγαπι εστιοντο το χιμονα με τους Τουρκους, ερχετε χωρις αλο να στεφανοθι αυτον τιν ανιξι, αλεος το εχο δυσκολον να εβγι απο εδο δια τους πολεμους, διατι φοβατε τα περικουλα . . . » (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 44r). Σε απάντησή - του ο Μάκολας στις 26 του ίδιου μήνα γράφει: « . . . Δια τόν αυθέντην γαμβρον μας, όπου μου φανερονν τήν γνώμην του, λογιαζο θελομεν ελθθι άλλοι αύτοϋ, δει γλέπομεν όπου φοβώνται και οι Κορφιατες και στελνονν ταις φαμελιαις των' και ως ή χρτά, θέλομεν κνβερνηθη . . . » (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 17r). Τέλος Γενάρη του 1716 η οικογένεια του Μάκολα έχει φτάσει στη Βενετία κι ο Γ. Μέλος παρακαλείται να φροντίσει μαζί με τον Περούλη να τους τακταποιήσει· (βλ. Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 22r).

66. Βλ. σημ. 65 και έγγρ, 25, στ. 6 - 9.

67. Βλ. έγγρ. 25, στ. 4 - 6.

οι γεωργικές καλλιέργειες και το εμπόριο αρχίζουν να ξαναζωντανεύουν, μολονότι οι Τούρκοι απαγορεύουν ακόμη τις εξαγωγές προς τις χώρες της Ευρώπης⁶⁸. Αρχές του 1716 κι ενώ η επικοινωνία με τη Βενετία διεξάγεται δύσκολα — σχεδόν έχει κοπεί — οι φήμες θέλουν περίπου σίγουρη τη συνθήκη μεταξύ Καρόλου ΣΤ΄ και Βενετών⁶⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πληροφορίες, που έμμεσα αντλούμε για τη διοίκηση των Τούρκων στις κατεχόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα στην Αθήνα, η τουρκική δεσποτεία φαίνεται να είναι καταπιεστική και οι κάτοικοι ζητάνε ευκαιρία να φύγουν απο κεί μέσα: «... να κάμης το ψυχείκο να τυράξης εϋτου μεσα, αν ηνε κανένα ηνπιεγο, να μου γράψης να σικόθο να έλθο — να σιχόρεθν ι κιρα μου — ότι εδο ης την Τούρκηα δεν ημπορο να κάμο...», γράφει ο Μιχ. Μισαραλιώτης στο Γ. Μέλο⁷⁰. Στην Πελοπόννησο, όμως, λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στα 1720, τα πράγματα φαίνονται να έχουν πιά ησυχάσει και οι άνθρωποι αισθάνονται αρκετή σιγουριά για να μπορούν να ξαναρχίσουν το εμπόριο με τη Βενετία. Έπαψε και η απαγόρευση εξαγωγής προϊόντων⁷¹, όπως προκύπτει κι απο το γράμμα που ο Ράλλης Νοταράς στέλνει στο Γ. Μέλο⁷². Σημειώνεται επίσης μιá κάμψη των τιμών εκποίησης της γής: «...εδο τορα ης τον Μορεα βορησκης μουλκια να αγοραση να δοσης φλορια 100 ν' αξηζουν χηληα...»⁷³. Την υποτίμηση αυτή της γής, αποτέλεσμα της εγκατάλειψής-της, εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι για να προσελκύσουν εργατικά χέρια, νέους έποικους στο Μοριά, που θα επιδίδονταν στην αγροκαλλιέργεια, σημαντική οπωσδήποτε

68. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4. Αλλά και τη διαφυγή έμψυχου υλικού απαγορεύουν οι Τούρκοι για να μὴν ερημώσει η χώρα· στις 28 Ιούνη του 1716 ο Χρήστος Λελέκος γράφει απο τη Χίο στον Περούλλη στη Βενετία: «... εγώ ηθελα να τήν έπάρο εις τήν Χίον, μόνον είναι ορδινήα απο τόν μπασά τοϋ 'Αναπλιού δια να μὴν εϋγη κανής απο τόν Μορεά να πάη άλλού και μάλιστα όπου, αν ιθελα να πιάσω ταρτάνα απόστα, το ολιγότερο δέν το ξεστρεγε με ριαλλη 100...» (A.S.V. — Grande Fraternal... , ό π., busta 11, s.n.).

69. Ο Μπερν. Μάκολας γράφει απο την Κέρκυρα στο Γ. Μέλο: «... Τής εγραφα με διαφοραϊς μου και η τυχή θέλυ ότι να μὴν ερχονται από αϋτου μπασητημένα να λάβομεν γραφαϊς σας [...] και εγώ, αν θέλυ ο Θεός, ογλίγορα θελώ ελθη να σās απολαύσω, οτι άλλοι μισεϋουν και ο Θεός ο άγιος να δώση να κάμη βιτοριαν η 'Αρμαδα τοϋ πρεγγιπέ μας τήν ερχόμενην καμπάνιαν, άλλέως τό σκληλί δέν μεταβάλλυ τήν ορμήν του. Μās βεβαιωνον άλλοι δια τήν λεγαν με τόν ημπερατόραν και άμποτες να είναι αλειθηνόν...» (E.I.B. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 21r).

70. Βλ. έγγρ. 32, στ. 28 - 30.

71. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4 και σημ. 68.

72. Βλ. έγγρ. 33. Ήδη όμως το 1718 έχει υπογραφεί η συνθήκη του Πασά-ροβιτς.

73. Το γράμμα το στέλνει στις 30 Δεκέμβρη 1720 ο Μ. Μέλος απο τα Τρίκαλα Κορινθίας στο Γ. Μέλο (E.I.B. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 241v).

πηγή πλουτισμού στους χρόνους εκείνους. Ειδικά το Άργος, που ο κάμπος του είναι απο τους πίο εύφορους του Μοριά, ευνοήθηκε με περισσότερα προνόμια: «... Το Άργος το εχουνε αφηρομενο στο βακουφι του Αναπληου καί δεν εχη κανενα στραπατζο απο κανη, ουτε απο πασια ουτε απο κανήν καί η κατηκι του δεν πλερονον αλο παρα το χαράκι, τήν σπετζα καί την δεκατνα, αν καμι, και αλο όγη, διατη στεκονυτε η χοτζάδες τον σμαηδιον του Αναπλήου και τούς μαντηνήρουν...»⁷⁴. Με τις ειδήσεις αυτές του 1720 κλείνει ο κύκλος των μαρτυριών-μας για την πτώση τ' Αναπλιού και τους χρόνους που την ετοίμασαν. Τα πέντε χρόνια σκλαβιάς, που πέρασαν, άρχισαν να φέρνουν κάποια ισορροπία στον καταχτημένο Μοριά.

Τα κείμενα, που δημοσιεύονται εδώ, δέ δίνουν φυσικά όλα όσα απαιτεί η γνώση-μας για το ιστορικό γεγονός, που γύρω-του περιστρέφονται. Μαρτυρίες καθώς είναι, μας επιτρέπουν να δούμε μερικές λεπτομέρειες, να φτάσουμε κοντά στις συνειδήσεις των ανθρώπων. Η κατάληψη του Μοριά απο τους Τούρκους οφείλεται κατά κύριο λόγο — σύμφωνα με τους επιστολογράφους — στην κακή διοίκηση των Βενετών. Ιδιαίτερα για τ' Ανάπλι αναφέρεται και το ενδεχόμενο της καθαρής προδοσίας, πίο πολύ σα φήμη στα κείμενά-μας κι όχι με τη βαρύτητα που του δίνουν ο Μάνθος Ιωάννου και ο Κατσαίτης, αλλά πάντα σε συνδυασμό με την ανικανότητα των διοικητών της φρουράς. Οι δύο ποιητές βρίσκουν να ταιριάζει καλύτερα στην έκφρασή-τους η προδοσία και την εκμεταλλεύονται κατάλληλα. Ο απλός στρατιώτης των κειμένων-μας, που πέρασε μέσα απο τα γεγονότα και που γράφοντας εδώ δέν κάνει τέχνη ούτε άλλες σκοπιμότητες υπηρετεί, ώστε να αλλοιώσει τα συμβεβηκότα, δέν έχει αμφιβολίες : αιτία της πτώσης είναι η «αγνωσία των κουμαντάντηδών-μας». Αλλά η Βενετία είχε συμφέρον ν' αδιαφορήσει ή να παραμελήσει το διοικητικό-της σύστημα, με κίνδυνο να αποβεί αυτό σε βάρος-της; Καμιά αντίρρηση, πως, όταν έχει κανείς κάτι, δέν το πετάει, παρά μόνο, άν του είναι παθητικό ή δέν έχει τη δύναμη να το κρατήσει και η Βενετία του 18ου αιώνα οπωσδήποτε δέν είχε τη δύναμη αυτή. Η παρακμή-της έχει αρχίσει χρόνια πριν κι απο το περήφανο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, τώρα έχει απομείνει μονάχα ο σκελετός.

Πέρα όμως απο τις προτάσεις — προδοσία, ανικανότητα ή και τα δύο — για την ερμηνεία της πτώσης υπάρχει το πρόβλημα : κάτω απο ποιούς όρους και διαθέσεις οι Έλληνες άλλαξαν δυνάστη. Έγινε πίο πάνω λόγος για τη δυσφορία των κατοίκων, γέννημα της κακής βενετικής διοίκησης, και την απροθυμία-τους να αντιταχούν στους Τούρκους. Όσοι μιλάνε και δέχονται ανεπιφύλαχτα και χωρίς διακρίσεις την εχθρική τοποθέτηση των Ελλήνων απέναντι στους Βενετούς, στηρίζονται βασικά στα γραφτά

74. Βλ. σημ. 73.

του περιηγητή Α. Motray⁷⁵. Πέρα όμως απο το ότι οι πληροφορίες ενός περιηγητή πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται με επιφυλαχτικότητα, εδώ απηχούν εχτιμήσεις-του για μερικές μόνο περιοχές του Μοριά (Μονεμβασία, Μεθώνη, Κορώνη, Πύλο). Ισχυρή βέβαια είναι η αντίδραση των Μανιατών και η αντιπάθεια για τη βενετική διοίκηση με παράλληλη προτίμηση στο τούρκικο σύστημα υποτέλειας.

Απο τις μαρτυρίες των κειμένων γίνεται αναμφισβήτητη η σύναψη μικρών εσωτερικών δανείων απο το Βενετό διοικητή, τουλάχιστο μέσα στ' Ανάπλι. Τούτο σημαίνει συμπαράσταση στους Βενετούς. Έτσι, η στάση των Ελλήνων σ' αυτό το τουρκοβενετικό πόλεμο γίνεται σημείο αντιλεγόμενου, που η εξήγησή-του θα μπορούσε ίσως να βρεθεί με την ανάλυση των κοινωνικών δομών του κυρίαρχου βενετικού κράτους, το οποίο δημιουργούσε διαφορετικές σχέσεις εξάρτησης ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των υποτελών. Τ' Ανάπλι, σαν έδρα της διοίκησης, υπήρξε πάντα το χαϊδεμένο παιδί, η ευνοημένη πολιτεία της Δημοκρατίας στην Πελοπόννησο. Όσο κι άν η επαρχία κακοπάθαινε και δυστυχούσε, η πρωτεύουσα βρισκόταν πάντα σε ξεχωριστή, προνομιούχα θέση. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού είχε διαμορφωθεί εκεί μιά κοινωνία αλιώτικη απ' όλου του άλλου Μοριά, μιά κοινωνία που στο σύνολό-της δέν έβλεπε με κακό μάτι τους Βενετούς, επειδή τα συμφέροντά-της απορρέαν και εξαρτιόνταν απ' αυτή την κυρίαρχη τάξη. Αλλά και μέσα στην ίδια αυτή πόλη βρίσκουμε διαπλασμένη και συνειδητοποιημένη μιά «αστική» τάξη εμπορευομένων, που θα πρέπει να υπερτερεί απο τους αγρότες. Η τάξη αυτή, δημιούργημα της Βενετοκρατίας, έχει ανάγκη τους Βενετούς με το διαμετακομιστικό-τους εμπόριο για να επιζήσει και να αναπτυχθεί, ενώ στην τουρκική δεσποτεία διαβλέπει το πνίζιμό-της και την επάνοδο του αγροτικού οικονομικού συστήματος, που εκτός απο τους ξένους θα ενισχύσει και τις ντόπιες «φεουδαρχικές» οικογένειες κυρίως της Μάνης. Οι φόβοι λοιπόν των εμπόρων μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί είναι εντονότεροι απο των αγροτών, γι' αυτό και σπεύδουν με πραγματική προθυμία να βοηθήσουν υλικά και ηθικά τον αγώνα των Βενετών. Δέν είναι άλλωστε τυχαίο το ότι μόνο τ' Ανάπλι, απ' όλες τις πόλεις του Μοριά, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση, έδωσε απελπισμένο αγώνα ζωής και δέχτηκε με αληθινή συντριβή το μοιραίο.

Κοντά στις πραγματιστικές εξηγήσεις των γεγονότων έρχεται και το μοτίβο της λαϊκής πίστης, «θέλημα Θεού», να ερμηνεύσει τα πράγματα : όλα έγιναν για τις «αμαρτίες-τους», απο την οργή του Θεού ή απο θεία Οικονομία. Αποπάνω-τους στέκεται ένας Θεός προστάτης, «να βάλει το

75. Βλ. Α. Μ ο τ ρ α y, Voyages du Sr. A. de la Motray en Europe, Asie, et Afrique, Χάγη 1727, vol. II, p. 462.

χέρι-του», τιμωρός, «να τυφλώσει τους Τούρκους», θυμωμένος «για τις αμαρτίες-μας».

Η προσφωγιά και η αιχμαλωσία είναι τα μεγάλα κακά, που οι αποχρώσεις-τους περνούν σε όλα τα κείμενα. Παρ' όλα αυτά, «κοντά εις την δυστυχίαν της αμάχης», οι άνθρωποι δέν μπορούν να ξεφύγουν απο τα προσωπικά και οικογενειακά-τους προβλήματα, μάλιστα τώρα που οι κακές εξωτερικές συνθήκες δυσκολεύουν τα πράγματα. Χαρακτηριστικό της ψυχολογίας ενός λαού — και θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικά συμπεράσματα — είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζει τη ζωή, την ευτυχία-του, ο άνθρωπος σε δύσκολες στιγμές γενικότερου συνόλου. Μέσα στη λαίλαπα του πολέμου ο Μπερν. Μάκολας αγωνιά περισσότερο για τον εξαιτίας των κακών συνθηκών διαρκώς αναβαλλόμενο γάμο της κόρης-του Τρισεύγενης. Άλλοι πολεμάνε, σκλαβώνονται ή σκοτώνονται κι η νεαρή Μακολοπούλα μυείται στους «φράγκικους» τρόπους ζωής για να γίνει αντάξια του γαμπρού⁷⁶. Πάνω απο κάθε πόλεμο υπάρχει η ζωή· οι άνθρωποι δέν αρνούνται το δικαίωμα να ζήσουν, δέν παραβλέπουν την προσωπική-τους ευτυχία παρασυρμένοι απο τη γενική κοινή δυστυχία· κι ενώ ακολουθούν την πορεία του συνόλου στα ευρύτερα ιστορικά γεγονότα, παράλληλα καθένας διαγράφει τη δική-του ατομική τροχιά.

Βενετία.

Ευτυχία Δ. Λιάτα.

76. Ο γαμπρός είναι κάποιος απο τους Περούληδες της Βενετίας. Τα έγγραφα με τις ειδήσεις του προξενιού υπάρχουν στο Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, busta 147, φ. 1r - 24r Reg 183, φ. 47v .

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

1

Γράφει ο Νικολός Μέλος (Ανάπλι) στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθώνη (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 66r).

Κόπια τῆς γραφίς, ὁποῦ στέλνι ὁ ἀδελφος μου [ὁ σιὸρ Νικόλοσ Μέλος]¹ τὸν κληρονόμον τοῦ σιὸρ Ἀνδρέα Κοθόνι². [...] Ἐγὼ εἶχα ἔτιμον τὸν ντεσμόν μου νὰν τοῦς τοναι στίλο, ἀμὶ μὲ τὸ νὰ μὰς γράφουναι πὸς ἔγναι ἀγάποι εἰ Τούρτζι μὲ τοῦς Μοσκόβους καὶ μὰς γράφαναί εἰ ἀφεντά-
5 δεσ μας εἰ Σάριδαις³— πὸς εἶναι σοσπέτο διὰ τὸ ρένιο — ἀποῦ ὁ Θεὸς νὰ τοῦς τιφλόσι — ἐγὼ χάνο, ἂν ἐρθι τίποτις εἰς τὸ ρένιο, δουκάτα 1.000 (sic) δέκα χιλιάδες καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλι τὸ χαιρι του. Ἐτζι παρευθῆς ἀποφασίσαμε ὅτι νάλθι ὁ ἀδελφός μου ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματισι αὐτοῦ εἰς σε μία κάμαρα⁴ [...]

2

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στους αδελφούς Σάρου (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 65r-v).

φ.65r [...] Καὶ διὰ τὰ φόβια τοῦ ρένιον εἶναι μεγάλαις εἰπόφιας καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλει το χαιρι του· καὶ ἀποφασίσαμε ὅτι νὰ ἔλθι ὁ ἀδελφός μας ὁ σιὸρ Γεωργάκις νὰ σταματίσι εὐτοῦ μέσα· καὶ εὐτούτος εἶναι ἀσθενῆς ἄνθρωπος καὶ ἔχει γνόμι νὰ πιάσι μία κάμαρα νὰ σταματίσι καὶ θέλο τοῦ παραδόσι ὅλα τὰ μετὰξια μου/ [...]. Σᾶς λέγο νὰ εἰξεύρεται — καὶ εἰς αὐτο πέρονο
φ.65v ὁ συμπάθιο — ὅτι νὰ μὴν δόσετε το δικό σας εἰς το ρενιο μαγάρι τοῦ ἀδελφού σας, ὅτι ὁ κερὸς δὲν τὰ καλεὶ καὶ τιράξεται διὰ τὸν Θεὸν νὰ μὴ χάσεται καὶ θέλο τὸ λάβι μεγάλι πίκρα [...].

3

Γράφει ο Γεωργάκης Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

5 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32v).

15

Κόπια διὰ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφού μου σιὸρ Νικολοῦ Μέλου, 1714 Γενναρίον 5, Βαινετία.

* Τα έγγραφα εκδίδονται με διόρθωση στη στίξη και στα κεφαλαία· οι ελάχιστες βραχυγραφίες αναλύθηκαν σιωπηρά.

Ηγαπημένε μου αδελφαι σιόρ Νικολò Μέλο τήν αἰθεντή σου ἀκριβὸς
 χαιρέτο, τὸν Μιχάλη⁵ τὸ ὄμιον ποιῶ. Ἡ παρὸν μου εἶναι διὰ τὰ νὰ σὰς δόσο
 5 εἶδισην, πὸς ἡ νοτήκιες, ὁποῦ ἔχομαι ἐδὸ, φαίνονται πὸς εἶναι πολέμι, δια-
 τή τὸν ἡμπιάσάδου⁶ τὸν εσεκουεστάρισαν καὶ εἰς τοῦτο γράφο τοῦ σιόρ
 Φοσκάρδη⁷ καὶ Βαινετάντου,¹⁸ πὸς τὰ ὅσα μετάξια ἔχη στὰ χαιρία του,
 τόσο ἐδικα σου ὅσαν καὶ ἐδικά μου, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση σὲ πρότο μπαστη-
 μέντο σήγουραρισμένα ἀπὸ δονκάται 400 τὸ πάσα κολέτο, διάτη ἔχο πη-
 10 σμενα στὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας⁹ δονκάτα 5.500· καὶ ἀνίσος καὶ εὔρε-
 θούνα εἰς τὸ παρὸν διὸ καὶ τρία μπαστημένα ναν τὰ ρεπαρτήρι. Καὶ ὅς
 τόσο τῆς λέγο νὰ εἴθελες μαζόξης τὸ ἐδικόν σου, νὰ μὴν τὸ σκορπήσης, διά-
 τή δὲν εἶναι καιρός· τὸ ὄμιο θέλης εἰπῆς καὶ τοῦ Μιχάλη νὰ κάμι τὸ ὄμιο.
 Εἰς τὴν «Σάντα Ρόζα» σοῦ εἶχα πιασμένη σηγουριτα δονκάτα 2.000, καθὸς
 15 σὲ εἶχα ἀβιζαρισμένον, εἰς τὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας καὶ εἰς τὴν «Ντολφί-
 να Βάινετα» δονκάτα 1000. Τῆς εἶχα γραμένο προτήτερα πὸς τῆς πιάνο
 ἀπάνο μου σηγουριτα δονκάτα 1000 σὲ πάσα καράβη καὶ σὲ μαρτζελιάνα¹⁰
 δονκάτα 500· τόρα σου σηκόνο ἀπὸ τὴν σήμερον αὐτὴν τὴν ὁρδινίαν, νὰ μὴν
 ἡμπορῆς νὰ φορτόσης εἰς τὴν αὐτὴν σηγουριτα. Ἐγο εὑρίσκομαι σὲ μεγά-
 20 λην πίκρα μὲ ἐτούτες τῆς νοβήτες· καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὰς εὑσπλαχνηστή νὰ μὴν
 λάβομαι καμίαν ἐξιμίαν καὶ εὐχαριστήα νὰ ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δὲν εἴσασται
 κανένια πανδρεμένος ἕως τὴν ὄραν.

4

Γράφει ο Γ. Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

10 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν).

Κόπια διὰ τὸ Ἐνάπλη τοῦ ἀδελφοῦ μου σιόρ Νικολοῦ Μέλου. 1714, Γεναρίον 10, Βαινετία.

Ηγαπημένε μου αδελφαι σιόρ Νικολò Μελο, τήν αἰθεντή σου ἀκρι-
 βὸς χαιρέτο, τὸν Μιχάλη τὸ ὄμιον ποιῶ· Τῆς δένο εἶδισην νὰ εἰξέβρι, πὸς
 5 ὁ σιόρ Λεονάρδος Καπετανάκις¹¹ καὶ σιόρ Ἰωάννης Μάκολας¹² ἐγράψαναι
 στὴν Ἀλιγούρα¹³ διὰ νὰ ναυλόσουν ἕνα καράβη ἐνγκλέζικο διὰ τὴν Πά-
 τρα· καὶ ἐτζη γράφο τοῦ Μαντέλου¹⁴ πὸς, ἀνίσος καὶ ἔχη μετάξια ἐδικα
 μας, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση εἰς τὸ παρὸν καράβη χορῆς καμία ὁρδινία σας
 τόσο ἐδικά μου ὅσαν καὶ ἐδικά σας [...]. Ἀνίσος καὶ ἔχης μετάξια ἐδοῦ
 10 καὶ σοῦ φαίνεται εὔλογο διὰ ναν τα φέρις στὴν Πάτρα νὰν τὰ φορτόσης εἰς
 τὸ αὐτὸ καράβη, εἰδὲ καὶ δὲν σοῦ φανηστή εὔλογο, θέλης κάμις ἐκίνο ὁποῦ
 γνωρίσης, διάτη καλύτερα βλέπουν ἐδοῦ τὰ μάτια τὰ ἐδικα σου πὰρὰ ἐδὸ
 τὰ ἐδικά μου· καὶ ἂν κάμης ρέσολουτζιὸν νὰν τὰ φέρης στὴν Πάτρα, θέλης
 ἐρθη ἀπὸ τὴν Τροπολιτζας τὴν στράτα [...].

5

Γράφει ο Μιχάλης Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 339r).

[...] Εγώ ός καθος τις επροέγραφα ήχα γνομύ να καμò μεταξοί, αμνò με τò νà ήρθανε ανακατόματα έδο εις το ρενίο, όπου ή αφεντιά σας τα ηξευρετέ, ειχα παρμένα άσπρά με τò διάφορο καί, καθòς αγριτζιθικανε, μου τà εγίρεψανε και τòυς τà έδόσα και δια ταυτòς έλήγá απο τò μεταξή [...]

5 Έδ' οξò έχομε πόλλά ανακατόματα τζαι ó θεòς άς βανι τò χαιρι του. Ταυτá όλλοι ήρθανέ απο τής αμαστιές μου, διατι όλπιζα τζαι εγò, αν ιτανέ ήρηνι, να πάο τής ονπρός τοσό απο τα μούλτζα όσάν και απο τò νεγòτζιο [...].

6

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 337r).

15

1714 Φλέβαριον 2, τòn άδελφου μου τòn σιòρ Γιώργακν Άντωνιου Μέλου.

Μαί βνας γράφο· ετουτην τιν óρα ελάβα τής τιμύες της από την Ζακλήθο, γράμενη ει μια Γεναριον 5 και ει αλη Γεναριόν 10 και ειδα εις τα 5 οσα μου γραφης και μου σηκόνης τιν όρδινηα δια την σίγουρητα· αμνò εγò δεν αίχο αλό πράμα να φορτοσο πληά, ός θελης ειδηραι, όπου τής γραφο ξέκαθερα. Εγò γράφη της δεν αίλαβα, δια να μου γράφης πòς μου ηχές σήγουρητα εις το κάραβη «Ντούλφινα Βεναίτα», μοναι τορα μου το γράφης. Ομòς θελής ειδινάι πòς εφορτοσά εισέ ολα τα καράβηα· ολά σικονοντας τò 10 βράδι και ειαι και οξο τà καράβηα της Αρμαδας, τα δικα μας,¹⁵ νά τα κούμπανιάρουναι ός τιν Ζακλήθο και ας ιναι εις ειנדισιν της και κυβέρνηθου εις καθε πράμα μαί την ίδισι αποτò της γράφο. Εντούτην την óρα ειαι να παγι ó απεξοδρόμος εις την Ζακλήθο και λάβαι τήν μπαρόν δια κυβέρνησιν τισ. Θελής μου πιασιναι σιγουρητά εις το μαλαμα και ασιμι μου δια δονκά- 15 τα 1500 χήλια πεντακόσια εις τα κάραβηα όπου νόμιναρο, όπου ταχο άπανο φόρτομενα δονκάτα χήλια πεντακοσια. Τής γράφης τής ελάβα Φλεβαριόν 2, στο παλεο¹⁶.

Εχò προαμά εις το άργαστηρη τò ληγοτερο μαί ετζηνο όπου μου στηλες δονκάτα 3.800, αμνò σολδη δεν πιάνο άπ' οντες αγρήκυσamai ετούτα 20 τà λογια· εχò και σε ηκαμπια, μου θελουναί όξο και εδο εις το Άνάπλη ξεχόρηστα επύρα φλόρηα 120 εκατον ικοσι δια λογαριασμών Ραλη Νοταρα¹⁷ μαί λετερα και πλήροσε τα· ειναί μαιταξια έδικα μου, ός θελης το ήδινε

λήτρες ψηλες¹⁸ ναίτο 2.700, διό χηλιαδες εὐτακοσιους. Ο,τη μπορο να καμο ο,τη μαζόξω, θελο τὸ στηλι μεσα χόρις ἄλο και απο'κω εχόμει να ἴδουμαι 25 τη ἀρχηραιμαι παλή. Εγο ἐπιγενά πολὰ καλα και δοξασι ο θεος. Λάβε τι ναι απο τον σιὸρ Σαδια.

7

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 332 r-v).

Ειγαπημένε μας ἀδελφὲ σιὸρ σιὸρ Γεωργάκη Αντωνίου Μέλου²³ προσκηρῶ ὁ Μιχάλης²² τὸ ὁμύω ποιεῖ.

Εγὼ βλέποντας τὰ πράγματα, ὁποῦ ὁ κόσμος ὅλος ἐδῶ ανακατεῦτη, ἤθελισα διὰ νὰ στίλω ἀπὸ τὸ πράγμα τοῦ ὀσπιτίου μου: Λάβαι μὲ τὸν σιὸρ 5 Ἰαδριανῶ Θεοτόκη, ὁποῦ ἔρχεται μὲ τὸ καράβη «Ντολφὼν» καπετὰν Γιοῦστο Μπενοῦσι, δύο πιάτα λαοτζάδα μὲ καλέμοι, πεζάρουνοι ὀγγές²³ 41· ἀκόμι πιάτο τῆς Ἰαοῦστας, πεζάρη ὀγγές 30.

Λάβε μὲ τὸν σιὸρ Χαγγῆ Ἰααστάσι Ντεντριζη μὲ τὸ αὐτὸ καράβη φορκέραις δύο κουμπάνιους, πεζάρουνοι ὀγγές 70.

10 Λάβε μὲ τὸ αὐτὸ καράβη μὲ τὸν σιὸρ Ἰαγγελάκη τοῦ Ἰαγάπιου, τοῦ σιὸρ Ταρονίτη²¹ τὸ ἀνίηη, σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουνοι ὀγγές 42' ἔτεραις σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουνοι ὀγγές 51.

Λάβε ἀπὸ τὸν καπετάνιο Χριστόφορο Βισκοβίκι τὸ καράβη «Σὰν Νικολῶ» μὲ πόλτζα ντε κάρουον ἀρχῆς: Σαλιέρα μία μεγάλη, ζιγῆζη ὀγγές 15 45· καντίλη ἕνα, ζιγῆζη ὀγγές 26· λεγένη διὰ μπαρομπέρισμα, ὀγγές 38· κανῆ ἀσιμένιο ἕνα, ζιγῆζη ὀγγές 32· κουρταλιέρα μία, ζιγῆζη ὀγγές 75.

Λάβε μὲ τὸ καράβη «Κοστάντζα τριονφάντε» καπετὰν Ἰολιβιερ Ντόσου μὲ πόλτζα ντε κάρουον: Μαστραπάδες δύο, πεζάρουνοι ὀγγές 28· καντιλιέ- 20 ρια δύο, ὀγγές 28· καντιλιέρη μονὸ ἕνα, σαλιέρα μικρῆ μία, ὀγγές 12· μακα- 20 δόρος μὲ ψαλιδή, ὀγγές 16· πιάτο χουσῶ τῆς Ἰαοῦστας, ὀγγές 30./

φ.332v Λάβε μὲ τὸ καράβη «Ντοῦε σάντες», καπετὰν Φανκέσκο Ντιλουκα και πόλτζα ντε κάρουον ἀρχῆς: Καδένα μικρῆ μία μὲ ἀλτάρη τὴν Ἰαάστα- 25 σην, τὸ ἐγκόλπιω μὲ ρουμπήνια ἕξη μὲ ζαφύρη ἕνα και ἕνα μαργαριτάρη χοντροῦ ἀπὸ κάτω και μὲ ἄλα τέσερα μαργαριτάρια λιανά, στορογγιλὰ, μὲ 25 κομάτια δεκατρία και κορδὸν τὴν μία μερία και τὴν ἄλην μαλαματένιο, χοντροῦ, δια τὸν λεμῶ· ζιγῆζη ὄλη ἠ καδένα δράμια σαράντα δύο (42)· ἔτε- 25 ρη καδένα μὲ ἕνανε αὐτὸ ἔχει μαργαριτάρια χοντροῦ ἐντὰ (7) και λιανὰ δέκα και ἀπὸ κάτω μία πέτρα μὲ τὸ ἐγκολπιὸν τῆς — καλῆ γροανάτα — και δυὸ κόμπους μαργαριταρένιους τὴν μία μερία και τὴν ἄλην· εἶναι ἠ αὐτὴ καδέ- 30 να κομάτια δέκα ἕξη χόρις τὸν αὐτόν· πεζάρη δράμια ἐδομῆντα ἐντὰ (77).

Ταύτα λάβε τα και βάλτα όλα και ἄς στέκονται ἕως ἄλλην μου δορδηγία. Εἶναι
ὄλα τὰ ἄσίμια βουλομένα μὲ βολίμη μὲ τὴν βούλα Νικολὸ Μέλο, ὅς θέ-
λεις τὴν ἡδεῖς εἰς τὸ χρισάφη εἰς τὴν πόλτζα ντὲ κάργον, ὅπου τὸ σημαδέ-
βω μὲ κακρὴ κόκωνω. Ἔπαρε ἕνα φορκαίρη διὰ λόγον μου καὶ βαλε μοῦ
35 τα μέσα ὄλον τὸ πράγμα μου. Ἐγὼ ἔχο ἀκόμι πολλὴ πράγμα, ἀμὰ εἶναι ἀλα-
φρὸ καὶ πάλιν, ἄπος εἰδῶ τὸν καιρόν, θέλο κάμη. Ἄν σοῦ καταντάσῃ ἡ γρα-
φή μου, πιάσε μου σιγουριτὰ εἰς τὸ ἄσίμη καὶ μαλαμά μου εἰς ὄλα δουκά-
τα χίλια πεντακόσια νο. 1500.

15

1714 Φλεβαρίον 2, Ἀνάπλη.

40 Εἰγαπιμαινος τις ἀδελφος καὶ δουλός,
Νικολὸς Μέλος.

8

Γράφει ο Γ. Μέλος στον Παντελή Λιγνὸ (Ραχίτι Αιγύπτου).

16 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 34ν).

5 15

Μπαντέλι Λιγνος²¹ εἰς τὸ Ραχίτι,²² Φλεβαρίον 16, 1714.

[...] Ὅσον δια τι σιτροφια, ὅπου οριζις δια να καμομε, εμειλισα του
σιου Λεοναρδου Καπεταναιτζι καὶ ετοντο τις λεγο ἀδελφε· Προς ο και-
ρος δε δινη χειρι για τιν ορα, ος καπος τονε γλεπισ, πον εινε σιχισμενος καὶ
5 δεν ιμπορι να καταπιαστι κανις για κανενα μοδο[...]. Ακομει τις λεγο
πος εμειλισα πιο παρα μεια φορα του σιου Σιμου Μαρουτζι²³ και με το
σιου Σπίρο, ο οπιος τις γραφι, πως δια τιν ορα δεν ιμπορουν να πεχεριστου-
σι δια τι σιτροφια, ὅπου μειλισερε, με τι σιχισες τον μπολεμον και, ος κα-
πος θελονν ειδι τον καιρον, θελου αποκριθί [...].

9

Γράφει ο Μπερνάρδος Μάκολας (Πάτρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

26 Φλεβάρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 5 r-v).

Εντιμωτατε καὶ ευγενέστατε ἀθθεντι μάρωμπα, ακριβῶς τὴν χαιρετώ.

Μὲ τὴν παρούσαν εἶμαι νὰ τῆς δωσο εἶδησιν πὼς ἔλαβα δυὸ της γρα-
φαῖς, ἡ μια περ βνας Αηβόρον γραμμένη εἰς τας Γεναρίον καὶ ἡ ἄλλη εἰς
τὰς 22 τοῦ αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἐχάρην κατα πολλὰ τὴν ὑγείαν της· ὅ-
5 μοίως ἔλαβα καὶ τὴν ρητζαίτα διὰ τὴν γόταν καὶ τῆς μενὸ ὑπόχρεος εἰς τὴν
ἐπιμέλειαν καὶ εννῶδιαν ὅπου ἔχει εἰς ἐμένα· ὅμως μοῦ κακοφαινεται ὅπου
δὲν ευρίσκω εἰς τῆς σπετζαρίαις ὅσα χουάζονται καὶ νὰ ἴναι καὶ καλὰ καὶ

θελώ γραψῶ εἰς τοὺς Κορροφούς,²⁴ ἵσως εὐρεθοῦν. Ἡμεῖς δια τὴν ἀμαχίαν τυ-
 χένει νὰ μετοικήσομεν, ὅτι ἐδὼ εἶναι τόπος ἀνοικτος καὶ τὸ Νεὸν Καστρον,²⁵
 10 ὅπου ῥῶτισσα, δὲν ἔχει τόπο οὔτε σπητια δια φαμελίαις· καὶ ἔτη τράζω με
 τὸ παρὸν καρὰβι τὸ ἐγκλέζικον ἡμπαρκαρομεν ταῖς φαμελίαις δια τοὺς Κορ-
 ροφούς καὶ εἰς τὴν σπητροφιαν τον μισεύει καὶ ὁ σιδὸ Καπετανάκης καὶ ἡμεῖς
 στεκομεν ἐδὼ νὰ εἰδοῦμεν τὸ τέλος καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. Κοντὰ εἰς τὴν δυ-
 στιχίαν τῆς ἀμάχης ἔχομεν καὶ τὴν πικραν ὅπου δὲν ἦλθεν ὁ ἀθέντης ὁ
 15 γαμβρός μας μὲ τὸν ἄρχοντα Γυλίμουντο, νὰ διο νὰ ἤθελε τελειώσει ὁ γά-
 μος καὶ νὰ σηρομηλησομεν κάθε κυβέρνησιν καὶ ὑπομονή· Τωρὰ ἐπιδὴ καὶ
 συμφωναμεν κοντιτερα, ἤγγον εἰς τοὺς Κορροφούς, αγαπούσαμεν νὰ μᾶς κον-
 φ. 5ν σολάρη χωρὶς νὰ χασή καιρόν, νὰ ἐρθη ἐκεῖ νὰ τελειωσομεν καὶ νὰ γιρσιη
 ἀντοῦ εἰς το σπιτι του/, ὅτι τὸν Μορεὸν φοβοῦμαι τὸν χάνομεν, ὅτι, ὡς
 20 λέγουν, ὁ ἐχθρός ἔρχεται με δῆγμαις μεγάλαις διὰ θαλάσσης καὶ ξηρὰς
 καὶ ἀμποτες ὁ Θεὸς νὰ ἤθελεν μᾶς εὐσπλαγισθῆ νὰ κάμη βιτόριαν ὁ ποίγγ-
 γιπες²⁶ μας εἰς τὴν θαλασσαν καὶ ὁ ἡμπερατορός²⁷ εἰς τὴν στεριάν, ἀμὴ
 φοβοῦμαι δια τὰς ἀμαρτίας μας καὶ δὲν θελόμεν λαβεῖ ἐτούτην τὴν εὐτιχίαν
 καὶ ἄς εἶναι δοξασμενὸν τὸ ὄνομα του. Ὡστόσοσον ἡ ἀθθεντια σου μὲ εὔ-
 25 μορφον τρόπον σηρομηλησε μὲ τὸν ἀθέντην τὸν γαμβρον μας καὶ ἀναγκα-
 σέ τον νὰ μὴν βάνη διορίαν καὶ γράψε μου, ἀνκαλὰ τοῦ τὸ γραφω κι ἐγώ.
 καὶ δια τὰ φορεματα τα φράγγικα θελεῖ τὰ βάνει τώρα εἰς τοὺς Κορροφούς
 καὶ ἔμαθεν καὶ γραμματα φράγγικα ἀρκετὰ καὶ εἰς ἄλλα ἔγινεν ὅς ἐπρο-
 σταξεν, μόνον ὁ Θεὸς νὰ δωση ὑγείαν εἰς τιμες σου καὶ καθὲ ευτιχίαν.
 30 Ταῦτα· καὶ ἄς ἔχω συχρὰ γραμμα της καὶ καθε νεόν καὶ ἰγεία της.

15

Πατρα, 26 Φλεβαρίου, 1714 S.V.

Ὅλοι οἱ ἐδικοὶ τὴν ρηβείρουν.

Δουλος της ευλαβῆς καὶ ὑπόχρεος,

Μπερνάδος Μακολας.²⁸

10

Γράφει ἡ Κάρια Μάκολα (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μᾶη 1715

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 8αγ).

Τιμωτατε αφεντι μπαρμπα, πρωσκινω σαι, ομωως και κηρα μου και τα πεδια ολα.

Με τη μπαρων δε λειπω ναν τις φανερωσω, πως ελαβα τιν τιμιαν τις εἰς τις 15 τ' απερασμένον επη χηρας του σιορ Διμιτρι Καπετανάκι,²⁹ απω 5 τιν ωπηαν εχαρην κατα πρωτο δια τη καλην τις υγιαν και το δευτερον της ευχαριστω εἰς τις παριγωριες, οπου πρωσφερηης εἰς αιμας. Λια τον εξωρη-

σμου μας όμως το βαρως τις πηκρας μας ηνε πωλη και ασηφνητο· εμεις, γι-
νεκαις αμαθες, να εβρησκομαστε ησαι ξενω τοπω δηχως κανεναν αντρα και
μαλιστα οπου η αντρες εβρησκοτε ης το περηκουλως, ος φρωνημος θελης
10 γνωρησους τη καρδια εχωμε και σαι τη εβρησκομαστε. Δεν εχω αλη παρι-
γωρηα, μονην τη προσβηα τις υπεραγιας Θεοτόκου και παντα τον αγιων·
και Θεού υκονωμια ελαχαι εδω ο αφεντις ο συμπεθερωσ μου, ο σιδο κοντε
Περούλης,³⁰ και εχω κανε τουτη τι παριγωρηα και ο σιδο Διμιτρις Καπε-
τανακης και εχω λυγι ανεσν απο τι καλη τονε συτρωφια. Αναμεσα ησαι
15 ολες της πικρες εχω ακομι και τουτι μεγαληταιρη, οπου εκ στοματος μου
δεσπωτι Ζαχαιον εμαθα, πως το πεδι ο Γιανακις εβρησκαιτε αχαμωσ και
κακοκαρδισμενος κατα πωλα. Δια τουτο, σαι περηκαλω, μι ληψης να μου
φανερωσης τι παραληψη και ναν τονε παριγωρηα με καθε τρωπω, οπου
υπωρης· δεν ηνε χοια ναν τις γραφω οντας βεβδα εις τη καθαραν της αγαπη.
20 Μιν εχωτας αλω δια την ωρω μενω εις τα πρωσταγματα της ακαρτερωτας
το τιμιων τις γραμα.

Κορφοнос, 7 Μαΐου 1715.

Δουλη της υγαπημενι και ανιμια της, Καρια³¹ του Μπενάρδου Μακολα.

<Υστερόγραφο :>

25 Σου σηντρωφεβω μια γραφη τις αρχητισας της Προιουλας,³⁹ οπου εστα-
θη εις τι Πατρα ρετορα και σαι περικαλω να της τη δωσους συγγορα και,
αν ηνε μοδωσ, δος τινε του πεδιου το Γιανακι να τις την επαϊ.

11

Γράφει ο Χρήστος Λελέκος (Ανάπλι) στο Δημήτρη Περούλη (Βενετία).

28 Μάη 1715.

Πρωτότυπο (A.S.V.—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli,
busta 11, fasc. 8, φ. 55 r-v).

Ἑγαπημένε μου ἀθέντι, τὴν ἀθέντιά σου δουλικὸς τὴν χαιρετώ· ἡ
κυράδες μου το ὅμοιον πιούν.

Με το να μῆν ἔχω κερόν δεν τῆς γράφω εις μάκρος μόνον τῆς δῆδο της
ἠδισην πὸς ἔλαβα δύο τις γραφές, εις τές ὅπτιες μου ἔγραφε δια νὰ ἠθέλα-
5 με ἔρθη. Ἐγὼ δεν ἠξεύρω με τῆ νὰ ἠθέλαμε ἔρθη και ἡ ἀφορμὴ εἶναι ἀπο
τὴν ἀθεντία σας, διατί, ἀν μὰς ἐγράφηταν παρα μπρός, ὅπου ἦταν τα κα-
ράβια ἐπά, ἦταν τορα αὐτοῦ· τόρα ὄχει ἄλο μόνον ὁ Θεὸς να μὰς φιλάξη.
Ἐδὸ ἐμάθαμεν, πὸς χορῆς ἄλο νὰ ἔκαμε τὴν λέγα ὁ ηπορατόρος με τὸν
βενετζάνο και πὸς να τοῦ ἐτομάρισε τὴν ἀμάχη του Τούρκου και μπορὴ ὁ
10 Θεὸς εἶναι κακὸ τῆς κεφαλῆς και χαλασμός του Τούρκου. Τές ἀπερασμέ-
νες ἀποφάσισαν ἀθέντης μου ὁ σιδὸρ Βενετάντος και ἀθέντης μου ο σιδὸρ
Μαβρογιάννης και ὁ σιδὸρ Μοννηᾶνος και ὁ σιδὸρ Νηκολέτος Σιριῆγος³³ δια

να στίλουν τές γινέκαις εις τήν Μονοβασία καὶ πάλην ἤστερα ἔμετανοήσαν
 τόρα πάλην ἀποφασίσαν δια να τες στίλουν τῆς στερίας εις τήν Μπάτρα,
 15 δια να περάσουν δι' αὐτοῦ καὶ να πιάσουν καὶ εἰσε ταρτάνα,³⁴ δια να βάλω-
 με το πράγμα καὶ στάρη καὶ ὅ,τῃ ἄλο ἦταν χροία, δια να το φέρη αὐτοῦ· με
 ἔστιλαν καὶ ἐμένα εις τὸν κουμπάρο τὸν Μπάλη, ὁ ὁποῖος λίπη ὄξο, ὁποῦ τὸν
 ἔχη ἀθέντης ὁ γενεράλης καὶ τον ἀκαρτεροῦν ὄραν τὴν ὄραν· μόνον ἐγὼ
 ἐπίγα εις τὰ πεδιά του δια να μὰς κάμουν 40 νομάτους, καλούς, να τοὺς
 φ.55ν 20 παρόμε/ κοντά μας ος τὴν Μπάτρα· ἔτζη μου ἐπεσκεθείκαν να τὰ ἔβρουν
 τόρα πολλὴν ἀπομίναν και η χάρη τῆς κυρίας Θεοτόκου να εἶναι δια καλό
 μας. Δια τὴν ὄραν δὲν ἐκατέβικε ἀσκέρη ἄλο παρὰ ἐκείνο ὅπου ἦταν ἀπο
 αρχῆς καὶ πλίτερος φόβος τοὺς δέρονω ἀπο ἐμὰς [. . .]. Παραμικρὸς δοῦλος
 Χρῖστος Λελλέκος.³⁵

12

Θύμηση του Γ. Μέλου στον Ιωάννη Γλυκὴ (Βενετία).

3 Αυγούστου 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 42ν).

Θιμισι τις κανο, κιρ Ἰωάννη Γλικω,³⁶ καλο τις κατεβοδιο εις τι Πολι
 καὶ Σμιρον θελι ροτιξι ἀπο τους σκλαβους, ὁπου ἐβρισκοντε ἀπο το Αναπλι,
 για τα ἀδελφια μου Νικολαος καὶ Μιχαλις Μελος καὶ ανισος καὶ ἐβρε-
 θονν, ὁπου ει ἀφεντια σου δὲν τους γνωριζι, ειδου με τι μπαρον τις δινο μια
 5 φιομα του Νικολου Μελου καὶ αλι φιομα του Μιχαλι Μελου καὶ εἰσε αὐτο
 δὲν ἴμορις να γελαστις, γιατι δὲν τους γνωριζις καὶ θελις πασχεισι εις
 τὴν αγορα τους με πασα λογεις ἐπιμελια και εγο θελο εἴμε χροεοστις· καὶ
 ας εἴνε με τι γνομι τους ο,τι δοσις και ας εχο τιν ιδισι εις τα παντα. Μιν
 εχοντας ἀλο, μενο εις τα προσταγματα τις. Βενετια.

13

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 10 ρ-ν).

Αυθέντη μπάρμπα, ακριβὸς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὴν πρώτῃν τοῦ παρόντος μὲ τὴν μαρητελιάνα τοῦ πατρὸν Τζόργ-
 γη Παλιμερη τῆς ἔγραφα καὶ τῆς ἀποκριθὴν εἰς ταῖς γραφαῖς της. Τωρὰ
 πάλιν μὲ τὸ να μισεύη τὸ παρὸν καράβι, ὁποῦ ἤφερον τὸν μαυῶλον ἐδὼ
 5 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν λειπω να τῆς φανερώσω τὴν μεγαλὴν δυ-
 στυχίαν τοῦ Ναυπλίου, ἐπειδὴ, ὡς λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ὕστερον ἀπὸ ἡμερας
 ἑπτὰ, ὁποῦ τὸ ἐμπατιοῖζε ἀπὸ τὸ μερος τοῦ Παλαμίδη³⁷ κοντίνοια ἡμέ-
 ραν καὶ νύκταν, ὄρμισεν μὲ μεγαλὸν θυμόν, ὄλλον τὸ στρατευμα, καὶ ἦνπα-

τροναρισθη με σκαλαδαις τὸν Παλαμίδην καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἄλλοι
10 ἔμπικαν εἰς τὴν θάλασσαν ὡς εἰς τὸν λεμὸν καὶ πλέοντας ἄλλοι καὶ ἄλλοι
με τα κατεργα καὶ καλιότες καὶ ἀνέβηκαν ἕνας ἀπάνω εἰς τὸν ἄλλον καὶ
ἔμπηκαν μέσα εἰς τὸ κάστρον καὶ ἄνοιξαν ταῖς πόρταις καὶ ἐμπήκεν μέσα
τὸ πλήθος. Λεγοὺν νὰ ἔγινεν σασηναμέντον ἀπὸ τὸν κολονελον Σάλαν καὶ
μαγγιόρον Τρικιν καὶ Κάπαιλον³⁸ καὶ ἔκαμαν μεγάλην ἐματοχρυσίαν τὰ σκι-
15 λιὰ εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ πολλοὺς σκλάβους, ὅμως ἀκόμη δὲν ἐμάθαμεν
ποιοὶ εἶναι ζωντανοί. Ἐγγραφα εὐθὺς ἐξω δια τοὺς ἐδικοὺς μας μὲ προ-
μοῦραν καὶ ἔστειλλα καὶ ἄνθρωπον καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ εἶναι ζωντανοί.
Κάμνω κόπον νὰ ἦταν μεσα ὡς 25 χιλιάδαις ψυχαῖς ἀπο καθε γενός, μεγά-
λον κακόν· καὶ αν ἔλθι στο νὰ χαθοῦν τόσοι χριστιανοί, βέβαια παραχώρη-
20 σις Θεοῦ ἦτον, ὅτι κανένας φυσικὸς λογαριασμὸς δὲν ἦτον νὰ παρθῆ τέ-
φ.10^v τοιον κάστρον/ εἰς ἑπτὰ ἡμεραις, ὅπου ἦτον δηνατωτερον ἀπὸ τὴν Κρή-
την, ὅπου ἐβάσταξεν χρόνους 25 — δόξα τον Θεον — καὶ ἄς παρακαλοῦμεν
νὰ πανση τὸν θυμόν του. Ἐγὼ εὐρισκομαι ἐδῶ εἰς μεγαλην πασιὸν καὶ ἀδαι-
μονίαν καὶ δια τούτην τὴν ἀνυποφερτον συμφορὰν καὶ διατὶ ὁ αὐθέντης ὁ
25 γαμβρός μας παλιν γράφει πῶς δεν μισεῦει παρα τὸν ἐρχόμενον μίγνα· καὶ
τὴν παρακαλῶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λάβομαι κἂν ἐτούτην τὴν παρηγορίαν
νὰ ἔλθῃ ὅσον εἶμαι καὶ ἐγὼ γερός καὶ δὲν πέσω εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ τὴν γώ-
ταν, ὅπου ἐξύγωσεν ὁ χιμώνας· καὶ δια τὰ φράγγικα φορέματα ἔγινεν ὡς
ἐγράφετε καὶ ἄς ἔχω τιμιόν σας καὶ δια ὅσα ἐπρόγραφα· καὶ ὑγεία της.
30 Κορφοῦς, 8 Αγοустου 1715 στὸ νέο.
Δουλός της ἐδλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.

14

Γράφει ο Ανάργος Ψαρὸς (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

10 Αυγούστου 1975.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 289r-v).

Διὰ τὴν Βαινετία τοῦ αὐθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο.
1715 Αὔγουστου 10.

Ἐγγενὴ καὶ ἀκριβαί μου αὐθέντη σιῶρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο, τὴν
αὐθεντήα σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἐφανέρονα ἐδτηχῆες·
5 τὸρα μὲ τὴν παρὸν τῆς διωὸ εἰδισιν, πὸς μὲ τὸ νὰ ἦρθαι τῆς Ἄγαρ τὸ γέ-
νος³⁹ νὰ πολεμίση τοῦς χριστηγανούς, ἦλθαι καὶ εἰς τὸ διστηχισμένο Ἀνά-
πλη διὰ νὰ τὸ πολεμισῃ. Καὶ πολεμόντας το εἰμέρες ἐνέα μὲ πολὰ σάσινά-
μენტά τὸν κούμαντάτιδό μας, ὅπου ἀπὸ τὰ πολὰ νὰ σὰς φανερόσο ἕνα· ἦγουν
μὰς ἐκάφορσαν τριὸν κάστελιὸν κανόνια εἰς τὸν Παλαμίδι,⁴⁰ ὅπου ἔσταθῆ-
10 καμε 24 ὄρες χορῆς νὰ ρίξομε μίαν κανονιά. Κίβερονόντας το εἰ αὐθεντάδες

τήνότης λογής έκαμε ό έχθρός ένα μεγάλο ρισάλτο και έτούτη χορής νάν τοϋς έμποδίσουναι έπιραν εις μίαν όραν όλο τό 'Ανάπλη με τό σπαθί τους και άλλους έκοφαν άλλους έσκλάβοσαν. από τοϋς όπίους σκλάβους ειμίουν και έγο ένας. Κάθός μάς έσκλάβοσαν και δέν έγλίτσοαι ψιχή γενιμένη, ευθής

15 μάς εϋγαλαν όξο εις τό όρδί τους άλλους, μικρούς και μεγάλους. Τορά έρχομαι νάν τής ειπό πός άλλους ήμπαρκάρισαν και έστηλαν Σμίρνη, Πόλη και Χήο και άλλους έπίραν κοντά τους και μάς ειφαιραν κόντά τους έος τήν Μοθόνη,⁴¹ όπου έπίγαν νάν τήν πολεμίσουν, με τοϋς όπίους ειμίουν και έγο ένας σκλάβος, όπου με έσιραν κόντά τους εις τήν Μοθόνη. Και άριβάρον-

20 τας εδó εις τήν Μοθόνη τήν δεϋτερην ήμέραν έφργα από τό όρδή με πολά βάσανα και έπεσα εις τήν θαλασαν και έπίγα από κάτω εις τό κάστρο τής Μοθόνης και με έρικουπεράρισαν και από τήν Μοθόνη ό αθθέντης ό Πάστας⁴² με έπυραι με τήν φακλούκα⁴³ του και με έπίγαι εις τόν κάπεταν Γενεράλε⁴⁴ και με εκοστουτουείρισαι και άριβάροντας ει 'Αρμάδα εδó εις

25 τήν Ζάκινθο δια νά κάμυ νερο έπίρα θέλιμα και εϋγικα εις τήν Ζάκινθο ήστεριμένος από κάθε άνανγγέαν χρίαν. Τόρα έρχομαι νάν τηραι πουρικα-
φ.289^v λέσο—να σίχορεθον/ ή γονή σου — να ήθελες μου κάμυς έτούτην τήν έλεειμοσίνην κατά τήν έπιτροπικίν, όπου σου έχο καμομένην, να ειθελος κάμυς κανένα σέκρέτο τοϋ σιόρ 'Αλέξη Βαιρίση δια τα δουκάτα έκατο, όπου

30 τοϋ εδóσα κατά τήν λετεράν του, διάτ ή δέν μου τήν επλίρισαν δια να ήμφορέσο και έγο να κιβερνιθó και δια να ήμφορέσο να ξεσκαβόσο τήν μανα μου και τόν άδελφόν μου. 'Ακόμυ άνίσος και ήμφορέσης να μου κάμυς και δεϋτερο ψηχηκο δια μεσον φίλον, όπου έχης ήξεϋρο καλότατα εις τόν 'Αγιον Γεώργιον⁴⁵ έλευθερόνον 12 σκλάβους τόν χρόνον και να ειθελος πασχί-

35 σης, μπόρη να μου γένη καμία κωβέρισης δια τόν άδελφόν μου και δια τήν μιτέρα μου και θέλγς έχης τόν μιστόν εις τήν όσην έλεειμοσίνην κάμυς εις τοϋ λόγον μου. Δια τοϋς αθθεντάδες μου, τοϋς έπιασαν και τοϋς διό σκλάβους τόν σιόρ Μιχάλη τόν επούλισαν και τόν ήμπαρκάρισαν εις τα καράβια. 'Ο σιόρ Νικολός⁴⁶ και ό Μπαλταζτής και άλλος ένας εστάθικαν ντακόρ-

40 δου με έναν Τούρκο νάν τοϋς άγοράση ό Τούρκος από τοϋς αθθεντάδες τους και εκίνυ νάν τοϋ δόσουν ρεάλια 1.000 νάν τοϋς έλευθεροση και έτζη εξαγοράστηκαν και λογιαόσο να ευρίσκαται εις τό 'Ανάπλι. 'Οθεν, τήν πουρικαλό, να μιν ειθελος μου λύψης εις τα όσα σου γραφο τόσο δια τόν σιόρ Βαιρίση όσαν και δια τήν έλεειμοσίνην τοϋ 'Αγιον Γεωργίου και θέλο γραφη και

45 τοϋ σιόρ 'Αλέξη Βαιρίση. 'Εγο δέν ειξεβρο τή στράτα έχο να πιάσο και ό Θεός να μου δόση καμίαν κιβέρισην· έγο εδο ευρίσκομαι χορίς ποκάμισπ και σε περικαλό να μιν μου λίψης.

Μιν έχοντας άλλο μένο εις τα προσταγματά σου.

50 Ζάκινθο, 1715 Αόγουότου 10 στο νεό.

Σκλάβος τής αθθεντία σου παντοτινός,

'Ανάργος Ψαρός.⁴⁷

15

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

15 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 291r-v).

Διὰ τὴν Βαινετιαν τοῦ ἀθθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἀντονιου Μέλο. 1715 15, Ζάκινθο.

Ευγενή και ακριβαί μου ἀθθέντη σιῶρ Γεωργακι Ἀντονιου Μέλο, τὴν ἀθθεντία σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἔγραφα εὐτιχιαίς τόρα
5 με τὴν παρὸν ἔρχομαι νὰν τῆς φανεροσο τῆς διστηχίες ὁποῦ μὰς ἐσνέβικαν, μὲ τὸ νὰ ἤλθαι τῆς Ἄγαρ το γενος νὰ πολεμίση τὸ Ἀνάπλη. Μὲ πόλῃν ἀγνώσιαν τὸν κομμανταντηδό μας και μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπιραν τὸ Κάστρο ⁴⁸ και ἄλους μὲν ἐκοφαν και ἄλους ἐσκλάβοσαν, ἀπὸ τοῦς ὀπίους σκλάβους ἤμουν και ἐγο ἕνας δυστηχησμένος και ἐκαμα σκλαβος 22 ἡμέρες.
10 Καὶ ἐρχαμενη εἰς τὸν κάμπο τῆς Μοθόνης μὲ τὸ ὀρδὴ διὰ νὰ πολεμισομαι τὴν Μοθόνη, μάζῃ και ἄλη σκλαβη και σκλάβες μικρὶ και μεγάλη — ἔος χιλιάδες 6 ἐσιραν κοντά τους — και τοῦς ἀπόδελιπους τοῦς ἡμπαρκαοισαν εἰς τα καράβια, ἄλους διὰ τὴν Πόλην, ἄλους δια τὴν Σμίρνην, ἄλους διὰ τὴν Χίον και ἄλους διὰ τὴν Μπάρμπαριαν.⁴⁹ Καὶ ἀριβάροντας εἰς την Μοθόνη τὴν δεῦτερον εἰμέραν τοῦς ἐφιγα και μὲ ἐστηλε ὁ ἀθθέντης ὁ Πάστης
15 εἰς τὸν καπετὰν Γγενεράλε ²² εἰς τὴν Ἀρμάδα. Καὶ ἀριβάροντας ἐδὸ ἡ Ἀρμάδα ἐξεμπαρκαοίστηκα και εἶμαι χορῆς καμίαν ἀναγγέαν χοιάν. Τόρα ἔρχομαι νὰν τῆνε παιρικαλέσο — νὰ ζῆ ἡ αθθεντήα σου και νὰ σιχορέθη ἡ κισρά μου — νὰ ἤθελες μου κάμης τὴν χάρην, κατά τὴν επιτροπικὴν ὁποῦ τῆς
20 ἔχο καμομένην, νὰ εἶθελες σεκροστάρης τὸν σιῶρ Ἀλεξη Βαιρίση δια τὴν λέτερα, ὁποῦ μοῦ ἔδοσαι τὰ δουκάτα 100 και δὲν μοῦ τὰ πλέροσε ὁ σιῶρ Μαβρογένης, μόναι μοῦ τράβιξαι τὸν καιρὸν ἔος τὸν Αυγουστον λεγοντάς μου πὸς δὲν ἤμπορῆ νὰ μὲ πληροση, α δὲν μαζοξη ἀπο τὴν ἐσοδιαν του. Τόρα ἐγο μὲ τὸ νὰ μὴν ἔλαβα καμίας λογῆς εὐχαριστησὴν εὐτοῦ θέλης εὐ-
25 τοῦ, θέλης κάμης μὲ κάθε τρόπον διὰ νὰ εἶθελα λάβη εὐχαριστησὴν διὰ νὰ ἤμπορεσο και ἐγο νὰ κιβερνιθο και νὰ δουλέγο νὰ ἐλευθεροσο τὴν μιτέρα
φ.491v μου και/ τὸν ἀδελφὸν κατά τὴν επιτροπικὴν, ὁποῦ τῆς ἔχο καμομένην. Ἀκόμη και ἔχο και δεῦτερον χάριν. Εὐτοῦ ξεσκλαβόνουν εἰς τον Ἅγιον Γεώργιον 12 σκλάβους τὸν χρονον και σὲ παιρικαλο νὰ εἶθελες κάμης διὰ μέ-
30 σον τὸν φίλον σου, ἀν ἠμπόριες, νὰ κάμης και διὰ λόγον μας καμίαν κιβέρνισιν και ἐβρίσκοντας και ἐγο κανέναν τρόπον θέλο ἔλθῃ εἰς αὐτὰ τὰ μέρι διὰ καμίαν κιβέρνισην. Τὴν παιρικαλο, ἄς μὴν μοῦ λῆψη εἰς τὰ ὅσα τῆς γράφο. Ἄρα τοῦς ἀθθεντάδες μου τῆς δὴν ο εἶδισην πὸς εἶναι και εἰ διὸ ζοντανή. Ὁ σιῶρ Νικολὸς ἐξαγοράστη ρεάλια 350· τὸν σιῶρ Μιχάλη τὸν ἐ-
35 πούλισαν εἰς τὰ καράβια και ἐμαθα ἐδὸ εἰς τὴν Ζάκινθο, πὸς κάπυει χρι-

στιανη τοῦ εἶπαν τοῦ ἀθθεντός του, πὸς ἔχη ἀδελφὸν εἰς τὴν Βαινετίαν καὶ τοῦ γιρέβουν φλοριά χίλια τὴν ξαγοράν του καὶ ἄς εἶναι πρὸς εἰδισήν της. Τὸν σιὸρ Νικολὸ θόμα ἀκριβὸς χαιρετό, ὅμος διὰ τὸ σπήτη τους δὲν ἤξεύρο νὰν τοῦ ἦπο καμίας λογὶς πράμα, ἐπιδί της καὶ εἰς ἐκίνην τὴν ὄραν
 40 εχασε ἡ μάνα τὸ παιδιὴ καὶ τὸ παιδιὴ τὴν μάνα. Ὁ σιὸρ κόντε Ταρονήτης⁵⁰ εἶναι ζοντανὸς χορῆς νὰ εἰξεβροι τὸ ἀρχοντηκό του ποῦ εἶναι τὸ ὄμιο καὶ ὁ σιὸρ Βαινετάντος. Τὴν παιρικαλὸ ἀθθέντη νὰ σιχορεθοῦν — εἰ γονεῖ σου — νὰ εἴθελες κάμης κάθε κυβέρονισην ὁποῦ νὰ ἠμπορέσης καὶ θέλης λάβης τὸν μιστον ἀπὸ τὸν πάντοδινάμον Θεὸν εἰς βασιλίαν του. Τοῦ ἀθθέντη
 45 μου τὸν σιὸρ Διμύτριο Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο⁵¹ δουλικὸς τοῦς προσκινό. Μὴν ἔχοντας ἄλο, μένο εἰς τὰ προσταγματά της, σκλάβος καὶ ἠπόχρεος, δούλός σου πάντα,

Ἐνάργος Ψαρός.

16

Γράφει ὁ Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

22 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 11r).

Αθθέντη μπάμπια, ακριβὸς τὴν χαιρετώ.

Μὲ διαφοραῖς μου τῆς ἔγραφα ἀπὸ ἐδὼ καὶ περ βείας τοῦ Ὁτρεντου καὶ τῆς ἐφανερωσα τὴν μεγάλην δυστυχίαν τοῦ Μορέως. Τωρὰ παλιν με το νὰ μισσεύη τὸ παρὸν καραβὶ «Σαντ Τζέπο» δὲν λείπω νὰ τῆς φανερωσω,
 5 πὼς ἐμάθαμεν διὰ τοὺς ἀδελφούς της, πὼς εἶναι ὑγειεὶς καὶ ὁ σιὸρ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράσθῃ δια ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Τροπολιτζάν καὶ ὁ Μηχάλης εἰς τὴν Ἀρμάδα, σκλάβος καὶ δοξα τὸν Θεόν. Εἰς τὸν Μορέαν, ὡς λέγουν, δὲν μᾶς ἔμεινεν ἄλλον παρὰ τὸ καστρον τῆς Μονευβασίας καὶ αὐτὸ ἀποκλωσμένον. Μεγάλῃ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τὸν χριστιανὸν
 10 καὶ ἄμποτες νὰ εὐσπλαχισθῇ καὶ νὰ παύσῃ τὸν θυμόν του, ὅτι, ἂν ὁ ἐχθρὸς κοντινούραει ὡς ἄρχισεν, δὲν ἤξευρὼ ποῦ εἴμασθην σιγούροι ὡστόσον δια τὴν ὄραν ἐδὼ ἔχομεν εἰδησαις πὼς δια τούτον τὸν χειμῶνα δὲν εἶναι εἰς καιρὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ τεντάρῃ καὶ ἐλπίζομεν πρὶν ἔλθῃ ἡ ἀνοιξὶς νὰ γενῇ ἀγάπη καὶ νὰ εἰσυχάσομεν. Μόνον θελεὶ ἀναγκάσει τὸν ἀθθέντην τὸν γαμβρόν
 15 μας νὰ ἤθελεν ἔλθῃ, ὡς μᾶς ἔγραψεν, νὰ τελειώσῃ ὁ γάμος, ὅτι ἤθελα, ὅσον ζῶ, νὰ κυβερνήσω καὶ ταῖς ἄλλαις· καὶ με τρόπον θελεὶ μηλήσει, ὅτι τὴν ἀρχοντισαν του τὴν ἐντόσαμεν καὶ τὰ φορέματα τὰ φράγγικα, ὡς ἤθελεν καὶ μὴν μοῦ λειπεί το τιμιον της με καθε ὀκαζιὸν καὶ τῆς μενὼ πάντοτε. Ἐχάσαμεν καὶ τὸν σγαμβρόν μου τὸν σιὸρ Βενετάντον ἀπόθανεν εἰς τὴν
 20 Ζακηθὸ καὶ — ἄς ὦναι δοξασημενος ὁ Θεὸς — δὲν ἔρχεται μοναγῇ ἢ δυστυχία.

Κορφοῦς, 22 Αυγούστου 1715 στὸ νέο.

Δουλὸς της ευλαβῆς καὶ υποχρεος,

Μπενάρδος Μακολας.

17

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

24 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 12^ε).

Αὔθέντη μπάρομπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὰς 22 τοῦ παρόντος τῆς εγγραφα μετὰ το καραβι «Σαντ' Ιζεπο» τώ-
ρα παλιν μετὰ το να μισεύη ἀπὸ ἐδῶ τὸ παρὸν μπαστημέντον, φραγγεζικον,
«Μαρτεγάος» δὲν λειπω διδοντας τῆς τὴν εἶδησιν πῶς τὴν σημερον ἔσωσεν
5 ἐδῶ τὸ παιδι τοῦ Πρεδικαρη,⁵³ ὁποῦ ἐγλύτωσεν ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν με-
τὰ τὸ εὐρέθη ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι, ὅταν τὸ ἀσενδιαρισαν καὶ λέγει βεβαιώ-
τατα πῶς εὐρίσκεται ὁ ἀδελφός σας ὁ σιὸρ Νικολὸς εἰς τὸν Μορέαν ξαγο-
ρασμένος δια ριάλια 1200 καὶ ὁ Μηχάλης σκλάβος εἰς τὴν Ἀρμάδαμ τοῦ
ἐχθροῦ. Ὅμοίως λέγει πῶς εἶναι καὶ ὁ ἀδελφός τοῦ σιὸρ κόντε Ταρονίτη
10 μετὰ ἄλλην του τὴν φαμελιὰν ξαγορασμένος δια ρεαλια 1000 καὶ ὁ Νικολὸς
Βενετάντος μετὰ τὸν ἡόν του δια ρεαλια 2.000. Εἰς τέτοιον στάτον ἤλθαν
οἱ χριστιανοὶ — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Δὲν ἔχω νεώτερον νὰ τῆς γραφω, μονον
ὅς ἔχω τιμιόν τῆς καὶ τῆς μενω πάντοτε.

Κορφοῦς, 24 Ἀγούστου 1715 στὸ νέο.

15 *Δοῦλος τῆς εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.*

18

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 13^ε).

[...] Καὶ δια τὴν δυστυχίαν τοῦ Ναυπλίου γιὰ τῆς εγγραφα καὶ ἐμά-
θατε καὶ ἀπὸ ἄλλους ὡς τώρα τὰ πάντα μόνον παλιν διὰ τοὺς ἀδελφούς σας
τῆς σημιώνων πῶς ὁ κύρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύθερος
καί, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Ἀνάργος, ὁποῦ ἦτον σκλάβος καὶ ἔφυγεν, λογιαζει
5 νὰ εἶναι εἰς τα Τρίκαλα⁵⁴ εἰς τὸν Νοταρᾶ καὶ κάμνει τὸν ντισμὸν τοῦ
μεταξιοῦ — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Ὁ Μηχάλης¹¹ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμά-
δα καὶ θέλει ἐλευθερωθῆ καὶ αὐτὸς μετὰ τοὺς ἄλλους τοὺς πολλούς, ὁποῦ εἶναι
ἐκεῖ, διατὶ τωρὰ ὁποῦ μισεύει ὁ Μηχάλης Καραγιάννης⁵⁵ ἀπὸ δῶ διὰ τὸ
φερῆ τὴν φαμελιαν τοῦ Πλατωνπόδη καὶ ἐδικήν του, τοῦ ἐπαγαγγίλαμεν καὶ
10 θέλει τῆς γραφει ὅτι νεώτερον μάθομεν [...].

19

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 293^r).

*Διά τὴν Βαιuetίαν, τοῦ ἀθθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι ᾿Αντονίου Μέ-
λοῖ²² 1715 Σεπτεμβρίου 13 στὸ παλιό, Κορφοῦς.*

Μὲ ἄλες μου τῆς ἔγγραφα τῆς ὄσες διστηγίες ἔλαβαμαι, ὁμίος καὶ πὸς
ἐστάθη ἡ ἐλευθερία μου καὶ τῆς ἐφανέρονα καὶ διὰ τοῦς αθθεντάδες μου,
5 πὸς ὁ σιῶρ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράστη παρενθῆς ἀπὸ ἄλλους καὶ ὁ σιῶρ Μιχά-
λης εὐρίσκεται εἰς τὴν ᾿Αρμάδα τὴν τούρκιτζη εἰς ἓνα καράβη, σκλάβος
τοῦ Τζανοῦμ Χότζα.⁵⁶ Τόρα τῆς λέγο πὸς ἀποφάσισαν διὰ μὲ στήλων ἐδὸ
διὰ νὰ πάο εἰς τὸν Μορέα νὰ εὔρο τὴν ᾿Αρμάδα τὴν τούρκικη, μὰ ἀκόμη δὲν
ἀποφάσισα καὶ πάγενοντας θέλο πάσχῆση νὰ κάμο νὰν τοῦ ἀποκόφο τὴν
10 ἔξαγοράν του καὶ μὲ τὸν ἐρχομόν μου θέλο τῆς γράψῃ. ᾿Εγο ἂν ἴξεβρα, ἀθ-
θέντη, πὸς μετάσκληβόνομαι, θέλο νὰ πάο νὰν τὸν ανταμόσο καὶ θέλο κάμη
νὰ ἔχῃς κάθε ἡδισην διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Παραμπὸς τῆς ἔγγραφα πὸς
νὰ κάμης νὰ σκουδέρης ἀπὸ τὸν ᾿Αλέξη Βαιρίση τὰ δουκᾶτα 100, ἐπιδίτης
καὶ νὰ μὴν τὰ ἔλαβα, ὅς καθὸς τῆς ἐπροέγγραφα καὶ μὲ ἄλες μου καὶ θέλης
15 κάμης κατὰ τὴν προκούρα, ὁποῦ τῆς ἔχο καμομένην, μὲ κάθε δίναιμιν ὁποῦ
νὰ ἡμπορέσης. ᾿Ηθελα ἔρθῃ καὶ ἀτός μου, ἄμη μὲ τὸ νὰ ἔχο νὰ καμὸ ἐτού-
την τὴν δουλίαν καὶ διὰ νὰ εἰδὸ νὰ μάθο καὶ διὰ τοῦς ἐδικούς μου, μινέ-
σκο καὶ ἀνίσος καὶ δὲν ἀπόφασίσο νὰ πάο, θέλο ἔρθῃ σ' ἐντοῦνα τὰ μέρι.
᾿Ο σιῶρ Λεονάρδος ὁ Προεδικάρης³² εὐρίσκεται καὶ ἀτός ἐδο. Μὴν ἔχοντας
20 ἄλο μένο εἰς τὰ προσταγματὰ τῆς. Τὸν σιῶρ Διμίτρι Γλικὶ καὶ σιῶρ Νικο-
λέτο δουλικὸς τοῦς προσκινό. τὸν Γιάκουμο χαιρετο.

᾿Ο ταπινὸς καὶ ἠπόχρεος δούλος τῆς πάντα,

᾿Ανάργος Ψαρός.

20

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

25 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 14^r).

Αἰθέντη μπάρμπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Μὲ το νὰ μισεύῃ ὁ αἰθέντης ὁ μπαῦλος τωρὰ μὲ τὰ καρᾶβια τῆς ᾿Αρ-
μαδας δὲν λείπω νὰ καμὸ τὸ χρεος μου νὰ τὴν ρηβερω, ὁμοιῶς καὶ ὄλλοι
οἱ ἐδικοὶ καὶ νὰ τῆς βεβιαίωσω ὅσοι ἐπρογογραφα, ἐπυδῆ καὶ δια τὴν ὥρᾶν
5 δὲν ἔχομεν κανενὰ νεώτερον, οὔτε ἀπὸ τοῦς ἀδελφούς σας ἐλαβαμεν ὡς τω-
ρὰ καμίαν γραφήν· καὶ βέβαια ὁ κὸρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορεάν,

εἰς τὰ Τρίκαλα καὶ ἐλπίζω νὰ κάμη καὶ τὸν ντεσμὸν του· ὁ Μιχαλῆς
εἰς τὴν Ἀρμάδα τῶν Τούρκων καὶ δὲν θελομεν λείπει ὅτι ἠμπορέσομεν,
ἀν χρυασθῆ, διὰ τὸν Μιχαλῆν, τόμου μᾶς γράφει τί γινέουν δια τὴν ἀγο-
10 ράν του καὶ θελεὶ ἔχει τὴν εἶδησιν. Ἡμεῖς ἐρισολβέρομεν νὰ σταθοῦμεν
ἐδῶ ἐτούτον τὸν χειμῶνα νὰ εἰδοῦμεν, πῶς θέλουν τρέξει τὰ πράγματα καὶ
μάλιστα ὁποῦ γράφουν ἀπὸ αὐτοῦ πολλοί, πῶς ὁ ἡμπερατορὸς βεβαιώτα-
τα τὴν ἐρχόμενην καμπανίαν θελεὶ εἶναι μὲ τὸν προεγγιπε μας καὶ θελεὶ
ἀκολουθήσει καὶ ὁ Μοσχόβος καὶ Πολάκος καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τὸ γέ-
15 νος τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἃς ἔχωμεν τιμὸν τῆς πάντοτε· καὶ υγεία τῆς.

Κορφοῦς, 25 Σεπτεμβρίου 1715 στὸ νέο.

Δοῦλος τῆς ευλαβῆς καὶ συγγενῆς,

Μπενάρδος Μακολας.

21

Γράφει ὁ Σταμάτης Γάσπαρης (Σμύρνη) στὸ Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Ἀρχ., busta 145, φ. 208r-v).

Ευγενέστατε σιὸρ Τζόρτζη Μέλω, δουληκος χαιρετω.

Μοῦ σιμειονετε ἡ τιμιαν σας, γραμμένη εἰς ταῖς 3 του παρόντος καὶ τὰ ὅσα
περιεχει καλὸς εἶδα. Τῆς ὥρας ἀκολουθισα εἰς τὰ ὅσα μᾶς προστάζεται
καὶ εὐδύσκοντας ἐδὸ ὁ Δημητρῆς Παλαιολόγος,⁵⁷ τὸν ἐκραξα δια να με
5 βεβαιώση, ποῦ εὐρισκοντε τα ἀδελφια τῆς Νικολὸς καὶ Μιχαλῆς, ὁ ὁποῖος
μὲ εβεβαιωσεν διὰ τὸν ἀδελφον τῆς τὸν Νηκολόν, πιγενοντάς τον ἀπὸ τῷ
Ἀνάπλη εἰς τὸν Δράπανον,⁵⁸ ὁ Τουρκος ὅπου τον ἔχει μὲ ἄλους σκλάβους
μαζῆ δια νὰ τους ἡμπαρκάρουν νὰ τοὺς φέρουν εἰς ετοῦτα τα μέρη, εἰς τὴν
στράτα ελιγῶθι ὁ ἀδελφος τις ἢ ἀπο τὸ καῦμα του Ἰουλίον ἢ ἀπὸ τὴν στρα-
10 τα καὶ ἐτζη στεκόντας πολλὴν ὥραν λιγομένος κάτω εἰς τὴν γῆν, ὁ Τούρκος,
βλέποντας ὅπου δεν ἠμποριε νὰ σικοθῆ δια να μισεφούν, εβγαλέν τὴν πιστο-
λοι καὶ τον εσκοτόσεν καὶ ἐπειρεν τοὺς αλοὺς σκλαβους καὶ ἐμίσεψεν· καὶ
ἃς εἶναι υγείαν εἰς τὴν αυθεντιαν σας. Αυτὴ ἡ πίκρα τὸν σινπατριωτην μας
μᾶς ἔδοσεν ὄλονων μας μεγαλοτατη πίκρα. Δια τὸν ἄλον σας ἀδελφόν, τον
15 Μιχαλῆ, αὐτὸς ευρεισκετε μέσα εἰς τα καραβια τὰ αφεντικα⁵⁹ τα τούρκικα
καὶ ἐρχοντας ἐδῶ θελομεν ἔχει τὴν ενίαν δια να τὸν ξαγορασωμεν. Διὰ τὸν
ανηψιον σας τον Λεοναρδο Περδικάρη, ὁ Παλαιολόγος μᾶς εβεβαιώσεν,
πῶς δὲν ἦτον μέσα εἰς τὸ Ἀναπλη παρὰ ἦτον εἰς τὴν Μονομβασίαν· καὶ
αὐτὴ ἡ Μονομβασία επαραδόθι μὲ βέρα καὶ ὄλους τους Βενεκνάνους τοὺς
φ.208v 20 εδοκεν ὄλονων των/ελευθεριαν, καὶ τὸν Ρομέον, ὄση ἦτον μέσα εἰς το
Κάστρος, τοὺς ἡμπαρκάρησεν με ταῖς φαμελειαις τους και με τα ρουχα τους
δίχως νὰ εἶναι πιραγμένη ἀπο τινὰν καὶ τους εστειλαν εἰς τὴν Πόλην, μὴ

δὲν ἤξευρομεν δια πιαν αιτίαν. Αὐτα τρεχουν ἔως την σήμερον καὶ λογιάζω
 νὰ εἶναι και ο ἀνηψιός σας μέσα εις τους αὐτους καὶ θελωμεν εχει την ενίαν
 25 καὶ δια τον αυτον. Μὴν ἔχοντας αλον δια την ὥραν, ἢ αφερτητα σας θελετε
 εχει καθε ελευθερίαν καὶ δρασητε εις. Μενωμεν.

1715, Σεπτεβρίου 27 στοῦ νέου, Σμύρνη.

Δουλος τις ἐντιμωτι σας,

[Σταμάτης] Γασπαρις.

22

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

... Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 15^τ).

[...] τῆς ἔγραφα δια τοὺς ἀδελφούς της, πῶς ἔχομεν εἶδησιν δια τὸν
 σιὸρ Νικολὸν πῶς ἐξαγοράσθη διὰ ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν
 δυστυχησμένον Μορέαν γυρεύοντας τὸν τρόπον νὰ ἀπεράσῃ. Ὁ Μηχάλης
 εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ ἐχθροῦ ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς σκλάβους,
 5 ὅμως οὐδ' ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μᾶς ἔγραψεν τίποτις καὶ ὅτι δηνηθοῦμεν, δὲν
 θέλομεν τοὺς λείπει. Βέβαια μεγάλον κακὸν καὶ ἐφρηδιον καὶ ἀνέλπιστον
 ἔγινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ἀνά-
 πλι — καὶ δόξα τῷ Θεῷ. Ἔλαβα γραφαῖς καὶ ἀπὸ τὸν ἀθθέντην τὸν γαμ-
 βρόν μας καὶ μοῦ γράφει πῶς, ἀκούοντας τέτοιαις ἀκαταστασίαις καὶ τὴν
 10 μεγάλην ὀρμὴν τῶν Ἀγαρητῶν καὶ εὐτυχίαν ὅπου ἔλαβαν διὰ τὰς ἁμαρτίας
 μας, δὲν ρισολβέρει νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ὡς ἐγράφετε, μόνον μᾶς συμβουλεύει νὰ
 ἔλθομεν ἄλλοι αὐτοῦ [...].

23

Γράφει ο Γ. Μέλος (Βενετία) στον Ανάργο Ψαρὸ (Ζάκυνθος).

3 Οκτώβρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 43^{τ-ν}).

[...] Μου γραφεις για τις ελευμοσινες οπου διδουσι εις τον Αγιον Γιορ-
 γιον για σκλαβους και εροτιξα και μου ειπασι πως κανι χρια να στιλις μια
 φεδε, πως ει μιτρεα τις και ο αδελφος τις ἐβρισκοντε σκλαβι εις σε τι τοπο
 και να εινε υπογραμενι απο τον απισκοπο και προεστους εις τον τοπο· και
 5 ανισος και εβρισκοντε και παπαδες σκλαβι Φραγγει ει αλι παπαδες να εινε
 εις τον τοπο, να λεσι τα ονοματα τον σκλαβον πως εσκλαβοθισαν εις το Ανα-
 πλι. Και λαβενοντας ετουτι τι φεδε θελο πασχυσι να τους καμουν ος δουκα-
 τα 100 πασα ανθρωπου, τα οπια δεν τα διδουσι ανισος και δεν εινε ελεφθε-
 ρομενι και να ερχοντε να τα περνονσι εδο [...]. Για τα σολδια τον σκλα-
 10 βον οπου τις λεγο εινε δυσκολα, γιατι λεσι πως δεν εινε ασπρα για δαυτα.
 Αβιζαρισε με για τα αδελφια μου ο,τι μαθες.

24

Γράφει ο Άγγελος Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

12 Οχτώβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 421r).

[...] *Ει* διστιχήες τούς Αναπλιού και ολονουὸ τοῦ Μορέος μὰς επα-
ραπύκρναν πολὰ και εκλαύσαμαι και τὴν σκλαβιὰν τὸν ἀδελφιὸν τις, μὰ
εχαρίκαμαι στὴν ελευθερὴαν τους, ἐπίδη τούς εξαγόρασαν ει Λιγούριότες⁶⁰
ὅς ἐμάθαμαι, ὁ σιὸρ Νικολὸς ἐπέρασε εἷς τὴν Σμίρην θελιμάτικὸς του και
5 ὁ σιὸρ Μιχάλις ειβρίσκεται εἷς τὸν Μορέα ἀπάνο, εἷς τὰ χορία, ελεύθερος,
ἐπιδὴ δὲν στέκι σὲ ἕναν τόπον και ἀπὸ ἐτούτο λογιάζομαι πὸς νὰ ἐφιγε ἀπὸ
τὴν σκλαβὴαν [...].

25

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Νοέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 18r).

[...] *Δια* τὸν γαμβρόν μας τὸν σιὸρ κόντε Περούλην [...], ἔχει
δικαιον νὰ μὴν μισευση ἀπὸ αὐτοῦ και ἔτζη ἐλογιάσα και ἐγὼ τὸ περικουλον
ἐτούτου τοῦ νησιοῦ διὰ τὴν ὑπεριφανειαν ὁποῦ ἔλαβεν ὁ ἐχθρὸς εἷς ταῖς βι-
τοριους, ὁποῦ ἔκαμεν και μηνατζάρον μὲ μεγάλαις ἐτοιμασαις τὴν ἄνοιξιν
5 και ἴσως κατεή και ἂ μπονόρα ἢ Ἄρμάδα του ὁμοίως και τὰ κονουσάρικα
εἷς τὸν Γκόλφο⁶¹ και δια τοῦτο ἀποφασισα και ἤμπαρκαρισα τὴν φαμε-
λειαν εἷς τὸ καράβι «Ντολφηνά» ὄντας καλὸν και ὁ καπετάνιος φίλος μου
και διδοντας ὁ Θεὸς κατευόδιον ἐδοῦ σᾶς τούς ρεκουμαντάρω νὰ καμετε ὡς
καλοὶ ἐδικοὶ [...].

26

Γράφει ο Άγγ. Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Δεκέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 423r).

[...] *Εἰ* Μοραῖτες ἐπέρασαν ὄλι στὸν Μορέα και φοβούμαι πος θέλι
τὸ μετανόσουν διὰ τὸν Ἄγαρωνόν τες τιρανῆες. Μετάξια ειβρίσκονται πολὰ
μα ει Τούρκι δὲν αφίνουν νὰ τὰ βγάνουν δηὰ τὴν Φραγγιά και μὲ τὸ θέλι-
μα του θέλι γενὶ τίποτις ρεμέντο. Λάδια γίνονται ἐδὸ ὀλιγοστὰ και ακριβὰ
5 και εἷς τὸ παρὸν κορέρι ρεάλια 14¹/₂ ει βαρέλα. Παρακαλόσε νὰ μὲ ἀβιζα-
ρις δηὰ καμίαν νοβιτὰ αὐτοῦθεν δηὰ ρέγολά μας και ο Θεὸς νὰ βοηθίσι τις
Χριστιάνοσίνες και νὰ μὴν ξεσινεριστὴ τὲς αμαρτίες μας. Τῷ ἄσπρα τὸν με-
ταξιὸν ἂς στέκουν εἷς χεῖρες τις και μὴν δόσις κανενοῦ τίποτις, ἂ δὲν λάβις
γραφὴν μου [...].

27

Απόφαση του Συμβουλίου τῆς Ελλ. Αδελφότητας Βενετίας για την εξαγορά αιχμαλώτων.

27 Φλεβάρη 1716.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Capitolare IX (Reg. 196), φ. 18^v - 19^v).

Adi 27 Febraro 1715 S. N. M. V.

(6)

Ridoti l' illustrissimo signor Francesco Bon⁶² Guardian Grande et li signori Demetrio Glichì e Constantin Papà Governatori, Giorgio Draco Vicario, Antonio Pilio Scrivan Zen Sottovicario, Demetrio Colletti Sindaco et Lambro Maruci Sindico, tutti attuali come commissarii delli quondam quondam Massimilian Tronco, Epifanio Igumeno⁶³ per la metà del avanzo per il caso della cavanza di maestro in Attene giusta la di lui dispositione per eseguire quanto hanno ordinato in materia di riscato de schiavi e sufragio de poveri bisognosi et del quondam Bernardo
10 Acris⁶⁴ in materia come sopra pero va parte che mandano li suddetti signori Guardian Grande, Banca e Sindici⁶⁵ che possino essi disporre per la suma di ducati 1000 cioè mille à conto della cassa Acris ducati 500, della cassa Tronco ducati 200 et della cassa Igumeno ducati 300 à favor di quelli che per cadauna ballotatione apparirà et in quelle sume
15 stimerano proprie da esserli contisposte previe le fedi osia cozeti⁶⁶ della loro schiavitù da esser riconosciute per autentiche e dal danaro che sarà stato incassato da publici depositi di raggion delle suddette commissarie et cio per atrovarsi in estema necessità molti conacionali a causa della schiavifù soferta e che tuttavia diversi sofromo sucessa nella perdita del
20 Regno di Morea per il che è di dovere soministrarli il possibile aiuto.
.....no. 8.

Va per la parte de si no. 8, de no no. 0, cазze⁶⁷... et fù presa.

Va

† Scossi. Per il signor dottor Francesco Cortaci⁶⁸ per ducati ottanta...no. 80.
25 De si no. 5, de no no. 3, cазze.....

Va

Scossi. Per il signor Maggior Piero Querini per ducati sessanta...no. 60.
De si no. 6, de no no. 2, cазze.....e passò.

Va

30 Detto Per Chrissi figliola d' Alessio Verussi per ducati cento...no. 100.
De si no. 8, de no no. 0, cазze.....e passò.

Va

Havuti Per Stamati Galachi per ducati ottanta.....no. 80,
De si no. 8, de no no. 0, cазze.....e passò,

- 35 † *Detto Per Nicolò Conomo per ducati trenta.....no. 30.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
Scossi Per Nicolò Baltazi per ducati cinquanta.....no. 50.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Va
- 40 *Scossi Per Chiriaco Psarò⁶⁹ per ducati cinquanta.....no. 50.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Marula Danali e figliolo per ducati trenta cinque...no. 35.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
- 45 *Va*
Per il dottor Constantin Chiorello per ducati sessanta.....no. 60.
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Mardizza moglie d'Anastasio Dendriti per ducati cento...no. 100.*
50 *De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.*
Va
- † *Detto Per Arsenio Bubuli per ducati cento..... no. 100*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- 55 † *Detto Per Nicolò Polladan per ducati cento no. 100*
De si no. 6, de nò no. 2, cazze.....
Va
- † *Detto Per Zanetto Armeni per ducati cento no. 100.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
- 60 *A poveri bisognosi.*
Detto A don Peio Giorgio a condition di dono fece alla nostra veneranda
Scola del testamento Flangini⁷⁰ ducati vinti no. 20
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Alessio Verissi ducati quindici.....no. 15.
65 *De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.*
Detto A don Michiel de Zuanne ducati dieci.....no. 10.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Michiel Meseri ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
- 70 *Detto A don Giacomo Zen ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.*
De si no. 6, de nò no. 1, cazze 1.....e passò.
Detto A famiglia Cognita al Guardian Grande ducati cinque....no. 5,
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
φ.19^v *Francesco Bon Guardian Grande affermo./*

- 75 *Demetrio Glichi Governator affermo l' altrascritta parte.*
Costantino Pappà affermo come sopra.
Giorgio Dracco Vicario.
Antonio Piliš Scrivan.
Giacomo Zen Sottoscrivano.
- 80 *Demetrio Coletti Sindico.*
Lambro Maruci Sindico.

28

Γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιερεμία Γ'.

7 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 160^r).

Ἱερεμίας, ἐλέψθε Θεοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκου-
 μενικῶς Πατριάρχης.

- Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτα-
 5 τοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ σὺλ-
 λειτουργοί, ἐντιμώτατοι κληρικοὶ ἐκάστης ἐπαρχίας, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς,
 δσιώτατοι ἱερομόναχοι, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πραγματευ-
 ται καὶ καρaboκύριοι, ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρωτομαγίστορες τῶν ρου-
 10 φετίων καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, εὐχὴ δὲ καὶ εὐλο-
 γία καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν. Δέξασθαι καὶ τὸν παρόντα χριστιανὸν Γεώρ-
 15 γιον Κάστανταγλην⁷² καὶ αὐτὸν ἐλεήσατε διὰ τὸν τοῦς ἐλεήμονας μακαρίζον-
 τα Κύριον. Ὡς γὰρ ἐγνωμεν, ἐδουλώθη ὁ ἄθλιος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ
 καὶ ἐξὶ παιδᾶς καὶ μόλις ἀπεκόπη ἡ τιμὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διὰ γροῦσια
 20 ἐξακόσια πενήκοντα, ὑπὲρ ὧν ἔθετο ἐνέχυρον τὰ τέσσαρα αὐτοῦ τέκνα εἰς
 15 χεῖρας ἀλλοτρίων καὶ τρέχει εἰς τὸ ἔλεος ὑμῶν τῶν φιλελεημόνων Χριστια-
 νῶν. Τοίνυν ἀποδεχόμενοι αὐτὸν ἰλέως καὶ εὐμενεῖς συνδρομέτε καὶ βοηθή-
 σατο αὐτῷ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε κατὰ δύναμιν καὶ ἀγα-
 θὴν προαίρεσιν, ἵνα δι' αὐτῆς οὗτος μὲν ὁ ἄθλιος δυνήθῃ λυτρωθῆναι τῆς δου-
 20 λείας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τάλαιπύρων αὐτοῦ τέκνων, ὑμεῖς δὲ τὸν
 ἄξιον μισθὸν ἔξοιτε παρὰ Θεοῦ μυριοπλάσιον, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον
 ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν. ἀψίς',
 ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ 7, ἰνδικτιῶνος 9ω.

Διονησις Αγραβαρης μαρτηρὸς πως ηνε το ησον καὶ ομοιο.

Ἰωάννης Καντζελέρης μαρτυρῶ τῷ ὕσων καὶ ὁμιον.

29

Επιτροπική που ο Γεώργιος Κάσδαγλης κάνει του Γ. Μέλου (Βενετία),

22 Απρίλη 1717.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 162r-v).

In Dei aeterni nomine Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo septiagesimo decimo septimo, indictione X^a die vero jovis vigesima secunda mensis Aprilis.

Il signor Giorgio Casdagli da Romania quondam Margariti spon-
5 taneamente hà creato e costituito suo legitimo procuratore et comesso
il signor Zorzi Antonio Melo mercante in questa città benche absent
mà come fasse presente à poter à nome di detto costituente e sua famiglia
che s'attrova schiava in man de Turchi compatir et ricorer al Magistrato
degli eccellentissimi signori Proveditori sopra Hospedali, Rescato de
10 schiavi et in ogni altro eccellentissimo Magistrato e Colleggio et etiam à
poter ricorrer in qualunque scola d' ogni chiesa di questa città et in ogni
altro luoco pio per impetrar et ottener che sia bollottata ogni summa e
quantità di denari per il rescato d' esso costituente e sua famiglia potendo
φ.162^v detto signor procuratore comparire/ ove occorerà per presentar suppliche,
15 far ogni istanza, levar mandati, farli bollottar, scoder li medesimi, far
le debite ricevute di quanto scoderà et operare circa premissa tutto cio che
sarà bisognevole come se detto costituente personalmente fosse presente,
sestituire uno o più procuratori con le sudette ovvero limitate autorità
et revocarli una e più volte promettendo. Rogans.

20 Actum venetiis, in scrittoria di mè nodaro posta in Piazza di San
Marco. Presenti il signor Francesco Ferrara quondam sior capetan An-
drea, et il sior Zuane Stavroforo quondam Daniel da Romania, testimonii.
Ego Emilius Velano ⁷³ civis originis ac publicus venetiari notarius quon-
dam Don Francisci pariter Venetiari notarii pro fide rogatus subscripsi
25 et signavi.

30

Βεβαίωση του Ιάκωβου Καλογερά (Κέρκυρα) για την εξαγορά του Μ. Μέλου και Ν. Μπαλτατζή.

20 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 214r-v).

1716 adi 22 Aprile S.N. Prestata dal signor Anargo Psaro per
haver coppia simile autentica e valersene ove con esserle poi la presente
restituuta.

†1716 Απριλίου 20 εις το παλεό. Κορφοός. Με το παρόν πιό πιστιν

- 5 βεβαν και αλιθίνην εγώ ο κατοθεν γεγραμένος οτι όντας σκλαβος του Τζα-
 νουμ Χοτζα καπεταν πασά μεσα εις το караβι του, εκί τοτες εβρίσκοντου-
 σαν μαζί μου, και ο σιόρ Μιχαλίσ Μελος, σιόρ Νικόλός Μπαλτατζίς και
 σιόρ Νικόλός Βαολάμος, σκλαβι και αντι του ίδιου αφεντός, η οπιί αποκο-
 πισαν δια ρεαλία χίλλια η τρις μαζί, ενγιόντας ενας τον αλονε, ηγονν πιετζί
 10 σιμουλ ετ ινσολιτουμ και ετζί ηποσχεθί ευχαριστίμενος ο ανοθεν Βαολαμος
 να παγι οξο εις την Τζακονία⁷⁴ να φερί τον τριόν την ξεσκλαβοσίν, ισε
 διοριαν ημερες πεντε και μιν φεροντας τίνε να πλιρονη, ις οσον κερών ηθελε
 καμί να την φερί, την καθε ημεραν ρεαλία δεκα νο. 10 μίνεσκοντας πιετζί
 δια την αυτόν, ος ανοθεν η αλλι διο, ηγονν σιόρ Μελος και Μπαλτατζίς.
 15 Ομος πιγεναμενος ο αυτός δέν εγίρισε πλεα πισο μονον εστιλε ριάλια τρα-
 κοσία τριάντα τρία και γαζετες τριάντα τρις νο. ριάλια 333 γαζέτες 33 και
 δια τουτο ο ηριμενος καπιταν πασιάς εθιμοθί και τους εστιλε εις το κατερ-
 γο και ελαμναν το κουπί στελνοντας ορδινιες εις τα χορία δια να του φερουν
 τα επιλιπα ασπρα, τα οπία του τα ίφεραν επιτα ημερες εξίντα και δια του-
 20 το τους εγίρεβι τον αυτόν Μελου και Μπαλτατζί ρεαλία εξακοσία κατα
 την υποσχεσίν τους ος ανοθεν και με μεγαλες και πολλές παρακαλεσες τους
 επιρε μονον τρακοσία νο. 300, τα οπία εμετρίσε ο Μιχαλίσ Μελος. Ταυτα
 παντα βεβεονο δια αλιθίνα οτι ημονν ισε ολα μαζί με τους αυτους σκλαβους
 και του ίδιου αφθεντός. Τιν παρον την αφίνο του σιός Μελου και Μπαλ-
 25 τατζί δια να χροιαστούν απο αυτήν εις κερον χροίας τους εναντιον του Βαο-
 λαμου και υπογραφο την αλιθίαν μεθ' ορκον μου.

Giacomo Calogerà affermo quanto di sopra./

- φ.214^v *Noi, Antonio Loredan per la Serenissima Repubblica di Venetia,
 Proweditor Generale Inquisitor dell' Isolle, ovunque atestiamo essere di
 30 proprio pegno del signor Giacomo Calogerà la sopra espessa sua soto-
 scrizione com' egli stesso l' atesta e però qui et in ogni luoco, se gli può
 prestar piena et indubitata fede.*

Corfù, li primo Maggio 1716 S.N.

Zuanne Zucato, segretario.

35

Nicolò Leppeguoti, copista.

*Noi, Iseppo Barbaro, Bailo di Corfù e sua jurisditione. A qualun-
 que attestiamo esser il sopradetto don Nicolò Lepegnoti tale quale si e
 sottoscritto e però qui et in ogni altro luxo se le potrà prestar piena cre-
 dulità.*

40

Corfù, li 21 Settembre 1716 S.V.

Iseppo Barbaro, bailo.

Giovanni Andrea Cichini vicecanceliere [λέξη δυσανάγνωστη].

31

Βεβαιωτικό του ιερομόναχου Μακάριου (Σμύρνη) για την Κασάνδρα Θωμά σταλμένο στο Δημ. Περούλη (Βενετία).

20 Νοέμβρη 1717.

Πρωτότυπο (A.S.V—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio, privato Peruli, busta 10, s.n.).

1717 εν μηνί Νοεμβρίου 20 π.λ., εις Σμύρνη.

Δια τῆς παροῦσης φαίδαις κάνω βαιβέαν ἐγὼ ὁ ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένος Μακάριος ἱερομόναχος, ἐφ' ἡμέριος τῆς ποτὲ Πανάγιας Βατοπαιδίου ⁷⁵ τοῦ δυστυχεστάτου Ναυπλίου, ὅτι ἡ Κασάντρα, θυγάτηρ τοῦ Λεονάρδου 5 Θωμά, ἀθηναῖον, γεννημένη εἰς τὸ Ἄναπλι, ἐτῶν 13, ἐβαπτύσθη ἀπὸ ἐμένα ρωμαϊκᾶ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἀνατωλικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς 1704. Ἡ σαντωλά της ἦτον ἡ σιώρα Σταματέλα, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Ἀστρῆ καὶ γυνὴ τοῦ ὑφιλοτάτου αὐθεντοῦ Μπαδωῆρ ἐκ τῶν Ἐνεττῶν ἡ ὁποία Κασάνδρα εὐδύσκεται καὶ εἶναι σήμερον παρθένος καὶ δυστυχεῖς ἀπὸ τὴν σκλαβία τοῦ 10 Ναυπλίου, καὶ δὲν ἔχει τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς πανδρίας της, διὰ τὴν ὁποίαν ἐβραϊθῆ ἕνας χριστιανὸς καὶ τὴν ζυτὰ διὰ γυνή του νόμιμον ζυτοντας διὰ πρόκαν της φλορία 100. Ὅθεν, προστρέχει εἰς τὴν χριστιανικὴν ελεῖμοσην, ὁποῦ γίνεται πάντοτε διὰ ταῖς πτωχαῖς εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν ρωμαϊκὸν κατὰ τὴν σηνήθιαν, παρακαλόντας διὰ ἀγάπην τοῦ 15 Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ νὰ εἶναι κυβερνημένι εἰς ἐτοῦτην τὴν μεγάλην χροίαν, ἐπιδή καὶ νὰ ἐβρῦσκεται εἰς τὰ περικόλα τῆς Τουρκίας. Ὅθεν διὰ βαιβεόσην τῆς ἀληθείας ὑπογράφω μεθ' ὄρκου τὴν παρὸν ἰδιοχείρους καὶ ὑπὸ μαρτυρίαν τῶν ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτυρῶν εἰς τὴν ασφαλαίαν της.

20 Μακάριος ἱερομόναχος, ὡς ἀναπλιώτης καὶ ποτὲ ἐφημέριος Βατοπαιδίου, βεβαιῶνω.

† Παναγιώτης ἱερεὺς μαρτυρῶ τα ἄνοθεν μεθ' ὀρίου ὡς ναυπλιώτης.

† Μηχάλης Μέλος, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.

15 τοῦ Ἰωάννης ὁ κοιτηκός, ὁ ποτε κατηκός εἰς τὸ Ἄναπλι καὶ ἐφημέριος τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.

† Βασίλης Κυκαλιότης, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου μου ὡς ἀναπλιώτης.

† Θεοδόσιος Κακούρης, μαρτηρῶ μαιθ' ὀρκου ὡς ποταὶ ναυπλιώτης.

† Ἰωάννης Πανάρετος, ναυπλιώτης, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.

32

Γράφει ὁ Μιχάλης Μισαραλιώτης (Αθήνα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

19 Μάη 1717.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 94r),

Ἐγγενη κὲ ἀκρηβε μου ἀφθέντη, κουμπαρε σιὸρ Γεοργακη, δουλη-

κός τὴν μπρόσκηρό· τα ἀδελφά μου ὁμως πιουν· ἰ μητερα μου καὶ ἡ φαμε-
 λία μου ἀκηρος σὲ χαιρετοῦνε.

Ἔρχομε με τὴν μπαρον ἐγὼ ὦ δυστυχεὶς καὶ εκμαλοτωσ ὦμον με τὰ
 5 ἀδελφά μου ναν τὴν ἐπερηκαλεσο — να σου δοσι ὁ αφθέντης ὁ Θεὸς τὼ
 ἡτη ἐπιθυμης — μίαν φέδε στέλνο ευτοῦ μεσα τοῦ σιὸρ Νηκωλου Ταρονητη
 ἰπόγεγράμενη μεθ' ὀρκου, πος ἦς τον γγερων ὅπου ἐπιρανε τω Αναπλη ἡ
 Τουρκη, ὠντας τω ἰχανε ἀποκλησμενο, ἐδάγησα καὶ ἐγο τον μπρόνκηπε
 ρυάλλα διακοσια no. 200, ὅς καθος καὶ ἄλη ἐδοσανε ἐκηνες ταὶς ὀρες. Τόρα
 10 ἐρχομε με τὴν μπαρον, ἀφθέντη κουμπаре, να συχορεθῦ προτον μὲν ἰ συχο-
 ρεμενη ἡ μητερα της, ὀπου μας ἰχε ὄσαν γνησια της πεδια, δευτερον να ἔχει
 τὴν αγιαν Παραδισον ὁ σεχορεμενος ὁ ἀδελφός της κε τρυτον παρακαλο
 των αφθέντη τον Θεον να συναβληζεται ἡ ψυχῦ της συχορεμενης της φαμε-
 λια σου ἐν σκηρες δικέον, να προσπαθουσαι εὔτου μεσα με τὴν σιὸρ Νηκο-
 15 λο Ταρόνητη, του ἀπιου του γράφο καὶ ἐκηνού τα ἦδια σέντροφεβοντας του
 κε τὴν φεδε κα νε καμεται — δια ὄνομα Θεου — ὄτη εἰ χρῆα μας εἶνε τωσι
 μεγάλῃ, ὀπου δεν ἦμπορο τὴ νὰν της γραφο, ὠπου καθυμαιρούσιον μας εσφυ-
 κοννε ἡ Ἄγαρηνη δια το χρεος κε μὴν λογηάσις σε τὴ στάτο ἐβρήσκωμα-
 στε, ὄπου ημαστενε σε μὴαν φτοχηα ἀκρα· κε το περησοτερον ἐπουλήσε καὶ
 20 τα προστατηκα του ὁ πατερὰς μου καὶ ημαστενε γυνῃ κε τετραχίλισμένη,
 μόνον ὁ Θεος να μας δοση καλο τελος. Ὁ ἀδελφός μου, ὁ παπάς, ἀκηρος
 σὲ εὔχεται, ὁ ὠπιος ἐβρήσκειται ἀκομα ἦς τὴν Ἐνο,⁷⁶ ὀτη ὁ ἀρχύερεας του
 νῆν τόπου των ἔχῦ ἐξαγωράζμενο κε τονε κρατη εὸς τὴν ὄρα ἐκη, ὠ ὄπιος
 θέλλῃ παρήκαλη τὸν αφθέντη τὼν Θεον, ὄσαν ἀμάρτολος ἰερέας, δια τὴν ἦγηαν
 25 τῆς αφθεντηα σου καὶ ἡς μνημόσινον τον γῆγεον σου σε παρακαλουμεν — να
 ζη ὁ αφθέντης ὁ κουμπарος — να ἔχο τὴν ἀποκηρσιον σου με ἔπροτο. Κε ἐγο
 ὠ ἐκμαλοτωσ Πανάγηοτης Μησαραληστης δουληκος τὴν μπρόσκηνο· σε
 παρόκαλο πολα δια ἀγαπιν Θεου να κάμης το ψιχείκο να τυραξης εὔτου με-
 σα ἂν ἡνε κανενα ἡνπιεγο να μου γραψης να σικὸθο να ἔλθο — να σιχόρεθῦ
 30 ἰ κира μου — ὄτη εδο ἦς τὴν Τούρκαη δεν ἦμπορο να κάμο καὶ παρακαλο
 τον αφθεντη των Θεον ναν τῆς δοσι το ἦτη ἐπιθυμης, ὀτη ἐγω ἀπο τὴν ἀρχῦ
 στο σπιτη σας ἐμαιγαλοσα κε ἐδουλεψα καὶ παλε να μου δοσι ὁ Θεος τὴν
 χαρην να δουλεψο κε τὴν αφθεντηα σου. Ὁχῦ αλο, ὦ δε Θεος βοηθος. 1717
 Μαηον 19, Ἄθήνα.

<Με ἄλλο χέρι>.

35 Ἐγο Διμητριος ὁ Διμακίς ἀκηρος τὴν χαιρετο ζητοντας καὶ σημπα-
 θηο, ὀτι δεν ἡχα καιρο ναν της γραφο, διατη ετουτιν τὴν ὀρα ἀριβαρισα καὶ
 με δέφτερο θελο καμι το χρεος μου ναν της γραφο ἡς πλατος· καὶ διὰ τιν
 ἡποθεσι, εδο δεν ἡνε καμιαν ἡδιση καὶ σε ἀναγγαζο να μιν λυψης, μόνον να
 τεληροσης τὴν ἡποθεσι, ὀτη ἡνε πολα καλα,

<Υστερόγραφο>

40 *Να μας αποκριθης ακομα, αφθεντη κουμπαρε, σε τη τοπο εβρησκειται ο Δεσποτης ο Χρηστοφορος, ωτη μου θελη φλορηα πανηρτα· του τα εδοσα την γγερον οντας ηθελε να γενη Δεσποτης.*

*Δούλος παράμηκρος και ηποχρεος,
Μιχαλης Μησαραληοτης.*

33

Γράφει ο Ράλλης Νοταράς (Τρίκαλα Κορινθίας) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μάη 1720.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 213r).

Κοπια τις γραφισ γραμενι 1720 Μαιον 7, Τρίκαλα, δια τιν Βενετια του σιδρ Γιοργάκι Αντονιο Μελο.

*Απο πολιν τζερον ιχαμε γνομι να σου γραφομε και να σου στιλομε τιν μπαρον γραφιν, αμα ακαρτερουσαμε να ιδουμε τους τζαιρους και τα συμβαν-
5 τα, πως εχανε να καταστιθουν· και τορα, βλεποντας πως ολι ι τζαιρι εμιστα-
ριστηκανε και πλεα φουρτονα δεν εχομε, με θελιμα Θεου ερχομεσταν ναν
τιν μπερικαλεσομε — να ζι ο αφεντις — εμис εχοντας γνομιν, οτι να αρχι-
σομε το νεγοκιο του μεταξιου, ος καθος τυχενι και να ιμποροουμε να εχομε
διαφορον τοσον εμис οσαν και ι αφεντια σου, θελις μας εστιλις εος ριαλια
10 χιλια πεντακοσια, τα οπια σε αφνωμε νικοκιρι, εαν θελις να μας τα δοσις
με το διαφορον τους α ραγγιον τον μπραματεφταδον, τα οπια να ινε εξοχος
απο εκινα απου θαιλις να στιλις του αδελφου σου του σιδρ Μιχαλι και
τιν επαρακαλουμε ναν τα εχομε με προτι οκαξιου, δια να ιμποροουμε ναν τα
καμαμε τοσον μεταξι εφετος και ολπιζομε ις τον αφεντι τον Θεον οτι θελις
15 εφχαριστηθή. Ταφτα με το παρον, ο δε Κιριος βοιθος στις. Καί, αν μας τα
στιλις, να ινε σιγοουραρισμένα τοσον οντας ελθουνε οσαν και οντας τα στιλομε.*

Δουλος παραμηκρος της αφεντηα σου κι ηγαπημενος της αδελφος,

Μιχαλης Μελος.

Δουλος παραμικρός, Ράλλης Νοταράς.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. Η οικογένεια Μέλου έχει τις ρίζες - της στη Θήβα (βλ. Εὐτ υ χ ί α ς Δ. Λιάτα, «Ὁ Γεράσιμος Θηβῶν (1722 - 1734) καὶ ἔπειτα Π. Πατρῶν (1734 - 1759) καὶ ἡ ἀνακαίνιση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Θήβας». *Θησαυρίσματα* 12 (1975) 156, 164 στ. 18 - 20)· ἀπο κεί πέρασε στὴν Αθήνα γιὰ νὰ καταλήξει στ' Ἀνάπλι γύρω στα τέλη τοῦ 17ου αἰώνα. Ὁ Νικολός Μέλος, ὁ δεῦτερος ἀπο τὰ τρία ἀδέρφια, ἔμπορος ἐγκατεστημένος στ' Ἀνάπλι, ἔχει ἐμπορικές δοσοληψίες κυρίως με τὴ Βενετία. Με τῆς πόλης τὴν κατάληψη πιάνεται αἰχμάλωτος καὶ σκοτώνεται ἀπο τοὺς Τούρκους (βλ. ἐγγρ. 21)· γιὰ τὸ Ν. Μέλο γίνεται λόγος καὶ στα ἐγγράφα 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

2. Ὁ Ἀρτινός Αντρέας Κοθῶνης μαζί με τοὺς δύο ἀδερφοὺς - του, Θεοχάρη καὶ Παύλο, ἔχουν ἀπο χρόνια ἐγκατασταθεὶ στὴ Βενετία καὶ ἀσχολοῦνται με τὸ ἐμπόριο. Ἡ ἀδερφή - τους, Ελένη, παντρεύεται τὸ Νικολό Σάρο στα 1669· τὸ προικοσύμφωνο τοῦ γάμου - τους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιο, «Ἀρχαιοδιφικὰ ἀνάλεκτα». *Ἀθηναϊκά* 45 (1970) 4 - 6.

3. Γιὰ τὴν πλοῦσια γιαννιώτικη οἰκογένεια Σάρου καὶ τὴν ἐμπορική - της δραστηριότητα βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Βενετίας Σελέκη καὶ Σάρου». *Θησαυρίσματα* 12 (1975)· 171 - 199, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. Ὁ Γ. Α. Μέλος, μεγαλύτερος ἀδερφός τοῦ Νικολοῦ καὶ τοῦ Μιχάλη (γι' αὐτὸν βλέπε παρακάτω σημ. 5) ἦταν γιὰ χρόνια ἐγκατεστημένος στὴν Ἰσπανία κι ἀσκοῦσε τὸ ἐμπόριο· τὸν Αὐγούστο τοῦ 1712 φτάνει στὴ Βενετία (βλ. E. I. B.—*Πάλ. Αρχ. Reg.* 183, φ. 3r), ὅπου διαμένει μόνιμα ὡς τὸ 1732 κι ἐδῶ μεταφέρει τὴν ἔδρα τῆς ἐμπορικής - του δράσης. Ἡ διαθήκη - του μεταφρασμένη στα ἑλληνικά δημοσιεύεται ἀπο τὸν Κ. Δ. Μέρτζιο, «Ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων, τεῦχος 2ο, Ἰωάννινα 1960, σ. 100 - 105. Εἰδήσεις γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο βλ. Κ. Ντόκου, «Μία ὑπόθεσις πειρατείας κατὰ τὸν 17ον αἰώνα (1672 - 1680)». *Θησαυρίσματα* 2 (1963) 36 - 62. Δημητρίου Χ. Γκόφα, «Ἑλληνικαὶ ἐξαγωγαὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος κατ' ἀνέκδοτον ἐμπορικὴν ἀλληλογραφίαν». *Ἐπιθεώρησις Ἑμπορικοῦ Δικαίου* 24 (1973) 316 - 334. Εὐτ. Δ. Λιάτα, ὀ. π. Το Γ. Μέλο συναντάμε καὶ στα ἐγγράφα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 32, 33.

5. Ὁ Μιχάλης Μέλος εἶναι ὁ νεότερος ἀδερφός τοῦ Γιωργάκη καὶ τοῦ Νικολοῦ· μένει μαζί με τὸ Νικολό στ' Ἀνάπλι κι ἀσχολεῖται εὐκαιριακά με τὸ ἐμπόριο. Με τὴν πτώση τῆς πόλης στους Τούρκους (1715) πιάνεται σκλάβος, μεταφέρεται στὴ Σμύρνη καὶ ἀργότερα εξαγοράζεται ἀπο τὸν ἀδερφό - του Γιωργάκη. Ὑστερα ἀπο τοῦ Νικολοῦ τὸ θάνατο συνεχίζει αὐτὸς τὸ ἐμπόριο - τους με τὴ Βενετία. Στα τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς - του τὸν βρίσκουμε καλὸγερο σε διάφορα μοναστήρια τῆς Αἰχίας δίχως ὅμως νὰ ἔχει πᾶψει περιοδικὰ νὰ ἀσκεῖ καὶ τὸ ἐμπόριο. Ἄγνωστη εἶναι ἡ χρονολογία θανάτου - του. Τὸ Μ. Μέλο ἀπαντᾶμε καὶ στα ἐγγράφα 4, 5, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 33.

6. Εἶναι ὁ Βενετὸς βάιλος στὴν Κωνσταντινούπολη Andrea Memmo. βλ. εἰσαγ. σ. 105.

7. Ο Άγγελος Φοσκάρδης, απο ζακυνθινή οικογένεια ευγενών, πήρε μέρος στο δεύτερο βενετοτουρκικό πόλεμο στο Μοριά και ανδραγάθησε· βλ. Λεων. Χ. Ζώη, Λεξικόν ιστορικών και λαογραφικών Ζακύνθου, τ. 2, Ἀθήνα² 1963, σ. 692. Ο Φοσκάρδης είναι μαζί με τον Πέτρο Βενετάντο (βλ. σημ. 8) οι εμπορικοί ανταποκριτές του Γ. Μέλου στη Ζάκυνθο. Βλ. και έγγραφο 24, 26.

8. Ο Α. Χ. Ζώης, ό. π., σ. 85 υποστηρίζει κρητική καταγωγή της οικογένειας Βενετάντου· απαντάται και στο έγγραφο 17.

9. Στη Βενετία, αυτός που ήθελε να ασφαλίσει ένα καράβι ή το εμπόρευμά - του, έκανε το συμφωνητικό με τους ασφαλιστές μέσω των μεσιτών - τους, που είχαν τα γραφεία - τους στο Ριάλτο, στην calle που απ' αυτούς πήρε τ' όνομα calle della Sicurtà. Βλ. M a r c o F e r r o, Digionario del diritto commune veneto, Βενετία 1778, τ. II, σ. 33.

10. Η μαρτσιλιάνα (ιταλ. marciliana) είναι τύπος εμπορικού βενετσιάνικου καραβιού με 4 κατάρτια, γνωστό ήδη απο τον 7ο αιώνα. Με τα καράβια αυτά δέν έκαναν ταξίδια μακρύτερα απο το Αιγαίο και τα νερά της Σικελίας· βλ. A l a t h e a W i e l, The navy of Venice, Λονδίνο 1910, σ. 334. M o n s. S a v e r i e n, Dizionario storico, teorico, e pratico di marina, Βενετία 1769, σ. 314.

11. Οι Καπετανάκηδες είναι μεγάλη αρχοντική οικογένεια της Αθήνας· στα τέλη του 17ου αιώνα πολλά μέλη - της πέρασαν στην Ιταλία κι εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Βενετία, όπου διακρίθηκαν σαν έμποροι· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Ἡ ἀθηναϊκή οἰκογένεια Καπετανάκη». Ἀθηναϊκά 40 (1968) 1 - 4. Ο Λεονάρδος Καπετανάκης διατέλεσε και πρόεδρος της Ελληνικής Αδελφότητας στη Βενετία· βλ. Ἰωάννου Βελούδου, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, Βενετία 2 1893, σ. 188. Το Λεονάρδο Καπετανάκη συναντάμε και στο έγγραφο 8.

12. Ο Αθηναίος Ιωάννης Μάκολας μαζί με τ' αδέρφια - του, Γεώργιο και Νικολό, είχαν τον τίτλο του κόμη με όλα - του τα προνόμια. Η οικογένεια εγκαταλείποντας την Αθήνα πέρασε πρώτα στην Αχαΐα για να εγκατασταθεί αργότερα στη Ζάκυνθο και μέλη - της στη Βενετία· βλ. Α. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 382, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. E r n e s t o C o r s i n i - G a e t a n o Z a m p a r o, Documenti e genealogia della famiglia Macola, conti di Gomostò e Mortesa (Nozze Ballavistis - Macola), Πάντοβα 1923. Ο Ιωάννης Μάκολας στα 1700 ήταν πρόεδρος τῆς Ελληνικῆς Αδελφότητος Βενετίας· βλ. Ἰωάν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.

13. Με τα ονόματα, Αλγούρνα, Λιγούρνα και Λιγουρνά, συναντάται συχνά σε παλιά κείμενα το Λοβόρνο, πόλη της Ιταλίας στην περιοχή της Τοσκάνης. Τό λιμάνι - του, δεύτερο σε σπουδαιότητα για την Ιταλία ύστερα απο το λιμάνι της Βενετίας, απο το τέλος του 19ου αιώνα άρχισε να παρακμάζει. Στο Λιβόρνο είχε δημιουργηθεί ἴσημαντική ελληνική παροικία, για την οποία βλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, «Ναοὶ καὶ θεομοὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρνο». ΕΕΒΣ 16 (1940) 81 - 127, όπου και η σχετική βιβλιογραφία· ας προστεθεί το έργο, *Cenni storici della nazionale chiesa greco - cattolica di Livorno*, Λιβόρνο 1856.

Ο Ιωάννης Μαντέλος είναι ο εμπορικός πράκτορας του Γ. Μέλου στην Πάτρα. Ο Α. Ζώης αναφέρει ηπειρώτικη καταγωγή της οικογένειας· βλ. Α. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 390.

15. Επειδή Αρμάδα ονόμαζαν και τον τούρκικο στόλο, εδώ με τα «δικά - μας» διευκρινίζεται πως πρόκειται για τα βενετσιάνικα καράβια.

16. Δηλαδή με το παλιό (ιουλιανό) ημερολόγιο· με το νέο (γρηγοριανό) η 2 Φλεβάρη θα ήταν η 13 του ίδιου μήνα.

17. Ο Ράλλης Νοταράς, Κορίνθιος, και ο Νικολός Μέλος είχαν ιδρύσει εμπορική εταιρεία· ύστερα απο το θάνατο του Νικολού, ο Νοταράς συνεχίζει μόνος-του τις εμπορικές συναλλαγές με το Γ. Μέλο στη Βενετία καθώς και με άλλους εμπόρους στον ελληνικό χώρο κι έξω απ' αυτόν. Για τους Νοταράδες απο τη βυζαντινή εποχή μέχρι την ελληνική επανάσταση βλ. Σ τ α ύ ρ ο υ Α. Κ ο υ τ ί β α, Οί Νοταράδες στην ύπηρεσία του Έθνους και τής εκκλησίας, 'Αθήνα 1968, Απαντάται και στα έγγραφα 18, 33.

18. Η ψιλή λίβρα (*libbra sottile*), ίση με 326 γραμμάρια, ήταν μονάδα βάρους, που οι Βενετοί έμποροι χρησιμοποιούσαν κυρίως για το ζύγισμα του μεταξιού σε μικρές ποσότητες· για τις μεγαλύτερες ποσότητες μεταχειρίζονταν τη χοντρή λίβρα (*libbra grossa*) ίση με 762 γραμμάρια. Βλ. Antonio Menizzi, *Dei pesi dello stato veneto con ragguagli di alcuni pesi esteri*, Βενετία 1791, σ. 24, 26, 30. Bruno Caizzi, *Industria, Commercio e Banca in Lombardia nel XVIII secolo*, Μιλάνο 1968, σ. 1.

19. Η ουγγιά (ιταλ. *onzia*) είναι μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση πολύτιμων μετάλλων· βλ. Bruno Caizzi, ό.π. 20, Πρβλ. σημ. 50.

21. Ο Παντελής Λιγνός, έμπορος εγκατεστημένος στο Ραχίτι, δέχεται κι αποστέλνει εμπορεύματα σε διάφορες πόλεις της Ιταλίας, κυρίως όμως στη Βενετία.

22. Ραχίτι ή Ρωσέτη ή Ρωζέτη, είναι πόλη τής Αιγύπτου χτισμένη στο στόμιο του δυτικού βραχίονα του Νείλου. Παλιά ήταν ονομαστό λιμάνι, απ' όπου εξάγονταν τα προϊόντα του Δέλτα· βλ. P. M a s s o n, *Histoire du commerce dans le Levant au XVIIe siècle*, Παρίσι 1897, σ. 406-407,

23. Για την ηπειρωτικής καταγωγής οικογένεια Μαρούτζη βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τò εν Βενετία 'Ηπειρωτικόν 'Αρχεϊόν». *'Ηπειρωτικά Χρονικά* 11 (1936) 152-186.

24. Άλλο όνομα της Κέρκυρας.

25. Νέο Κάστρο ή Νιόκαστρο ή Ναβαρίνο, ονομάζεται η Πύλος, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία.

26. Έτσι αποκαλούσαν το Δόγη της Βενετίας. Αυτή την εποχή Δόγης είναι ο Ιωάννης Β' Κορνέρ, που κάτεχε το δουκικό αξίωμα απο το 1709 ως τò 1722. Βλ. A n d r e a D a M o s t o, *I Dogi di Venezia*, Μιλάνο 1966, σ. 563-570. Βλ. και έγγρ. 20.

27. Ο «ημπερατόρος» είναι ο αυτοκράτορας Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας· βλ. και εισαγ. σ. 108, 110 και έγγρ. 20.

28. Ο Μπερνάρδος είναι αδερφός του Νικολού, Ιωάννη και Γεωργίου Μάκολα· απαντάται και στα έγγραφα 13, 16, 17, 20, 22, 25. Πρβλ. και σημ. 12.

29. Πρβλ. σημ. 11.

30. Αρχοντική οικογένεια Αθηναίων που μέλη-της είχαν τον τίτλο του κόμη. Εδώ γίνεται λόγος για το Δημήτρη Περούλη του Σπυρίδωνα· γενικά για τους Περούληδες βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Έμπορική άλληλογραφία εκ Θεσσαλονίκης (1742-1752). *Μακεδονικά* 7 (1966) 94-147. Τ ο υ ί δ ι ο υ, «Οί 'Αθηναίοι Περούληδες εν Βενετία». *'Αθηναϊκά* 41 (1968) 1-8. Πρβλ. και 'Απόστ. Ε. Βακαλόπουλου, *Ίστορία του νέου Έλληνισμού*, τ. 4, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 57.

31. Είναι η Κάρια Μαντέλου, γυναίκα του Μπερνάρδου Μάκολα· βλ. Ernesto Corsini - Gaetano Zamparo, ό. π., τον πίνακα στο τέλος του φυλλαδίου.

32. Πρόκειται για την Candida Tierolo του Lorenzo, που στα 1701 παντρεύτηκε το Marco Priuli του Giovanni. Ο Μ. Priuli εκλέχτηκε rettore της Αχαΐας το 1710. Βλ. M. Barbaro, Arbori de' Patritii veneti, t. VI, Βενετία 1743, σ. 260. Girol. Aless, Cappellari, Famiglie venete, t. III, σ. 595.

33. Ο Νικ. Σιρίγος, που αναφέρεται εδώ, θα μπορούσα ίσως να ταυτιστεί με το δημόσιο νοτάριο τ' Αναπλιού Νικολό Σερίγο· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Οί Ἀθηναῖοι Περούληδες...» ό. π., σ. 433. Για το πρόσωπο αυτό κάνει λόγο και ο Ἄγγελος Φοσκάρδης σε γράμμα - του προς το Γ. Μέλο στις 18 Οχτώβρη του 1715· [...]. Σίμερον αριβάρισε εδώ ό σιόρ Νικολέτος Σιρίγος με τήν γινεκα του, που εξαγοράστικαν εις τήν Σμίρνη, και μου υπε προς ο σιόρ Μιχάλις υβρίσκαται επί ελευθέρομενος και περιγάμι και καλά· διά τόν σιόρ Νικολό δέν ἤξευρε νά μου υπή, μά λένε πως νά ἔναι στόν Μορέα και ο Θεος νά τούς δίνι υγία· και πάλι, αν μάθο τίποτις θέλι τήν αβιζάρο [...] (E. I. B.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 422 2).

34. Ελαφρό καράβι, ένα είδος βάρκας, που το χρησιμοποιούσαν για ταξίδια μόνο μέσα στη Μεσόγειο· βλ. M. O. S. Saverien, ό. π., σ. 433.

35. Ο Χρήστος Λελέκος, Γιαννιώτης εμπορικός πράχτορας εγκαταστημένος στ' Ανάπλι, είχε εμπορικές συναλλαγές κυρίως με το Δημήτρη Πετρούλη στη Βενετία.

36. Για τη γιαννιώτικη οικογένεια Γλυκή, εμπόρους και τυπογράφους, βλ. Georg. Veloudis, Das griechische Druck-und Verlagshaus «Glikis» in Venedig (1670 - 1854), Wiesbaden 1974, όπου και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

37. Παλαμήδι ή Παλαμήδης είναι η ακρόπολη τ' Αναπλιού· μιά σύντομη ιστορία - του βλ. Ἰωάν. Θ. Σφηκόπουλου. τὰ μεσαιωνικά κάστρα τοῦ Μορηᾶ, Ἀθήνα 1968, σ. 100 - 105.

38. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. εισαγ. σ.

39. Αγαρηνοὺς αποκάλεσαν απο το 10ο κυρίως αἰώνα παλιά ἔθνη των Αράβων. Το όνομα προήλθε απο την Ἄγαρ, μητέρα του Ισμαήλ.

40. Βλ. σημ. 37.

41. Είναι η Μεθώνη, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία, που στα ιταλικά ἔγινε Modone και με αντιδάνειο κατάληξε Μοθώνη.

42. Για το Vincenzo Pasta, διοικητή της Μεθώνης, βλ. εισαγ. σ. 112.

43. Η φελούκα (ιταλ. feluca) ήταν ελαφρό μεταφορικό πλοιάριο, κατάλληλο για ταξίδια μόνο στη Μεσόγειο· βλ. M. O. S. Saverien, ό. π. σ. 217.

44. Ναύαρχος της βενετσιάνικης Αρμάδας είναι ο Alessandro Dolfino· βλ. Μιχ. Β. Σακελλάριου, «Ἡ ἀνάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715». Ἑλληνικά 9 (1936) 226.

45. Ἄγιος Γεώργιος είναι η εκκλησία της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας· για την ίδρυσή - της και περιγραφή του ναού βλ. Ἰωάν. Βελούδο, ό. π. σ. 24 - 57.

46. Πρόκειται για το Νικολό Μέλο.

47. Ο Ανάργος Ψαρός ὕστερα απο τον ξεσκαλωμό - του συνέχισε το εμπό-

ριο με το Γ. Μέλο ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη σαν άποσταλμένος και άλλων εμπορικών οίκων. Το συναντάμε και στα έγγραφα 15, 18, 19, 30.

48. Το κάστρο τ' Αναπλιού ονομάζεται Παλαμίδι· πρβλ. και σημ. 37.

49. Το όνομα Βαρβαρία (Μπαρμπαριά) είναι παραφθορά του Βερβερία (χώρα των Βερβέρων) και χρησιμοποιόταν ήδη από την αρχαιότητα. Με τον όρο αυτό εννοείται το σύνολο των ορεινών περιοχών της ΒΔ. Αφρικής, που περιλαμβάνει τα κράτη, Μαρόκο, Αλγερία, Τύνιδα και Τρίπολη, Για τη Μπαρμπαριά και τους μπαρμπαρέζους κουρσάρους βλέπε τα έργα: William Janson, A view of the present condition of the States of Barbary, Λονδίνο² 1816. Stanley Lane-Poole, The Barbary Corsairs, Νέα Υόρκη 1890.

50. Την παράδοση γύρω από τη δράση του κόμη Λεονάρδου Ταρωνίτη κατά την πολιορκία τ' Αναπλιού βλ. στον Δημ. Καμπούρογλου, Μνημεία τής Ιστορίας των Άθηναιών, Άθηναι 1892, τ. 1, σ. 296 και τ. 3, σ. 17-18. Τα δυό μεγάλα κανόνια με το όνομά-του, που βρίσκονταν στο Παλαμίδι μέχρι τα χρόνια της κατοχής, τα διάλυσαν οι Ιταλοί μαζί και με άλλα βενετσιάνικα. Βλ. επίσης Κ. Δ. Μέρτζιου, «Νικόλαος Ταρωνίτης του Λεονάρδου». Άθηναικά 17 (1960) 1-16.

51. Πρβλ. σημ. 36.

52. Κωμόπολη της Ιταλίας στην Απουλία.

53. Είναι ο Λεονάρδος Περδικάρης (βλ. έγγρ. 19 και 21) του Δημήτρη, ανιψιός από αδερφή του Γ. Μέλου· βλ. Μ. Γεδεών, «Λόγιοι τρεις Έλληνες». Έκκλησιαστική Άλήθεια 32 (1912) 132-134. Γ. Σ. Πλουμίδη, «Αί πράξεις έγγραφής των Έλλήνων σπουδαστών του πανεπιστημίου τής Παδούης», μέρος Β'. ΕΕΒΣ 38 (1971) 135-136.

54. Χωριό της Κορινθίας, βρίσκεται στη βόρια πλαγιά του βουνού Κυλλήνη.

55. Για την οικογένεια Καραγιάννη από τα Γιάννενα βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τό έν Βενετία Ήπειρωτικών Άρχεϊον». Ήπειρωτικά Χρονικά 11 (1936) 140-151. Ίωάν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.

56. Ο ναύαρχος της τουρκικής Αρμάδας.

67. Δέν έχουμε άλλες πληροφορίες για το πρόσωπο αυτό, ούτε και για τη βυζαντινή οικογένεια των Παλαιολόγων σ' αυτή την εποχή. Για τους Παλαιολόγους μέχρι το 16ο αιώνα βλ. Γ. Ε. Τυπάδου, «Οί άπόγονοι των Παλαιολόγων μετά την Άλωσιν», ΔΙΕΕ 8 (1923) 129-157. Λ. Χ. Ζώη, «Παλαιολόγοι» [στη Ζάκυνθο], Έστία Άθηνών 5997 (1910), Μούσαι, 736 (1923). Έλληνική Έπιθεώρηση Β' βα του 1923, Μούσαι 971 (1938)· (βλ. Λ. Χ. Ζώη, «Άναγραφή δημοσιευμάτων (1885-1951)». Νεοελληνικά, τ. Α', Παράρτημα, Αθήνα 1951, σ. ΙΧ.

58. Η κοινότητα Δρεπάνου βρίσκεται ΝΑ τ' Αναπλιού στον Αργολικό κόλπο και αποτελείται από τους οικισμούς Δρέπανο, Βιβάρι, Καλλιθέα (Μουράταγας), Μαραθέα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Δρέπανο είχε το όνομα Χαϊδάρι· ξαναπήρε το παλιό-του όνομα μετά το 1956. Πρβλ. και Κ. Ντόκου, «Ή έν Πελοποννήσφ έκκλησιαστική περιουσία κατά την περίοδον τής Β' Ένετοκρατίας». Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 21 (1973) 87.

59. Βασιλικά ή αφεντικά ονομάζονταν τα πολεμικά καράβια, ενώ του εμπορικού στόλου λέγονταν εμπορευτικά ή πραγματευτικά.

60. Το Λιγουριό είναι χωριό της Αργολίδας στα ΒΑ ν' Αναπλιού με 2.000 περίπου κατοίκους.

61. Golfo di Venezia αποκαλούσαν οι Βενετοί την Αδριατική.

62. Ο Φραγκίσκος Μπόν υπήρξε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας και στα 1721· βλ. Ίωά ν. Β ε λ ο ύ δ ο υ, ό. π., σ. 188.

63. Για τον Ηπειρώτη Επιφάνιο Ηγούμενο, τη διαθήκη - του και διάφορα άλλα έγγραφα του αρχείου - του, βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «Τò ἐν Βενετία...», ό. π., σ. 29-74. Τ ο υ ί δ ι ο υ, «'Επιφάνιος 'Ηγούμενος, χορηγός - εκδότης». 'Ηπειρωτική 'Εστία 14 (1965) 107 - 111.

64. Ο Κύπριος Μπερνάρδος 'Ακρης διατέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας στα 1627, 1637, 1657· βλ. Ίωά ν. Β ε λ ο ύ δ ο υ, ό. π., σ. 186. 'Α θ α ν. Ε. Κ α ρ α θ α ν ά σ η, 'Η Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 60 - 64.

65. Για τους θεσμούς και τα αξιώματα στην Αδελφότητα βλ. Φ α ν ῆ ς Μ α υ ρ ο ε ι δ ῆ, Συμβολή στην ιστορία τῆς 'Ελληνικής 'Αδελφότητας Βενετίας στο ΙΣΤ' αιώνα, 'Αθήνα 1976, σ. 18 - 31.

66. Cozeti (τούρκ. hüçget) είναι το αποδειχτικό έγγραφο.

67. Cazzo· λέξη βενετσιάνικη και σημαίνει τον αποκλειόμενο της ψηφοφορίας· βλ. G i u s. Β ο ε r i ο, Dizionario del dialetto veneziano, Βενετία 1856.

68. Στον κρητικής καταγωγής, Φραγκίσκο Χορτάτση, γιό του Εμμανουήλ, είχαν με απόφαση του Γεν. Προνοητή Marino Michiel παραχωρηθεί στην Πελοπόννησο χτήματα για 6 χρόνια. Εδώ έχουμε την πληροφορία πως στην πτώση τ' Αναπλιού αιχμαλωτίστηκε και κατόπιν εξαγοράστηκε. Τον Οχτώβρη του 1719 διορίστηκε απο τον Carlo Ruzzini Πρόξενος της Βενετίας στη Σμύρνη. Πέθανε λίγο πριν το 1750. Βλ. Μ. Γ. Μ α ν ο ύ σ α κ α, «Συμβολή εις την ιστορίαν τῆς κρητικής οικογενείας, Χορτάτση». *ΕΕΒΣ* 26 (1956) 285 - 3. Τ ο υ ί δ ι ο υ «Τὰ ἔγγραφα τῶν Χορτάτσηδων τῆς Σμύρνης (Συλλογή Whittall)» *Μικρασιατικά Χρονικά* 10 (1963) 74 - 76.

69. Είναι ο αδερφός του Ανάργου Ψαρού (βλ. ἔγγρ. 14, στ. 32). Πρβλ. και σημ. 47.

70. Για το Θωμά Φλαγγίνη και το κληροδοτήμά - του βλ. 'Α θ α ν. Ε. Κ α ρ α θ α ν ά σ η, ό. π., σ. 35 - 55· εκεί υπάρχει συγκεντρωμένη και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

71. Ο Ιερεμίας Γ' πατριάρχεψε στα χρονικά διαστήματα 1716 - 1726. 1732 - 1733· βλ. *Θρησκ. και 'Ηθικ.*, 'Εγκυκλ., τ. 6, στήλη 785 - 586. 'Α θ α ν. Κ ο μ ν η ν ο ύ - 'Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τὰ μετὰ τὴν 'Αλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 301 - 324, 336 - 338.

72. Ο Αναπλιώτης Γεώργιος Κάσδαγλης του Μαργαρίτη πιάστηκε αιχμάλωτος απο τους Τούρκους μαζί με ολόκληρη την οικογένειά - του· το Μάη όμως του 1717 είναι όλοι λεφτερωμένοι(Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, busta 108, φ. 164r - 172r), Τα ονόματα των σκλαβωμένων ήταν: Κιαράστα, Δημήτρης, Νικολός, Αντώνης, Μαντρίτσα, Μαλτού, Κρέουσα, Θανάσης και Χαρά. Για την οικογένεια Κάσδαγλη ειδήσεις βλ. και Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 72r, 122v, busta 145, φ. 224r, 230r, βλ. και εισαγ. σ. 114 και ἔγγρ. 29.

73. Ο Αιμίλιος Βελάνος, γιός του Φραγκίσκου, επίσης νοτάριου της Βενετίας, ήταν Κρητικός στην καταγωγή κι επειδή ήξερε καλά και τα ελληνικά, ήταν ο κατ' αποκλειστικότητα νοτάριος των Ελλήνων της Βενετίας.

74. Τσακωνιά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Αρκαδίας που εκτείνεται απο την ανατολική πλαγιά του Πάρνωνα ως τον Αργολικό κόλπο.

75. Ενοριακός ναός τ' 'Αναπλιού, όπου βρισκόταν μιά θαυματουργή βροχοποιός εικόνα της Παναγίας· καταστράφηκε απο τους Τούρκους στα 1715. Βλ. Μά ν θ ο υ 'Ι ω ά ν ο υ, 'Ιστορία περι τής συμφοράς και σκλαβίας τοῦ Μωρέως, Βενετία 1779, σ. 102, στ. 379-87. Π έ τ ρ ο υ Κ α τ σ α ί τ η, 'Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου, έκδοση 'Εμμ. Κριαρά, 'Αθήνα 1950, σ. 253, στ. 735-750 και σ. 326 C o n s t a n t i n D i i c h i t i, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913, σ. 165. Κ. Ν τ ό κ ο υ 'Η έν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία..., ό. π.. σ. 54-55.

76. Αίνοσ' αρχαία πόλη της Θράκης στις εκβολές του Έβρου.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι

αβιζάρω (ιταλ. *avvisare*) : ειδοποιώ.
προειδοποιώ.
αγκαλιά : άν και.
αγνωσία, η : άγνοια, αφροσύνη.
Αγούστα, η : Αυγούστα.
αγροικώ : ακούω, αισθάνομαι.
Αλιγούρνα, η : Λιβόρνο.
αλτάρι, το (ιταλ. *altare*) : βωμός, θυσιαστήρι, (εδώ) εγκόλπιο.
αμή : αλλά.
αμάχη, η : έχθρα, μίσος, πόλεμος.
αμπασιατόρος, ο (ιταλ. *ambasciatore*) : πρεσβευτής, αποσταλμένος.
άμποτες : μακάρι.
απεζοδρόμος ο : βλ. πεζοδρόμος.
αποκόβω : (εδώ) καθορίζω ορισμένο χρηματικό ποσό.
απόστα, επίρ. (ιταλ. *apposta*) : επίτηδες.
αργαστήρι, το : μικρό εμπορικό κατάστημα γενικού εμπορίου.
αριβάρω (ιταλ. *arrivare*) : φτάνω.
αρίφνητος : αναρίθμητος, απειράριθμος.
αρμάδα, η (ιταλ. *armata*) : στόλος, στρατιά.
ασασιναμέντο, το (ιταλ. *assassinamento*) : δολοφονία (κυρίως μφ.).
ασενδιάρω (ιταλ. *assediare*) : πολιορκώ.
ασκέρι, το (τούρκ. *asker*) : στρατιά.
άσπρα, τα (τούρκ. *akçe*) : χρήματα.
αχαμνός : αδύνατος.
βακούφι, το (τουρκ. *vakf*) : γη αφιερωμένη σε θρησκ. ίδρυμα, ή ίδρυμα κοινής ωφελείας.
βέρα, η (βενέτ. *vera*) : δαχτυλίδι, αρραβώνας, συμφωνία.
βία, η (ιταλ. *via*)—περ βία (ιταλ. *per via*) : δρόμος—δια μέσου.
βιτόρια, η (ιταλ. *vittoria*) : νίκη.

βολύμι, το : μολύβι.
βουλώνω : σφραγίζω με βούλλα.
γαζέτα, η (βενέτ. *gazeta*) : χάλκινο βενέτιμο νόμισμα ίσο με 2 σολδία.
γγιά : (ιταλ. *già*) : ήδη.
γενεράλης, ο (ιταλ. *generale*) : στρατηγός.
γκόλφος, ο (ιταλ. *golfo*) : κόλπος.
γότα, η (ιταλ. *gota*) : αρθρίτιδα, ποδάγρα,
γρανάτα, η (ιταλ. *granata*) : πολίτιμη σκουροκόκκινη πέτρα.
δεκατιά, η (ρ. δεκατίζω) : έγγειος φόρος, η δεκάτη (τούρκ. 'ösr ή 'ösür),
διάφορο, το : τόκος.
δουκάτο, το (ιταλ. *ducato*) : χρυσό αρχικά κι ύστερα και ασημένιο νόμισμα.
δράμι, το (αραβ. *dirhem*) : μονάδα βάρους ίση με 1/400 της οκάς.
επά : εδώ.
επιτροπικό, το : εξουσιοδότηση.
ιμπαρκάρω (ιταλ. *imbarcare*) : επιβιβάζω.
ιμπασαδόρος, ο : βλ. αμπασιατόρος.
ιμπερατόρος, ο (ιταλ. *imperatore*) : αυτοκράτορας.
ινκάμπιο, το (ιταλ. *in cambio*) : βλ. κάμπιο.
ινπατροναρίζομαι (ιταλ. *impadronirsi*) : γίνομαι κύριος, οικειοποιούμαι.
ινπιέγκο, το (ιταλ. *impiego*) : υπηρεσία, απασχόληση, θέση.
ιν σόλιτουμ (λατιν. *solidum*) = το όλο ποσό των χρημάτων) : σ' ολόκληρο το ποσό· το νόημα όλης της φράσης είναι : εγγυητές απο κοινού και για όλο το ποσό,

- κάλε, η (ισπαν. calle) : δρόμος, οδός.
καλέμι, το (τούρκ. kalemi) : πένα, εργαλείο εκκοπής.
καλιότα, η (βενέτ. galiòta) : μικρή γαλέρα.
καμπάνια, η (ιταλ. campagna) : εξοχή, (εδώ) εκστρατεία.
κάμπιο, το (ιταλ. cambio) : συνάλλαγμα, ανταλλαγή.
καμπιάλε, η (ιταλ. cambiale) : συναλλαγματική.
κανί, το : αγγείο εκκλησιαστικής κυρίως χρήσης, ραντισιήρι, μυροδοχείο.
καστέλι, το (ιταλ. castello) : πύργος, φρούριο.
κάτεργο, το : πλοίο κρατικό ή πειρατικό.
κολέτο, το (ιταλ. colletto) και κόλο (ιταλ. collo) : δέμα ή κιβώτιο μ' εμπορεύματα.
κολονέλος, ο (ιταλ. colonnello) : συνταγματάρχης.
κομμέρτζιο, το (ιταλ. commercio) : εμπόριο.
κονσολάρω (ιταλ. consolare) : παρηγορώ, ανακουφίζω.
κόντε, ο (ιταλ. conte) : κόμης.
κοντίνοια (ιταλ. continuamente) : εξακολουθητικά, δίχως διακοπή.
κοντινούάρω (ιταλ. continuare) : συνεχίζω, εξακολουθώ.
κόντο, το (ιταλ. conto) : λογαριασμός.
κόπια, η (ιταλ. copia) : αντίγραφο.
κορέρω (ιταλ. correre) : τρέχω.
κοστουτουίρω (ιταλ. costituire) : συγκροτώ, σχηματίζω, καθορίζω.
κουλαλιέρα, η (ιταλ. coltelliera) : μαχαιροθήκη.
κουμαντάντης, ο (ιταλ. comandante) : διοικητής, αρχηγός.
κουμπανία, η (ιταλ. compagnia) : συντροφιά, εταιρεία.
κουμπανιάρω (ιταλ. accompagnare) : συνοδεύω, ταιριάζω δυο πράγματα.
λαοτζάδο και λαουράδο (βενέτ. laografò) : δουλεμένο.
λέγα, ή (ιταλ. lega) : συμφωνία, συνθήκη.
λεγένι, το (τούρκ. legen) : λεκάνη.
λέτερα, η (ιταλ. lettera) : γράμμα· (εδώ) lettera (di cambio) : συναλλαγματική.
λιγώνομαι : λιποθυμώ.
λίτρα, η (λατιν. libra) : μονάδα χωρητικότητας.
μαγάρι (ιταλ. magari) : μακάρι.
μαγγιόρος, ο (ιταλ. maggiore) : (εδώ) ταγματάρχης.
μακαδόρος, ο :
μάλαμα, το : χρυσάφι.
μαντινίρω (ιταλ. mantenere) : κρατώ, συγκρατώ.
μάρκα, η (ιταλ. marca) : σήμα, έμβλημα.
μαρτζελιάνα, η (ιταλ. marcigliana) : εμπορικό καράβι.
μαστραπάς, ο (τούρκ. mastrapa) : δοχείο πήλινο ή γιάλινο, που χόραγε μέχρι δυο οκάδες.
μινατζάρω (ιταλ. minacciare) : απειλώ, φοβερίζω.
μόδος, ο (ιταλ. modo) : τρόπος.
μόσκοβος, ο : ρώσος.
μούλτζα, τα (μούλκ, τούρκ. mülk) : χτήματα, γη απόλυτης κυριότητας.
μπάιλος, ο (ιταλ. baiò) : πρεσβευτής.
μπαρμπέρισμα, το (ιταλ. barbiere, κουρέας) : κούρεμα.
μπαστιμέντο, το (ιταλ. bastimento) : φορτηγό καράβι.
μπατιρίζω και μπατίρω (ιταλ. battere) : τραντάζω, χτυπώ, πολεμώ.
νεγότζιο, το (ιταλ. negozio) : εμπορικό κατάστημα, (εδώ) εμπορική πράξη, υπόθεση.
νέτος (ιταλ. netto) : καθαρός, αγνός.
νοβιτά, η (ιταλ. novità) : νεωτερισμός, (εδώ) είδηση.
νομινάρω (ιταλ. nominare) : ονομάζω.
νότα, η (ιταλ. nota) : σημείωση.
νοτίκια, η (ιταλ. notizia) : είδηση, αγγελία, πληροφορία.

ντακόρδου, επίρ. (ιταλ. d' accordo) : απο κοινού.

ντεσμός και ντυσμός ο (ρ. ενδύω) : επένδυση χρημάτων.

Ξαγοράζω και εξαγοράζω : απολεφε-
ρώνω κάποιον καταβάλλοντας λύτρα.
ξεσυνερίζομαι : μνησικακώ εναντίον
κάποιου, συναγωνίζομαι.

οκαζιόν, η (ιταλ. occasione) : ευκαι-
ρία, περίσταση.

ορδί, το (τούρκ. ordu) : στρατόπεδο,
στρατιωτική μονάδα.

ορδιλιά, η (ιταλ. ordine) : διαταγή,
εντολή.

ουγγιά, η (ιταλ. oncia) : μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια.

πασάς, ο (τούρκ. pasa) : αξίωμα καί
τίτλος σε σουλτανικό καθεστώς, διοικητής σαντζακίου.

πασιόν, η (ιταλ. passione) : πάθος.

πατρόν, ο (ιταλ. padrone) : ιδιοκτήτης, (εδώ) караβοκώρης.

πεζάρω (ιταλ. pesare) : ζυγίζω.

πεζοδρόμος, ο : πεζοπόρος, (εδώ) ταχυδρόμος.

περίκουλο, το (ιταλ. pericolo) : κίνδυνος.

πιέτζο (βενέτ. piezo) : εγγυητής.

πολάκος, ο (ιταλ. polacco) : πολωνός.

πόλιτζα, η (ιταλ. polizza) : απόδειξη πληρωμής.

πόλιτζα ντε κάργου, η (ιταλ. polizza de carico) : φορτωτική.

πρεκούρρα, η (ιταλ. procura) : πληρεξουσιότητα, επιτροπεία.

πρεμούρα, η (ιταλ. premura) : βιασύνη.

πρίγγιπες, ο (ιταλ. principe) : πρίγκιπας, άρχοντας, (εδώ) ο Δόγης.

ραγγιόν (α) (ιταλ. ragione) : κατά το δίκιο.

ρεάλι, το (ισπαν. real) : ισπανικό νόμισμα 25 λεπτών περίπου,

ρέγολα, η (ιταλ. regola) : κανόνας, τάξη, τρόπος.

ρεκουμαντάρω (ιταλ. raccomandare) : συνιστώ, εμπιστεύομαι.

ρεκουπεράρω (ιταλ. ricuperare) : ανακτώ, εισπράττω.

ρεμέντιο, το (ιταλ. rimedio) : θεραπεία.

ρένιο, το (ιταλ. regno) : βασιλείο, (εδώ) ο Μοριάς για τους Βενετούς.
ρεπαρτίρω (ιταλ. ripartire) : ξαναφεύγω, διαμοιράζω, κατανέμω.

ρεσολουτζιόν, η (ιταλ. risoluzione) : απόφαση.

ρετόρα, η (ιταλ. rettore) : διοικητής, κυβερνήτης) : γυναίκα του διοικητή.

ριβέρω και ριβερίρω (ιταλ. riverire) : προσκυνώ, σέβομαι, υποβάλλω τα σεβάσματά μου.

ρισάλτο, το (ιταλ. risalto) : προεξοχή, αναπήδημα, (εδώ) έφοδος.

ρισολβέρω (ιταλ. risolvere) : αποφασίζω.

ριτσέτα, η (ιταλ. ricetta) : συνταγή,

ρουφέτι, το : συντεχνία, συνάφι.

ρούχα, τα : πράγματα, υπάρχοντα.

σαλιέρα, η (ιταλ. saliera) : αλατιέρα.

σάντολα, η (βενέτ. santola) : νονά.

σασιναμέντο, το : βλ. ασασιναμέντο.

σεκουεστάρω (ιταλ. sequestrare) : κάνω κατάσχεση, φυλακίζω.

σεκρεστάρω (ιταλ. segretare) : απομονώνω, αποχωρίζω.

σεκρέτο, το (ιταλ. segreto) : μυστικό, απόρρητο.

σιγουριτά, η (ιταλ. sicurtà) : ασφάλεια, εγγύηση, πίστη.

σιγουραρισμένος (ιταλ. assicurare) : ασφαλιζώ, ασφαλισμένος.

σίμουλ, επίρ. (λατιν. simul) : μαζί, σινάμα'

σιόρ, ο (σιόρα, η) (ιταλ. sior. siora) : κύριος (κυρία).

σισταρίζομαι (ιταλ. assistere) : συμπαρίσταμαι, συντρέχω, παρευρίσκομαι.

σκαλάδα, η (ιταλ. scalata) : το σκαρφάλωμα με σκάλα.

σκουδέρω (βενέτ. scuoder) : εισπράττω. σμαϊδί, το (αντί σμαϊλίκι) : το μεταξύ 2000 - 10.000 ακτσέ αξίας τιμάριο.

σόλδι, το (ιταλ. soldo) : πεντάρα (πληθ. τα χρήματα).

σοσπέτο, το (ιταλ. sospetto) : υποψία.

σοτοκούπα, η (ιταλ. sottocoppa) : πιτάκι για φλυτζάνι ή ποτήρι.

σπέντζα, η (τούρκ. ispendje) : είδος προσωπικού φόρου, που οι καλλιεργητές αφθάρτων χτημάτων πλήρωναν στους φεουδάρχες - τους.

σπετζαρία, η (ιταλ. spezieria) : κατάστημα πούλησης μπαχαρικών και φαρμάκων.

στάτο, το (ιταλ. stato) : κατάσταση, κράτος.

στέργω : δέχομαι, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ.

στράτα, η (ιταλ. strada) : δρόμος, διαδρομή.

στραπάτζο, το (βενέτ. strapazzo) : περιγέλω, σπαραγμός, βάσανο, ζημιά.

συναυλίζομαι και συναυλιάζομαι : συναναστρέφομαι, επικοινωνώ, συναθροίζομαι.

ταρτάνα, η (ιταλ. tartana) : τύπος μεταφορικού πλοίου.

τεντάρω (ιταλ. tentare) : δοκιμάζω, κάνω απόπειρα.

τετραηλισμένος (αντί ξετραηλισμένος) : αυτός που έχει γυμνό το στήθος, ο ξεγυμνωμένος και μτφρ. ο τελείως φτωχός.

τζίρος, ο (ιταλ. giro) : γύρος, κύκλος, (εδώ) η κυκλοφορία κεφαλαίων.

τομάρω (ιταλ. tomare) : πέφτω κάτω, καταλύω.

τραδιμέντο, το (ιταλ. tradimento) : προδοσία.

φέδε, η (ιταλ. fede) : πίστη, μαρτυρικό έγγραφο, βεβαίωση, αποδειχτικό.

φελούκα, η (ιταλ. feluca) : μικρό βαπόρι δικάταρτο.

φίρμα, η (ιταλ. firma) : υπογραφή.

φλωρί, το (λατιν. florinus) : ονομασία κάθε λεπτού χρυσού νομίσματος.

φορκέρι και φορτσέρι, το (ιταλ. forziere) : είδος μικρού μπαούλου για τη φύλαξη πολύτιμων αντικειμένων.

φορτιέρα (αντί φροτιέρα), η (ιταλ. fruttiera) : φρουτιέρα,

χαράκι και χαράτσι, το (τούρκ. kharadj) : έγγειος φόρος κι εδώ κεφαλικάς φόρος κατά παρέλειψη του bas (= κεφάλι).

χότζας, ο (τούρκ. hoca) : μουσουλμάνος κληρικός.